

**AURAJOKILAAKSON RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN RAKENNE JA SUHDE
HISTORIALLISEN AJAN ASUTUKSEEN**

TURUN YLIOPISTO
Kulttuurien tutkimuksen laitos

LEHTONEN KAISA: Aurajokilaakson rautakautisen asutuksen rakenne ja suhde historialliseen aikaan

Pro gradu -tutkielma, 96 s., 17 liites., 1 erill. karttaliite

Suomalainen ja vertaileva arkeologia
Toukokuu 1996

Tutkielmassa käsitellään rautakautista asutuskehitystä, asutuksen rakennetta sekä rautakautisen asutuksen suhdetta historiallisen ajan asutukseen. Tutkimusalueena on Aurajokilaakso; alue, joka kulkee Turun ja Kaarinan kaupunkien sekä Liedon kunnan läpi. Tutkielman tarkoituksena on hahmottaa Aurajokilaakson rautakautisen asutuksen alkamista, leviämistä sekä jatkuvuutta historialliseen aikaan. Asutuksen rakennetta tarkastellaan muinaisjäännösten välisillä keskinäisillä suhteilla.

Tutkimusmenetelmänä on käytetty kartografisia analyyseja. Asutuskehitys on rekonstruoitu levintäkarttojen avulla. Muinaisjäännösten keskinäisiä suhteita on tarkasteltu mittamalla näiden välisiä keskinäisiä välimatkoja. Muinaisjäännösten suhteita historiallisen ajan kyläasutukseen on tarkasteltu vertaamalla muinaisjäännösten sijaintia suhteessa 1700-luvun isojakokarttoihin.

Asutusmalliltaan Aurajokilaakson asutusta voidaan luonnehtia ryväsmäiseksi; asutus on keskittynyt Aurajoen ja sen laskuomien yhtymäkohtiin muodostaen selviä asutuskeskittymiä. Vanhemman rautakauden asutuskuva on melko harva; vasta kansainvaellusaikana Aurajokilaakson rautakautinen asutus alkaa muotoutua. Nuoremmalla rautakaudella kalmistojen määrä kaksinkertaistuu, mikä kertoo asutuksen huomattavasta voimistumisesta. Koska kalmistot seuraavat toisiaan ajallisesti ilman suurempia katkoksia, voidaan asutusta pitää nuoremmalta rautakaudelta lähtien jatkuvana. Nuoremman rautakauden kalmistoilla on selvä yhteys historiallisen ajan kyläasutukseen. Kalmistot sijaitsevat keskiaikaisten kylämäkien läheisyydessä, joten asutuksessa voidaan havaita selvä jatkuvuus historialliseen aikaan.

**AURAJOKILAAKSON RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN RAKENNE JA SUHDE HISTORIALLI-
RIALLISEN AJAN ASUTUKSEEN**

1. JOHDANTO	1
1.1. Aihe ja tavoitteet	1
1.2. Tutkimusalue	2
1.3. Tutkimushistoria	4
1.4. Tutkimusmenetelmät ja käytetyt lähteet	7
2. TUTKIMUSAINEISTO MUINAISJÄÄNNÖSRYHMITTÄIN	9
2.1. Kalmistot	9
2.2. Asuinpaikkaan viittaavat löydöt	14
2.3. Irtolöydöt	18
2.4. Kätkö- ja uhrilöydöt	19
2.5. Kuppikivet	20
2.6. Linnavuoret	21
3. YLEISKATSAUS ALUEEN RAUTAKAUTISEEN ASUTUSKEHITYKSEEN	23
3.1. Asutuksen alueellinen ja ajallinen jakauma	23
3.1.1. Vanhempi/keskinen rautakausi	23
3.1.2. Nuorempi rautakausi	27
3.2. Kalmistojen määrällinen vaihtelu	35
4. ASUTUKSEN SIJOITTUMINEN YMPÄRISTÖÖNSÄ	38
5. ASUTUSMERKKIEN SIJAINTI JA KESKINÄISET SUHTEET	46
5.1. Kalmistojen sijainti ja suhde toisiinsa	46
5.2. Asuinpaikkojen sijainti ja suhde kalmistoihin	53
5.3. Irtolöytöjen sijainti ja suhde kalmistoihin	57
5.4. Kuppikivien sijainti ja suhde kalmistoihin	58
5.5. Yhteenveto	64
6. RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN SIJOITTUMINEN KYLITTÄIN JA SUHDE 1700-LUVUN ISOJAKOKARTTOIHIN	66
7. RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN SUHDE HISTORIALLISEEN AJAN ASUTUKSEEN	83
7.1. Kalmistojen suhde kylätontteihin	83
7.2. Kalmistojen ja kuppikivien suhde jakokunta- ja kylänrajoihin	87

7.3. Yhteenveto	91
8. RAUTAKAUTINEN ASUTUSKUVA	94
KÄYTETYT LYHENTEET	97
ARKISTOLÄHTEET	97
JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET	99
PAINETUT LÄHTEET	99
KARTTALÄHTEET	102
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Aihe ja tavoitteet

Pro gradu -työni on osa Turun yliopiston ja Åbo Akademin monitieteellistä yhteistyöprojektia; "Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö / Kulttuuriekologinen tutkimus maankohoamisen, rannikon, asutuksen ja talouden vuorovaikutuksesta Varsinais-Suomessa rautakaudesta nykyaikaan".

Työni tarkoituksena on tutkia Aurajokilaakson rautakautista asutuskehitystä, asutuksen ja ympäristön välisiä suhteita, asutuksen rakennetta sekä rautakautisen asutuksen suhdetta historiallisen ajan kyläasutukseen. Tutkimuksen ajanjaksona on koko rautakausi, esiroomalaisesta ajasta (500 eKr. - 50 jKr.) ristiretkiaikaan (1025-1150 jKr.).

Tutkimus jakaantuu neljään osaan (vrt. Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö -projektin käsikirjoitus):

1) Asutuksen rakennetta tarkastellaan asutusmerkkien välisillä keskinäisillä suhteilla. Pyrkimyksenä on selvittää onko asutus yksinäistaloasutusta vai ryhmäasutusta, ts. muodostavatko asutusmerkit selviä asutuskeskittymiä, minkälaiset ja miten pitkät ovat asutusmerkkien väliset etäisyydet, noudattaako asutus tiettyä mallia sekä onko asutus paikoillaan pysyvää vaiko liikkuvaa. Asutusmerkkien välisillä etäisyyksillä on merkitystä mm. arvioitaessa rautakautisen asutusyksikön nautinta-alueen kokoa.

2) Asutuskehitystä, ts. asutuksen leviämistä, siirtymistä, tihentymistä ja taantumista, pyritään selvittämään asutusmerkkien alueellisen ja ajallisen jakauman perusteella. Pyrkimyksenä on selvittää, missä asutus on sijainnut rautakauden eri periodeilla, onko asutus ollut jatkuvaa vai onko asutuksessa havaittavissa selviä katkoksia, milloin asutus on ollut voimakkainta jne.

3) Asutuksen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelussa keskeisenä kysymyksenä on, miten ympäristötekijät ovat vaikuttaneet asutuksen muodostumisessa, ts. ovatko luonnonmaantieteelliset tekijät olleet määrääviä alueen asuttamisprosessissa ja millaisia resursseja ympäristö on ihmiselle tarjonut. Pyrkimyksenä on selvittää

millainen on asutuksen tyyppiympäristö ja muuttuuko se rautakauden eri periodeilla. Koska on oletettavaa, että asuinpaikan valinnassa on elinkeinoilla ollut ratkaiseva merkitys, voidaan asutuksen ja ympäristön välisistä suhteista tehdä myös elinkeinoja ja taloutta koskevia päätelmiä.

4) Rautakautisen asutuksen suhdetta historialliseen aikaan on pyritty selvittämään 1700-luvun isojakokarttojen avulla. Keskeisiä kysymyksiä ovat, voidaanko asutuksen katsoa jatkuneen keskeytyksettä historialliselle ajalle, miten rautakautinen asutus on sijainnut suhteessa historiallisen ajan kyläasutukseen sekä ovatko historiallisen ajan jakokunta- ja kylänrajat hahmoteltavissa jo esihistoriallisella ajalla.

Tutkimuksen tavoitteena on siis selvittää arkeologisia ja historiallisia lähteitä hyväksi käyttäen Aurajokilaakson asutuksen alkamista, leviämistä sekä jatkuvuutta historialliseen aikaan. Tutkimus painottuu edellä luetelluista osa-alueista kohtiin yksi ja neljä; tutkimuksen pääpaino on siis asutuksen rakenteen sekä asutuksen ja historiallisen ajan kyläasutuksen välisen suhteen tarkastelussa. Puutteellisen karttamateriaalin takia on asutuksen ja ympäristön välisten suhteiden tarkastelussa pitäydytty melko yleisellä tasolla.

1.2. Tutkimusalue

Tutkimusalueena on Aurajokilaakso; alue, johon tässä lasketaan kuuluviksi Aurajoki sivujokineen Vähäjokea lukuunottamatta. Alue kulkee Turun kaupungin, entisen Maarian pitäjän, Kaarinan ja Liedon kuntien läpi. Alue on noin 24 km pitkä ja se alkaa Aurajoen suusta ja päättyy Liedon pohjoisrajoille. Alue on rajattu kalmistollisen asutuksen mukaan; tunnetut rautakautiset muinaisjäännökset sijaitsevat Nummen ja Nautelan välisellä alueella. Lisäksi on joitakin irtolöytöjä nykyisen Turun kaupungin alueella. Liedon pohjoispuolelta ei kalmistoja enää Aurajoen varrelta tunneta. Tutkimusalueeseen ei kuulu Vähäjokilaakso, vaikka se kyseisenä ajanjaksona liittyykin sekä maantieteellisesti että kulttuurisesti kiinteästi Aurajokilaaksoon. Vähäjokilaaksosta on tehty Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö -projektiin liittyen oma erillinen pro gradu -työ. Ongelmana tutkimusalueen rajauksessa on Aura- ja Vähä-

joen välinen yhtymäkohta, mikä tässä työssä on ratkaistu siten, että entisen Maarian pitäjän kylistä ainoastaan Halisten kylä on otettu mukaan, koska se maantieteellisesti liittyy pikemminkin Aurajokilaaksoon kuin Vähäjokilaaksoon. Koroisten alue ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Aurajokilaakson topografialle ovat ominaisia kallioidet mäet, niitä ympäröivät tasaiset savikot sekä Aurajoen ja sen sivuhaarojen syövyttämät vakolaaksot (Mansikkaniemi 1988, 15). Liitteessä 1 on esitetty kaavakuva alueen topografiasta sekä maaperän rakenteesta. Kalliopaljastumien alaosa kiertävät kivikkoinen moreenivyö sekä sora-, hiekka-, hieta- ja hiesukerrokset. Paksut savikerrokset ovat kasautuneet laakson pohjalle, joen molemmin puolin. Nykyisin nämä savikot ovat lähes kokonaan pelloksi raivattuja. (Mansikkaniemi 1988, 24-25.)

Rannansiirtymisellä ei ole enää rautakaudella ollut Aurajokilaaksoissa suurta merkitystä; asutus on jo rautakaudelta alkaen ollut selvästi jokilaaksoasutusta. Esiroomalaisen ajan kuluessa laskivat Litorina VI ja VII -rantapintavyöhykkeiden vedenpinnat n. 15 metristä n. 10 metriin mpy. Rautakauden alkupuolella, n. 200 jKr., merenpinta oli n. 9,5 m nykyistä ylempänä. Merenlahden pohjukka ulottui tällöin Aura- ja Vähäjoen yhtymäkohtaan, Koroisten niemelle. Rautakauden loppupuolella, n. 1000 jKr., vedenpinta oli n. 5 m mpy. (Glückert 1976, 24-25; Glückert 1995.) Tällöin Aurajoki oli saavuttanut jo lähes nykyisen muotonsa, merenlahti ulottui Turun tuomiokirkon tienoille ja Vähäjoesta tuli Aurajoen sivujoki. Halisten koski muodostui rautakauden loppupuolella, viimeistään viikinkiajalla (Kivikoski 1939, 249). Samoin Vierun ja Väantelän kosket syntyivät rautakauden kuluessa (Mansikkaniemi 1988, 22). Aurajoen tärkeimmät sivuhaarat ovat Vähäjoki, Jaaninoja Kuralan kylän alueella, Lausteenoja Pahkan ja Sauvalan kylien rajalla, Savijoki sekä Rähälänoja Rähälän ja Merolan kylien alueella. Yhdessä Aurajoen kanssa nämä sivuhaarat muodostavat jyrkkärinteisiä ja poikkeileikkaukseltaan V-kirjaimen muotoisia vakolaaksoja (Mansikkaniemi 1988, 17).

Alueen kasvillisuuden kehityksestä ainoat käytettävissä olevat lähteet ovat Turun Mätäjärven (1983) sekä Littoistenjärven (1992) siitepölyanalyysit. Littoistenjärveä koskevan siitepölyanalyysin perusteella kuusen siitepölymäärät vähenevät välittömästi yleisty-

misensä (3200 BP) jälkeen. Muutoksen on katsottu heijastavan kaskeamisen ja karjan laiduntamisen vaikutuksia kasvillisuuteen kauempana järvestä. Siten maanviljelyä olisi mahdollisesti alettu harjoittaa järven lähialueilla, ilmeisesti ensin Aurajokilaaksossa, pian kuusen yleistymisen jälkeen eli jo n. 2500 v. sitten. (Glückert, Illmer, Kankainen, Rantala & Räsänen 1992, 14, 23.) Mätäjärven siitepölytutkimusten perusteella kuusen väistyminen alkoi Turun seudulla n. 500-600 jKr. Syynä on pidetty pitkään jatkunutta kaskeamista, joka olisi muuttanut maiseman vähitellen kasvillisuudeltaan avoimeksi n. 600-700 jKr. Yksinomaan kaskeamiseen perustuneen viljelyn on katsottu päättyneen samoihin aikoihin, n. 600-700 jKr. Kiinteä peltoviljely edellytti karjanhoitoa ja peltojen lannoittamista. Siitepölyanalyysissä laiduntaminen ja niittyalojen kasvu kuvastuu heinien siitepölystön lisääntymisenä. (Salonen & Vuorela 1983, 50-53.)

1.3. Tutkimushistoria

Arkeologinen tutkimustoiminta alkoi Aurajokilaaksossa 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Ensimmäiset museoon saadut esineet olivat Liedon Vintalan Kylätalon ympäristöstä v. 1869. Ensimmäinen inventointityö alueella suoritettiin 1870-luvulla, jolloin Kustaa Killinen inventoi v. 1877 Liedon ja Röntämäen eli Maarian pitäjät Maskun kihlakuntaan kuuluvina. Nummen eli Kaarinan pitäjän inventoi A. Björck v. 1881 Piikkiön kihlakuntaan kuuluvana. Ensimmäiset varsinaiset tutkimukset alueella olivat kuitenkin vasta Hjalmar Appelgrenin kaivaukset Liedon Vanhalinnalla vuosina 1886 ja 1889.

Lisääntynyt maankäyttö toi 1900-luvun alkupuoliskolla esiin useita uusia kohteita. Tutkimus keskittyi lähinnä kalmistoihin ja Liedon Vanhalinnan linnavuoreen. Alueella suorittivat kaivauksia mm. A.O. Heikel, Hj. Appelgren-Kivalo, Juhani Rinne, Aarne Europaeus, Alfred Hackman sekä A.M. Tallgren. Tallgrenin kirjoitelmat "Aurajoen suun esihistorialliset muistot" (1915) sekä "Kiinteän asutuksen alku Aurajokilaaksossa" (1929) olivat ensimmäisiä kokoavia katsauksia alueen rautakaudesta. Niissä Tallgren osoittaa asutuksen jatkuneen keskeytymättä n. 100 jKr. alkaen aina esihistoriallisen ajan loppuun asti. Myöhemmin Tallgren jatkoi aihetta Varsinais-Suomen esihistoriassa (1931) sekä Liedon ja Maarian pitäjänhistorioissa.

1930-luvulta lähtien Turun seudun rautakautta tutki erityisesti Ella Kivikoski, jota voidaankin pitää Aurajokilaakson rautakautisen kulttuurikuvan varsinaisena luoja (Pihlman 1985, 26). Kivikoski suoritti kaivauksia mm. Mäkkylän Hulkkunanmäellä v. 1933-34, Sauvalan Pitkäsmäellä v. 1935-36, Vintalan Merolassa v. 1935 sekä Ravattulan Pähkinämäessä v. 1941. Kivikosken v. 1939 valmistunutta väitöskirjaa "Die Eisenzeit im Auralflussgebiet" voidaan pitää ensimmäisenä varsinaisena tutkimuksena alueen rautakaudesta. Väitöskirjassaan hän esitti näkemyksensä Kärsämäen tyyppin hautojen alkuperästä; Kivikosken mukaan Aurajokilaakson vanhemman roomalaisajan hautojen rakentajat olivat aliselta Veikseliltä lähteneitä siirtolaisia. Nuoremmalla rautakaudella läntinen Suomi muodosti Kivikosken mukaan yhtenäisen kokonaisuuden, eikä erillisiä kulttuurialueita ollut havaittavissa. Aurajokilaakso oli siis vain osa tätä länsisuomalaista kulttuurialuetta; paikalliset eroavaisuudet johduivat taloudellisista olosuhteista. (Kivikoski 1939, 238, 252.)

Myöhemmin alueen vanhempaa rautakautta on käsitellyt myös Unto Salo väitöskirjassaan "Die Frühromische Zeit in Finnland" (1968), joka sisältää Kärsämäen ja Saramäen kalmistojen vanhimpien haustausten sekä Katajamäen kalmiston analyysin. Hän esitti siinä Kivikosken tutkimuskuvasta poikkeavan näkemyksen hautojen alkuperästä; Salon mukaan Kärsämäen tyyppin haudat osoittavat yhteyksiä nimenomaan Skandinaviaan, lähinnä Keski-Ruotsiin.

Uudet inventoinnit tulivat alueella tarpeellisiksi 1950-luvulla. Anna-Liisa Hirviluoto inventoi Kaarinassa ja Matti Huurre Liedossa v. 1954 sekä Veikko Lehtosalo Maariassa v. 1961. Kaarinassa löytyi inventoinnin yhteydessä neljä uutta mahdollista hautaröykkiötä sekä polttokenttäkalmisto. Liedosta tunnettiin tuolloin yhdeksän kalmistoa, joista yksi löytyi inventoinnin yhteydessä. 1970-luvulta eteenpäin on Turun yliopiston arkeologian oppiaineen merkitys alueen arkeologisessa tutkimuksessa kasvanut. Oppiaine on suorittanut kaivauksia useissa kohteissa, kuten Liedon Vanhalinnalla v. 1970-75, Pahkan Pahamäellä v. 1970-82, Kaarinan Kirkkomäellä v. 1991-92 ja Sauvalan Ylipäässä v. 1993 sekä inventoinut mm. Halisten alueella v. 1976-77 sekä v. 1986-88. Myös jatkuvasti lisääntynyt rakennustoiminta (esim. ylioppilaskylän rakennustyöt 1970-luvulla) on tuonut esiin useita uusia kohteita.

Uusimpia Aurajokilaaksoon liittyviä tutkimuksia ovat Jukka Luodon väitöskirja "Liedon Vanhalinnan mäkilinna" (1984), Liedon historian esihistorian osuus (1988) sekä Sirkku Pihlmanin kansainvaellusaikaa koskevat tutkimukset, joista viimeisin on väitöskirja "Kansainvaellus- ja varhaismerovinkiajan aseet Suomessa" (1990). Pihlmanin (1990, 256, 270) mukaan Aurajokilaakson eteläosan kansainvaellusaikaiset haudat muodostavat hyvin yhtenäisen ja muista erottuvan ryhmän, joilla on selvästi esikansainvaellusaikainen perinteensä kärsämäentyypin kalmistoissa. Hänen mukaansa asutus on selvästi jakautunut historiallisia maakuntia pienempiin alueellisiin yksikköihin, eikä Kivikosken luoma kuva yhtenäisestä varsinaissuomalaisesta nuoremman rautakauden kulttuurista sovi enää nykyisin tunnettuun aineistoon (Pihlman 1985, 26-27; Pihlman 1990, 255-257).

Jukka Luoto (1984a, 170-171) on väitöskirjassaan esittänyt teorian nuoremman rautakauden yhteiskunnan murroksesta ja asutuksen hajautumisesta. Murros aiheutuisi nimenomaan rautakauden talousmuodon eli viljanviljelyn kriisistä, joka merkitsi siirtymistä entistä voimakkaampaan karjanhoitoon. Murros merkitsisi kalmistojen voimakasta vähenemistä, aarrelöytöjen ja viikatteiden ilmaantumista löytöaineistoon sekä muinaislinnojen ottamista uudelleen käyttöön. Luodon teoriaa ovat kritisoineet mm. Unto Salo (1985) sekä Jussi-Pekka Taavitsainen väitöskirjassaan "Ancient Hillforts of Finland" (1990). Näihin palataan myöhemmin kappaleessa 3.1.2.

Viimeisin Aurajokilaakson rautakautta käsittelevä kirjoitus on Unto Salon Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö -projektin julkaisussa "Ihmisen maisema" (1995) oleva artikkeli Aurajokilaakson pronssi- ja rautakaudesta. Artikkelissaan Salo pohtii mm. asutuksen organisoitumista rautakaudella, rautakautisen asutuksen jatkuvuutta historialliseen aikaan sekä Aurajokilaakson muinaispitäjään liittyviä kysymyksiä. Turun kaupungin syntyyn liittyviä kysymyksiä Salo on käsitellyt jo aiemmin kirjoituksessaan "Kaupunkilaitoksen varhaisvaiheet Aurajoen laaksossa" (1979).

Yhteenvetona voisi todeta, että Aurajokilaaksoa on tutkittu varsin runsaasti, mihin on varmasti osaltaan vaikuttanut alueen intensiivinen maankäyttö sekä yliopiston läheisyys. Liitteessä 2 on tarkasteltu alueen rautakautisten kalmistojen löytö- ja tutkimushistorioita. Tässä yhteydessä on myös todettava, että tulevat kai-

vaukset saattavat suurestikin muuttaa tämänhetkistä kuvaa alueen asutuskehityksestä (vrt. esim. Vanhalinnan Aittamäen kalmistolöydöt v. 1993).

1.4. Tutkimusmenetelmät ja -lähteet

Asutushistoriallisissa tutkimuksissa primaariaineiston muodostavat asuinpaikat. Koska rautakautisia asuinpaikkoja tunnetaan alueelta kuitenkin erittäin vähän, käytetään tässä tutkimuksessa päälähteenä ensisijaisesti kalmistoja. Lähtöhypoteeseina ovat tällöin:

- 1) Kalmistot osoittavat asutuksen sijainnin.
- 2) Kalmistojen ajoitukset osoittavat asutuksen kestoa.
- 3) Kalmistot sijaitsevat asuinpaikan välittömässä läheisyydessä; ne siis indikoivat lähellä sijaitsevaa asuinpaikkaa.
- 4) Kalmisto kuuluu yhdelle asutusyksikölle. Asutusyksiköllä tarkoitetaan tässä yhteen selvärajaiseen hauta-alueeseen liittyvää asutusta. Asutusyksikön koko on riippuvainen siitä, onko kyseessä talo vai kylä.

Koska alueen kalmistot ovat varsin kattavasti ajoitettuja, on asutuskehityksen rekonstruoimisessa pitäydytty pääasiassa vanhempien tutkimusten ajoituksissa. Asutuksen kiinteyden ja vakiintuneisuuden merkinä on pidetty pitkäaikaisia kalmistoja: kalmiston jatkuva käyttö osoittaa kalmistoa käyttäneen asutusyksikön pysyneen paikoillaan. Pitkäaikaisella kalmistolla tarkoitetaan tässä kalmistoa, joka on ollut käytössä kahdella tai useammalla rautakauden eri periodilla. Jos kalmiston käyttö katkeaa tai päättyy, eikä lähistölle ole muodostunut uutta kalmistoa, on asutuksen oletettu siirtyneen muualle.

Luvussa 2 on pyritty esittelemään tutkimusaineisto muinaisjäännösryhmittäin mahdollisimman lyhyesti ja tiivistä. Koska Aurajoki-laakson rautakautiset muinaisjäännökset on esitelty useassa yhteydessä (mm. Kivikoski 1939, 1971; Luoto 1988), ei tässä yhteydessä ole edes pyritty varsinaiseen muinaisjäännös-/kalmistokohtaiseen esittelyyn. Liitteessä 3.1 on kunkin muinaisjäännöksen kohdalla pyritty antamaan tärkeimmät kirjallisuusviitteet.

Muinaisjäännösten/muinaisjäännösryhmien välisiä keskinäisiä suh-

teita on tarkasteltu lähinnä muinaisjäännösten välisten välimatkojen perusteella. Koska päälähteinä ovat ensisijaisesti kalmistot, on muita muinaisjäännösryhmiä tarkasteltu suhteessa näihin. Asutusrakenteen kannalta keskeinen kysymys on se, onko rautakautinen asutusyksikkö ollut kylä vai talo. Rautakautiseksi kyläksi on tässä laskettu ne myöhemmän ajan kylät, joiden alueelta tunnetaan kaksi tai useampaa samanaikaista rautakautista kalmistoa.

Rautakautisen asutuksen suhdetta historialliseen aikaan on tarkasteltu 1700-luvun isojakokarttojen avulla. Asutusmerkkien sijaintia on vertailtu historiallisen ajan kylätonttien ja -rajojen sijaintiin. Asutusjatkuvuuden/epäjatkuvuuden kannalta on pyritty määrittämään, onko kalmisto ollut käytössä rautakauden loppuun asti vai ko vain lyhyen aikaa rautakaudella. Käytännössä on tässä työssä tulkittu asutuksen jatkuneen esihistoriallisen ajan loppuun, mikäli kalmiston löydöt jatkuvat viikinkiajalle, ja mikäli mikään muu seikka ei ole tällaista otaksumaa vastaan. Ajatuksen taustalla on yleisen jatkuvuuden periaate: arkeologinen aineisto on niin aukollinen, ettei 100 vuoden mittainen löydötön jakso välttämättä edellytä asutuksen katkeamista. Jos hyväksyttäisiin päinvastainen otaksuma, voitaisiin Suomessa aniharvoin todeta asutusjatkuvuus esihistorialliselta ajalta historialliseen aikaan. Yhtenä kriteerinä rautakautisen kylän asutusjatkuvuudelle on myös kylän kuuluminen suomalaisen oikeuden piiriin. Aurajokilaaksossa kaikki kalmistolliset kylät ovat suomalaisen oikeuden kyliä.

Muinaisjäännösten ympäristöjä on tarkasteltu lähinnä suhteessa eri maalajeihin; puutteellisen maaperäkarttamateriaalin takia ei tässä työssä ole edes pyritty tekemään varsinaisia systemaattisia ympäristöanalyysyjä.

Tutkimuksen päälähteinä on käytetty sekä arkistomateriaalia kaivaus-, inventointi- ja tarkastuskertomuksia että kirjallisia lähteitä. Viitekehyksenä on käytetty ruotsalaisia asutusarkeologisia ja kulttuurimaantieteellisiä tutkimuksia. Koska Vähäjokilaakso ja Aurajokilaakso muodostavat sekä maantieteellisesti että historiallisesti varsin yhtenäisen kokonaisuuden, on tärkeänä vertailumateriaalina ollut Elina Salorannan pro gradu -työ "Rautakautinen kolonisaatio ja maankäyttö Turun (Maarian) Vähäjokilaaksossa" (1994).

Keskiajan osalta pääasiallisina lähteinä ovat olleet pitäjänhistoriat: Aulis Ojan Kaarinan pitäjän historia I:ssä oleva osuus "Kaarina keskiajalla ja 1500-luvulla" sekä Esa Hiltusen Liedon historia I:ssä oleva osuus Liedon keskiajasta. Historiallisten maanjakojen ja kylämuodostumien paikantamisessa on arkistolähteenä käytetty 1700-luvulla laadittuja isojakokarttoja, joita on vertailtu nykyisiin peruskarttoihin. Isojakokarttojen lisäksi karttamateriaalina on käytetty peruskarttalehtiä 1043 09, 1043 12 ja 1044 10 sekä Aarnion (1929) agrogeologista karttaa 1:50 000.

2. TUTKIMUSAINEISTO MUINAISJÄÄNNÖSRYHMITTAIN

Liitteessä 3.1. on esitelty alueen rautakautiset löytöpaikat maantieteellisessä järjestyksessä joen alajuoksulta yläjuoksulle. Liitteestä ilmenee kohteen sijainti (koordinaatit), tutkimus, löytönumerot, tulkinta, topografia, ajoitus sekä kohdetta koskeva kirjallisuus. Löytöpaikat ilmenevät karttaliitteestä 3.3.

2.1. Kalmistot

Taulukossa 1 (s. 11) on tarkasteltu Aurajokilaakson rautakautisia kalmistoja kolmen eri muuttujan: rakenteen, rakenteellisten erityispiirteiden sekä artefaktien valossa. Tarkastelun perusteella kalmistot on luokiteltu neljään eri tyyppiin: polttokenttäkalmistot, ruumiskalmistot, röykkiökalmistot sekä määrittelemättömät kalmistot. Epävarmat ja ajoittamattomat kalmistot mukaanlukien tunnetaan tutkimusalueelta mahdollisia kalmistokohteita yhteensä 38 kpl.

1. Polttokenttäkalmistot

Kohteen määrittäminen polttokenttäkalmistoksi on usein varsin ongelmallista; polttokalmistoiksi luokitelluista kohteista saadaan usein varsin samankaltaista aineistoa kuin esimerkiksi asuinpaikoilta tai metallinkäsittelyyn liittyvistä kohteista (Taavitsainen 1991, 7). Aikaisemmin monia asuinpaikkoja onkin todennäköisesti kaivettu kalmistoina (Meinander 1980, 8). Taavitsaisen (1991, 9) mukaan eri muinaisjäännöstyyppien luokittelussa onkin otettava

huomioon mahdollisuus, että kohteella on useampi kuin yksi funktio.

Polttokenttäkalmistoksi on tässä luokiteltu kohteet, joista tunnetaan selvästi kalmistokerrostumaksi määriteltävää kiveystä (palaneita kiviä, nokea, hiiltä), palanutta luuta sekä esineitä, joiden voidaan olettaa olleen roviolla. Toisaalta on huomattava, että koska luuaines on löytömateriaalissa usein varsin fragmentaarista, ei kohdetta voida luun esiintymisen tai esiintymättömyyden perusteella heti suoraviivaisesti tulkita kalmistoksi (Taavitsainen 1991, 7-8). Usein kohteen luonne jää ratkaisemattomaksi.

Alueen tyypillisin kalmistomuoto on kollektiivinen tasaisen maan polttokenttäkalmisto, joita tutkimusalueelta tunnetaan yhteensä 17 kpl: Kirkkomäki, Hallinkorvanpuistikko, Virnamäki, Ristimäki I-II, Kylämäki (2 kpl), Aittämäki, Pahämäki, Pitkäsmäki, Laurila, Ylipää, Haimionmäki, Alitalo, Pässimäki, Kuivurinmäki sekä Merola.

Tarkasteltaessa kalmistojen sisäistä rakennetta on kalmistoista Ristimäki I:ssä, Pitkäsmäessä, Ylipäässä, Pässimäessä sekä Merolassa havaittavissa kalmistokiveyksessä erillisiä, selvästi yhden hautauksen muodostavia esinesikermiä. Piirre on ominainen nimenaan Aurajokilaaksossa ja periytynee Kärsämäen tyyppin haudoista roomalaisajalta. Polttokenttäkalmiston lähtökohdat näyttäisivät siten olevan alueen vanhemman rautakauden hautamuodoissa (Luoto 1988, 111). Toisaalta Leena Söyrinki-Harmon (1984, 115) mukaan polttokenttäkalmistojen edeltäjinä olisivat olleet nuoremman roomalaisajan tarhakalmistot.

Taulukko 1. Aurajokilaakson rautakautiset kalmistot

Selitykset:

Rakenne: ml=maalainen, mt=maantasainen, mp=maanpäällinen (=röykkiö), et=ei tietoa

Erityispiirteet: sk=silmäkivi, rk=reunakiveys, es=esinesikermä, vh=venehautaus, ar=arkkurakennelma, bk=bautakivi

Artefaktit: luu 1=palanut 2=palamaton, as=ase, ko=koru, ke=keraamiikka

Ajoitus: era=esiroomalainen aika, vra=vanhempi roomalaisaika, nra=nuorempi roomalaisaika, kva=kansainvaellusaika, ma=merovinkiaika, va=viikinkiaika, rra=ristiretkiaika, vanh. rk=vanhempi rautakausi, nuor. rk=nuorempi rautakausi

KALMISTO	RAKENNE				ERITYISPIIRTEET						ARTEFAKTIT				AJOITUS
	ml	mt	mp	et	sk	rk	es	vh	ar	bk	luu	as	ko	ke	
											1	2			
1. Vähä-Heikkilä, Korppolaismäki				X								X	X		kva
2. Vähä-Heikkilä, kasarmi				X									X		nra, ma
3. Kaarina, Kirkkomäki	X	X							X		X	X	X	X	va-rra
4. Nummi, Hallinkorvanpuistikko		X									X			X	ma-va
5. Nummi, Paaskunta				X										X	rk
6. Halinen, Virnamäki		X	(X)								X		(X)	X	kva?
7. Halinen, Komonen			X								X			X	?
8. Halinen, Frantsi			X												vanh.rk?
9. Kurala, Hannunniittu			X			4X					X			X	era
10. Kurala, Lehtola			X										X		kva
11. Kurala, Ristimäki I		X					13X	2X			X	X	X	X	ma-va
12. Kurala, Ristimäki II	X	X							X		X	X	X	X	va-rra
13. Kurala, Kylämäki		2X	X								X		X	X	ma-rra
14. Kohmo, Huhko			X		X	(X)									vanh.rk?
15. Ravattula, Kotometsä			X		X	X	2X				X	X	X	X	kva
16. Ravattula, Kankare			X		X		X				X	X	(X)	X	kva
17. Ravattula, Mattila			4X		(X)										vanh.rk?
18. Ravattula, Särvä, Ristimäki			X		X	X									vanh.rk?
19. Ravattula, Suutela			X		X										vanh.rk?
20. Littoinen, Muikunvuori	(X)	X	X		X						X	X	X	X	va
21. Vanhalinna, Aittamäki		X					X				X	X	X	X	vra, va
22. Pahka, Pahamäki		X	X					(X)		X	X	X	X	X	nra, ma-rra
23. Sauvala, Pitkäsmäki		X					5X	(X)			X	X	X	X	ma-va
24. Sauvala, Laurila		X									X		X	X	va
25. Sauvala, Ristinpelto	X								X		X	X	X	X	rra
26. Sauvala, Ylipää		X					5X	X			X	X	X	X	kva-va
27. Loukinainen, Haimionmäki		X						(X)			X	X	X	X	ma-rra
28. Loukinainen, Katinkalma				X							X			X	?
29. Loukinainen, Kukonharja			X				5X				X	X			kva
30. Loukinainen, Koskela			X		X	X								X	?
31. Karvala, Alitalo		X										X	X	X	va
32. Pettinen, Pässimäki-Ainola		X	X		X		4X				X	X	X	X	kva-ma
33. Kaskala, Mäkinen				X								X	X		va
34. Rähälä, Ryökäs				X									X	X	nuor.rk?
35. Mäkkylä, Hulkkunanmäki	X										X	X	X	X	va-rra
36. Vintala, Kylätalo	(X)			X							X	X	X	X	va
37. Vintala, Merola		X	X				8X				X	X	X	X	kva, va
38. Nautela, Kuivurinmäki		X									X	X	X	X	va

Varsinaisia Kärsämäen tyyppin palokuoppahautoja tunnetaan Aurajoen varrelta ainoastaan Vanhalinnan Aittamäeltä. Kärsämäentyypin vaikutus Aurajokilaakson polttokenttäkalmistoissa näkyy esinesikermien kalmistoonpanossa, esineiden polttamisessa ja turmelemisessa vielä rautakauden lopullakin (Salo 1995, 13). Polttokenttäkalmistoissa olevia individuaalihautauksia ovat myös venehautaukset, joita tunnetaan Ristimäki I:stä ja Ylipäästä, mahdollisesti myös Pahamäeltä, Haimionmäeltä ja Pitkäsmaeltä (Luoto 1988, 121; Raike 1992, 44-50).

Alueen polttokenttäkalmistot ajoittuvat pääasiassa merovinki- ja viikinkiajalle. Vanhimpana polttokenttäkalmistona voidaan pitää Sauvalan Ylipäätä, jonka vanhimmat löydöt ajoittuvat kansainvaellusajalle (Pihlman 1980, 126).

2. Ruumiskalmistot

Ruumiskalmistoiksi on tässä laskettu sekä yksittäiset ruumishautaukset että varsinaiset ruumiskalmistot. Varmoja ruumiskalmistoja tunnetaan alueelta 4 kpl: Kirkkomäki, Ristimäki II, Ristinpelto sekä Hulkkunanmäki. Kirkkomäeltä tunnetaan v. 1992 kaivausten jälkeen n. 50 hautausta, Ristimäki II:sta 11, Ristinpellolta n. 150 ja Hulkkunanmäeltä 2 hautausta. Vintalan Kylätalon löytöpaikasta ei tunneta yhtään varsinaista hautausta, mutta ruumishautaukseen viittaisivat palamattoman pääkallon luut. Arkkurakennelmia tunnetaan Kirkkomäeltä, Ristimäki II:sta sekä Ristinpellolta.

Ruumiskalmistoista Kirkkomäki ja Ristimäki II sijaitsevat aivan polttokenttäkalmiston yhteydessä. Kirkkomäellä kalmistojen välinen etäisyys on n. 50 m, ja ne muodostavat selvästi kaksi toisistaan erillistä kalmistoa, vaikka ne ajallisesti saattavatkin muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden (Asplund 1992). Ristimäellä ruumishautaukset on tehty aivan polttokenttäkalmiston yhteyteen, osittain jopa päällekkäin (Hirviluoto 1960, 42). Koska ruumiskalmistot ovat olleet Turun ympäristössä usein polttokalmistojen yhteydessä (Hirviluoto 1976, 16), voisi ruumishautauksia odottaa löytyvän alueen muistakin polttokalmistoista. Jouko Aroalhon (1978, 73) mukaan osa Haimionmäen 1000-luvun esineistä on mahdollisesti peräisin ruumishautoista. Ruumishautaukseen viittaisivat myös kalmistosta havaitut NE-SW -suuntaiset matalat syvennykset. Myös Muikunvuorella on v. 1954 inventoinnissa havaittu rivissä matalia S-N -suuntaisia

syvennyksiä, jotka saattaisivat merkitä ruumishautauksia (Hirviluoto 1954). Alueen ruumiskalmistot ajoittuvat 1000-1100-luvuille.

3. Röykkiö-/rauniokalmistot

Röykkiöllä tarkoitetaan tässä selvästi maanpinnasta kohoavia, rajattavissa olevia, kivistä tai kivistä ja maasta koottuja hauta-raunioita. Röykkiöiden lukumäärää laskettaessa ongelmana on, milloin erilliset röykkiöt muodostavat laajemman kalmiston, ts. kuuluvatko ne asutuksellisesti yhteen. Merkitystä tällä on esim. silloin kun lasketaan kalmistojen määrällistä vaihtelua, ts. laske-taanko röykkiö yhdeksi kalmistoksi vai laajemman kalmiston osaksi. Röykkiön erottaminen tasaisen maan polttokenttäkalmistosta ei myöskään ole aina ongelmaton. Polttokenttäkalmisto on esimerkiksi voinut kehittyä matalista röykkiöhaudoista, jossa röykkiöt ovat uusien hautausten myötä kasvaneet kiinni toisiinsa. Myös hautojen ryöstely sekä muu ihmistoiminta on voinut vaikuttaa röykkiöiden ulkomuotoon siten, että niitä on vaikea erottaa polttokenttäkal-mistoista. (Taavitsainen 1991, 7.) Söyrinki-Harmon mukaan (1984, 117) tulkinna pitäisi perustua itse hautaukseen: hänen mukaansa röykkiön perusidea on, että röykkiössä hautaus on peitetty koko-naan, kun taas polttokenttäkalmistoissa hautauksia on jopa alueil-ta, joissa ei ole kiveystä lainkaan.

Erillisiä röykkiökohteita tunnetaan alueelta 18 kpl: Frantsi, Komonen, Hannunniittu, Kylämäki, Huhko, Kotometsä, Kankare, Mattila (4 kpl), Särvä Ristimäki, Suutela, Muikunvuori, Kukonharja, Koske-la, Pässimäki sekä Merola. Näistä Ravattulan Kotometsän ja Kanka-reen, Kuralan Hannunniitun, Pettisten Pässimäen ja Vintalan Mero-lan röykkiöt on tutkittu ja ajoitettu. Pässimäessä polttokenttä-kalmiston ja röykkiön rajat ovat varsin vaikeasti erotettavissa toisistaan; kalmiston ytimenä näyttäisi olevan silmäkivellinen hautaröykkiö, jota ympäröi rakenteeton polttokenttäkalmisto. Ki-ven- ja maansekaisiksi kummuiksi on laskettava Kukonharjun kalmis-ton hautaukset sekä Halisten Komosen maalla olevaa kaksi kumpua. Polttokenttäkalmiston yhteydessä olevia kiven- ja maansekaisia kumpuja tunnetaan myös Pahamäestä. Kaivausten puuttuessa ei röyk-kiöiden rakenteesta eikä ajoituksesta voida juurikaan tehdä pää-telmiä. Röykkiöistä ainakin 8 on silmäkivellistä eli ne on raken-nettu ison maakiven ympärille. Reunakehällisiä röykkiöitä tunne-taan 5 eri kohteesta.

Ravattulan Kotometsän ja Kankareen röykkiöiden ajoitusten perusteella Aurajokilaakson röykkiöt on tavallisesti ajoitettu vanhempaan rautakauteen, lähinnä kansainvaellusajalle. Toisaalta jokilaakson kaikkien röykkiöiden ajoittaminen kahden ajoitetun röykkiön perusteella on varsin kyseenalaista. Kuten pronssikaudella myös kansainvaellusajalla rauniohautausperiodi jäi Aurajokilaaksoissa lyhyeksi. Unto Salon (1995, 17-18) mukaan rauniohautausmalli levisi kansainvaellusajalla Aurajoen suuhun jostakin rauniohautausalueelta; mahdollisesti Etelä-Pohjanmaalta tai Uskelasta. Röykkiöhautautapa olisi siten ulkoisen siirtolaisuuden tulosta.

4. Määrittelemättömät kalmistot

Ongelmallisen ryhmän muodostavat ns. määrittelemättömät kalmistot, joita ovat kohteet, joiden rakennetta tai luonnetta ei tunneta, ja joita ei voida varmuudella määritellä mihinkään kolmeen edellä käsiteltyyn ryhmään, mutta joista tunnetaan hautaukseen viittaavia palaneita tai palamattomia luita tai esineistöä, jotka viittaavat pikemminkin kalmistoon kuin irtolöytöön. Tällaisia kalmistoon viittaavia löytöjä on saatu Korppolaismäeltä, Vähä-Heikkilästä, Kaarinan Nummelta, Loukinaisten Katinkalmasta, Kaskalan Mäkisen tilalta sekä Nautelan kartanosta. Asutushistoriallisten päätelmien teossa nämä ns. kalmistolliset löydöt ovat melko ongelmallisia: kalmisto, josta löytö tai löydöt ovat peräisin, on todennäköisesti kokonaan tuhoutunut, joten niiden perusteella ei voida juurikaan tehdä päätelmiä kalmiston koko käyttöajasta.

2.2. Asuinpaikkaan viittaavat löydöt

Kohteen määrittäminen asuinpaikaksi on usein erittäin vaikeaa: asuinpaikkojen löytöaineisto on useimmiten varsin moniselitteistä sekä vaikeasti ajoitettavaa. Yleisesti asuinpaikkaan on katsottu viittaavan kulttuuripitoinen maa, savitiiviste, keramiikka sekä rautakuona. Toisaalta edellä mainitun kaltaista aineistoa tulee usein esiin myös kalmistokaivauksilla. Varmimmin asuinpaikkaan viittaavat siten erilaiset kiinteät rakennuksen jäljet, kuten rakennuksen pohjat, paalunsijat sekä tulisijat. Myös runsas savitiivisteen esiintyminen saattaisi viitata asuinpaikkajäännökseen. Sen sijaan vähäisten savitiivistemäärien, yksittäisten kuonanpalojen tai keramiikan esiintymistä ei tässä ole laskettu yksistään riit-

täväksi perusteluksi asuinpaikalle. Myöskään vahva kulttuurimaa-kerros ei välttämättä selvitä jäännöksen luonnetta: kysymys voi olla esim. tuhoutuneesta polttokenttäkalmistosta. Varminta kohteen luokittelu asuinpaikaksi on silloin, kun löytöpaikalta tunnetaan useita asuinpaikkaan viittaavia löytöryhmiä.

Taulukossa 2 (s. 16) tarkastellaan löytökohteita, jotka kaivauksen suorittaja tai inventoija on itse luokitellut asuinpaikaksi. Taulukosta ilmenee tutkimuksen laatu (kaivaus/inventointi), löytöaineiston koostumus, kohteen ajoitus sekä ajoitusperuste. Edellä käsiteltyjen löytöryhmien lisäksi on asuinpaikkaan viittaaviksi löydöiksi laskettu tässä hioimet, savikiekot, kuutiokivet (jauhinkivet), metalliesineet (usein rikkoontuneita), iskokset sekä luu. Asuinpaikkakohteet on esitelty tarkemmin liitteessä 3.1. Yksittäisiä asuinpaikkalöytöjä (esim. keramiikka, kuona, savitiiviste) ei ole tarkasteltu tässä yhteydessä.

Varsinaisia talonpohjia tunnetaan vain Ristimäki I:stä ja II:sta sekä Vanhalinnalta, joka muinaislinnaluonteensa vuoksi poikkeaa muista kohteista, ja jota siksi ei voida luokitella varsinaiseksi asuinpaikaksi. Mahdollisia rakennukseen viittaavia kiveyksiä on todettu myös Kirkkomäeltä ja Muikunvuorelta; rakenteiden tarkempi tulkinta edellyttää kuitenkin jatkotutkimuksia (Asplund 1991; Tiitinen 1992). Paalunjälkiä tunnetaan Ristimäki II:sta ja Rähälästä; tulisijoja Kirkkomäeltä, Hannunniitusta, Ristimäki I:stä ja II:sta sekä Vanhalinnalta. Koska Hannunniitun hautaröykkiön ympäristöstä ei kaivauksissa löytynyt savitiivisteen paloja, sopisi tulisija paremminkin kalmiston yhteyteen kuuluvaksi kuin asuinpaikkalöydöksi (Laukkanen & Vuorinen 1987, 51). Pahamäestä tunnetaan sekä rakennuksen että kiukaan jäännökset, jotka kuitenkin sijaitsivat rautakautisen kulttuurikerrostuman yläpuolella, ja ajoittunevat siten keskiaikaisiksi (Luoto 1977). Tässä yhteydessä on myös mai-

Taulukko 2. Aurajokilaakson rautakautiset asuinpaikat

Selitykset:

Tutkimus: K=kaivaus, I=inventointi

Rakenteet: rj=rakennuksen jäännös, pj=paalunsija, ts=tulisija

Löytöaineisto: st=savitiiviste, ke=keramiikka, hi=hioinkivi,
sk=savikiekko, kk=kuutiokivi, me=metalliesine, ku=kuona
is=iskos, lu=luu

Taulukko 2. Aurajoki-laakson rautakautiset asuinpaikat.

ASUINPAIKKA	TUTKIMUS	RAKENTEET			LÖYTOAINEISTO									AJOITUS (ajoitusperuste)
		rj	pj	ts	st	ke	hi	sk	kk	me	ku	is	lu	
1. Kaarina Kirkkomäki	K 1974, -83, -84, -91	X	X	X	X	X	X	X	-	X	X	X	X	rautakauden loppu (kalmisto, keram.)
2. Nummi Isopelto	K 1977				-	X	-	-	-	(X)	-	X	X	nuorempi rautakausi (keramiikka)
3. Nummi Paaskunta	T 1994				-	X	-	-	-	-	X	-	-	rautakausi (keramiikka)
4. Halinen Virnamäki	I 1976-77				X	X	-	-	-	(X)	X	X	-	vanhempi rautakausi? (artef., keram.)
5. Halinen Sipipelto	I 1988				X	X	-	-	-	-	-	X	-	rautakauden loppu (keramiikka)
6. Kurala Hannunniittu	K 1985			X	-	X	-	-	-	-	X	X	X	esiroom. aika (keramiikka)
7. Kurala Ristimäki I	K 1914-15	X		X	X	X	X	X	-	X	-	-	X	n. 700-900 jKr. (kalmisto)
8. Kurala Ristimäki II	K 1958-59	4X	X	X	X	X	X	X	-	X	X	-	X	9. - 11. vs. (artef., kalmisto)
9. Kurala Kylämäki	K 1974				X	X	X	-	-	X	X	-	X	n. 600-1100 jKr. (kalmisto)
10. Littoinen Muikunvuori	K 1990-92	(X)			X	X	-	X	-	(X)	X	X	X	rautakausi (keramiikka)
11. Loukinainen Vanhalinna	K 1957-75, 1993	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	500-1100 jKr. (stratigrafia, artef.)
12. Pahka Pahämäki	K 1976-77	(X)		(X)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	nuorempi rautakausi (kalmisto, keram.)
13. Karvala Alitalo	T 1992				X	X	-	-	-	-	-	-	X	viikinkiaika (kalmisto, keram.)
14. Kaskala Yli-Poro	K 1981				X	X	X	-	-	-	X	X	-	nuorempi rautakausi (keramiikka)
15. Rähälä Ryökäs	K 1993	X	X		X	X	-	-	-	X	X	X	X	rautakauden loppu (hiiliajoitus, artef.)
16. Nautela Kuivurinmäki	I 1954				(X)	X	-	X	X	X	-	X	X	nuorempi rautakausi (kalmisto, keram.)

nittava Ristinpellon kalmiston yhteydestä löytyneet rakennuksen jäännökset, jotka eivät kuitenkaan liity varsinaiseen asuinrakennukseen, vaan todennäköisesti kirkolliseen rakennukseen (Luoto 1988, 125-126).

Yleisin rakennukseen viittaava johtolanka on savitiiviste tai palanut savi, joita tunnetaan lähes jokaisesta kohteesta. Kuralan Kylämäeltä ei varsinaisia rakennuksen jäännöksiä tunneta, mutta koekaivauksissa tuli useasta paikasta esiin runsaasti savitiivistettä sekä ainakin yksi savitiivistekeskittymä, joka viittaisi asunnonpohjaan (Hirviluoto 1976, 17). Kaikille asuinpaikoiksi luokitelluille kohteille on yhteistä myös keramiikan runsas esiintyminen. Usein asuinpaikoilta saatu keramiikka-aines on yksinkertaista koristelematonta, varsin huonosti poltettua karkeaa talousastia-aineistoa, jonka ajoittaminen on vaikeaa. Hioimia, savikiekoja ja kuutiokiviä tunnetaan kokonaisuudessaan melko vähän, eivätkä ne muutenkaan varmuudella todista asuinpaikan olemassaoloa, koska savihyrrät ja kuutiokivet ovat myös varsin yleisiä kalmistolöytöjä. Metalliesineitten suhteen ongelmana on se, milloin esine lasketaan asuinpaikkalöydöksi ja milloin kalmistolöydöksi, jos paikalla on todettu olevan sekä asuinpaikka että kalmisto, eikä näiden rajoja ole pystytty tarkasti todentamaan (esim. Ristimäki, Muikunvuori, Pahamäki).

Asuinpaikkaan viittaavat myös erilaiset jätteet, kuten iskokset, kuona ja luu. Runsaan rautakuonan perusteella mahdollisia raudankäsittelypaikkoja on todettu Kirkkomäellä sekä Kuralan Kylämäellä. Kylämäeltä löytyi mäen S-rinteeltä kymmeniä kiloja rautakuonaa sekä valinmuotin kappale (Hirviluoto 1976, 17). Kirkkomäellä paljastui v. 1983 koekaivauksissa palaneen saven muodostama kuoppa, jonka kaivaja on tulkinnut raudansulatuskuopaksi (Katiskoski 1983). Myös pronssivaluun liittyvää löytöaineistoa on saatu Kirkkomäeltä runsaasti: metalliesineiden katkelmia, valumakappale, valinupokkaan katkelma sekä katkelmallinen puolivalmis hevosenkenkäsoljen kaari (Asplund 1991).

Löytöhistorialtaan tarkastelluista asuinpaikkakohteista on 2 tullut esiin tarkastuskäynnillä, 3 inventoinnissa, 8 kalmistokaivauksissa, 2 koekaivauksissa sekä Liedon Vanhalinnan asutusjäänteet linnavuoren kaivauksissa. Ajallisesti kohteista 12 on tullut esiin 1970-luvulla tai sitä myöhemmin, mikä todennäköisesti kuvastaa

tutkimuksen ja maankäytön intensiivistymistä.

Tarkastelun kohteena on ollut 16 asuinpaikaksi luokiteltua löytöpaikkaa. Rakenteiden tai muun löytöaineiston perusteella lasken näistä suhteellisen varmoiksi asuinpaikoiksi 8 kohdetta: Kirkkomäki, Ristimäki I-II, Kylämäki, Muikunvuori, Vanhalinna, Pahamäki sekä Rähälä. Sen sijaan Isopellon, Virnamäen, Sipipellon, Hannuniitun, Alitalon, Yli-Poron sekä Kuivurinmäen asuinpaikkatulkinnat vaativat vielä tarkempia tutkimuksia.

2.3. Irtolöydöt

Haja- eli irtolöydölle on asetettu seuraavat 3 kriteeriä:

- 1) Irtolöytö on yksittäinen esinelöytö, jonka yhteyttä laajempaan muinaisjäännökseen ei tunneta -> ehdoton kriteeri.
- 2) Irtolöydössä ei ole kalmistoon viittaavia piirteitä: sitä ei ole taivuteltu, väännelty tai tahallisesti rikottu eikä sitä ole pidetty tulessa (palopatina).
- 3) Funktioltaan irtolöytö on sellainen, että sen voidaan olettaa joutuneen satunnaisesti hukatuksi -> tulkinnanvarainen kriteeri. Irtolöydöksi ei tässä luokitella asuinpaikkaan viittaavia irtolöytöjä, kuten esim. yksittäisiä keramiikka-, kuona- tai iskoslöytöjä.

Metodisesti irtolöytöjä ja kiinteitä muinaisjäännöksiä voidaan pitää samanarvoisina arkeologisina lähteinä, mutta koska viimeksi mainitut ovat säilyttäneet alkuperäisen suhteen ympäristöönsä, ovat ne asutushistoriallisen tutkimuksen kannalta primäärisiä (Sellinge 1977, 160). Irtolöydön voidaan kuitenkin katsoa indikoivan löytöpaikalla esihistoriallista toimintaa.

Taulukossa 3 (s. 19) on esitelty alueen rautakautiset irtolöydöt. Taulukosta ilmenee kohteen nimi, löytö, ajoitus sekä löytövuosi. Koordinaattitietoja ei ole annettu, koska varsinkin vanhimmissa dokumenteissa irtolöytöjä koskevat paikkatiedot ovat erittäin puutteellisia (usein vain tilan tai talon nimi), joten irtolöytöjen tarkkaa löytösijaintia on usein lähes mahdoton määrittää.

Tutkimusalueelta tunnetaan yhteensä 20 hajalöytöpaikkaa. Löydöt ovat kaikki tulleet esiin erilaisissa pelto-, rakennus- tai tie-

IRTOLOYDÖT	LÖYTÖ	AJOI- TUS	LÖYTÖ- VUOSI
1. Turku, Nuottasaarenkatu	Kupurasolki	va	1961
2. Turku, satama	Keihäänkärki	ma	1897
3. Turku, Itäinen Rantakatu	Keihäänkärki	kva	1953
4. Turku, Linnankatu *	Kaularengas	va	?
5. Kaarina, Nummi	Lyijyristi	rra	1962
6. Nummi, Paaskunta	Punnus	rk	1958
7. Halinen, Frantsi	Keihäänkärki	va	1940
8. Kurala, Vähä-Rasi	Keihäänkärki	ma	1957
9. Ravattula, Mattila	Miekka	va	1940
10. Sauvala, pelto	Pronssisormus	rk	1911
11. Sauvala, Sakari	Kaularengas	va	1935
12. Sauvala, Karhunlähteenp.	Keihäänkärki	nra	1947
13. Sauvala, Alola *	Keihäänkärki	rk	?
14. Vähä-Vankio, Ojala	Hevosenenkäsolki	va	1957
15. Pokkola, Pakula	Keihäänkärki	va	1900
16. Mellilä, Isohaka *	Tuluskivi	rk	?
17. Kurkela, Kauppi	Tasavartinen solki	va	1958
18. Hakula, Jonkari	Tuluskivi	rk	1937
19. Mäkkylä, Kanerva	Keihäänkärki	va	1926
20. Mäkkylä, Jokipelto	Hopearaha	va	?
* esine kadoksissa			

KÄTKÖLOYDÖT			
1. Ravattula, Kotometsä	Miekka	va	1941
2. Sauvala Anttila	Hopea-aarre	rra	1897
3. Raukkala, Niemenpellonmäki	3 rannerengasta	va	1938

Taulukko 3. Aurajokilaakson rautakautiset irto- ja kätkölöydöt.

töissä. Eniten löytöjä on viikinkiajalta, 10 kpl. Löytöhistorialtaan suurin osa irtolöydöistä on tullut esiin ennen 1960-lukua.

2.4. Kätkö- ja uhrilöydöt

Kätkölöydöt voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään:

- 1) Esineet, jotka on pantu maahan siten, että niitä ei ole enää ollut tarkoitus noutaa tai voitu nostaa ylös (esim. suohon tai veteen) -> uhrilöydöt.
- 2) Esineet, jotka kätkijä on piilottanut tarkoituksenaan noutaa ne vielä takaisin -> kätkölöydöt, aarrelöydöt.

Tällaisia kätkö- tai uhrilöydön tyyppisiä löytöjä tunnetaan tutkimusalueelta yhteensä 3 kpl (ks. taulukko 3). Kotometsän viikinkiajalle ajoittuva miekka löytyi kansainvaellusaikaisen røykkiön

koillislaidalta, kahden kiven välistä. Anttilan hopea-aarre oli kätketty tuohirasiaan, joka oli sijoitettu saviastiaan. Raukkalan Niemenpellonmäeltä ei ole löydetty mitään kalmistoon tai asuinpaikkaan viittaavaa; rannerenkaat löytyivät kaatuneen puun muodostamasta kuopasta. Luoto (1988, 136) on tulkinnut myös alueelta löydetyt tuluskivet uhrilöydöiksi.

2.5. Kuppikivet

Liitteessä 3.2. on luetteloitu alueen kuppikivet maantieteellisessä järjestyksessä joen alajuoksulta yläjuoksulle. Liitteen taulukosta ilmenee kohteen nimi, koordinaatit, alusta (kallio/irtokivi), kuppien lukumäärä, topografia, ilmansuunta, etäisyys lähimpään kalmistoon sekä lähimmän kalmiston ajoitus. Kuppikivien sijantia, topografiaa ja etäisyyttä kalmistoista on tarkasteltu kapaleessa 5.4.

Alueelta tunnetaan yhteensä 53 kuppikiveä, joista ainakin 5 on enemmän tai vähemmän epävarmaa. Alustaltaan kuppikivistä 39 sijaitsee kalliolla ja 14 on hakattu irtokiveen, yhdestä ei ole annettu tietoja. Kuppien lukumäärä vaihtelee yhdestä kupista 83:een. Seuraavassa on tarkasteltu kuppien lukumäärän jakautumista:

kuppien lukumäärä	kpl
alle 10	37
10 - 30	9
yli 30	6

Selvästi suurimman ryhmän muodostavat kuppikivet, joissa on alle 10 kuppia. Suurimmat kuppikalliot ovat 81-kuppinen Hallinkorvanpuistikko sekä Komosen 83-kuppinen kallio.

Suurin osa kuppikivistä on löytynyt v. 1990-91 harrastelija-arkeologin avustuksella. Ennen v. 1990 alueelta tunnettiin ainoastaan 13 kuppikiveä: Luostarinmäki, Hallinkorvanpuistikko, Keeterinmäki (2 kpl), Muikunvuori (2 kpl), Vanhalinna, Kukonharja, Yli-Poro, Kärkkänä, Hulkkunanmäki, Veijula sekä Kuivurinmäki. Turun ja Kaarinan alueen kuppikivistä ilmestyi raportti v. 1990 (Asplund), Liedon kuppikivistä v. 1991 (Brusila).

Kuppikivien funktiosta on esitetty useita näkemyksiä. Koska kuppikivet näyttäisivät Länsi-Suomessa sijaitsevan rautakautisilla asu-

tusalueilla kalmistojen läheisyydessä, on kuppikivet Länsi-Suomessa liitetty nimenomaan rautakautisiin kalmistoihin. Viime aikoina kuppikiviä on kuitenkin löydetty myös alueilta, joissa yhteys kalmistoon ei ole selvä. Vähäjokilaaksossa kuppikivet ja -kalliot näyttävät esiintyvän paikoilla, joiden välittömästä läheisyydestä ei tunneta viitteitä rautakautisesta kalmistosta tai asutuksesta (Saloranta 1994, 26). Saloranta onkin päätenyt käsitykseen, että kuppikivillä olisi alueella jokin muu kuin kalmistoihin liittyvä funktio. Kuppikivet olisivat alunperin voineet olla hedelmällisyyskulttiin liittyviä uhripaikkoja, jotka olisivat aikoinaan sijainneet uudispeltojen, kaskimaiden, niittyjen tai laidunten reunoissa. (Saloranta 1994, 28.)

Itä-Suomessa kuppikivien on todettu selvästi olevan yhteydessä viljelykselle edulliseen supra-akvaattiseen, ts. vedenkoskemattomaan alueeseen. On oletettu, että kuppikivet liittyvät johonkin erityiseen toimintaan, jota ei ole harjoitettu asutuksen välittömässä läheisyydessä. (Kirkinen 1994, 74-75.) Kuppikivet on yhdistetty sekä rautakautiseen kaskiviljelyyn (Simola, Grönlund ja Hutunen 1984, 13-17) että rautakautiseen eränkävynäntiin, jossa kaskiviljelyn lisäksi myös metsästyksellä on ollut tärkeä merkitys (Taavitsainen 1987, 222-224). Koska kuppikivet näyttäisivät Itä-Suomessa sijaitsevan kaukana rautakautisesta asutuksesta, on Itä-Suomen kuppikivet perinteisesti ajoitettu historialliseen aikaan (Taavitsainen 1990, 67).

Näyttäisi siis siltä, että kuppikivillä on kalmistoihin liittyvän funktion lisäksi ainakin jossain vaiheessa ollut myös jonkinlainen maankäyttöön tai maanviljelyskulttiin liittyvä funktio. Kuppikivien sijaintia ja suhdetta kalmistoihin sekä samalla myös niiden funktiota pyritään selvittämään tarkemmin kappaleessa 5.4.

2.5. Linnavuoret

Linnavuorella tarkoitetaan tässä jyrkkärinteisiä kallioita tai mäkiä, jotka on varustettu turva- tai puolustuspaikoiksi. Tutkimusalueelta tunnetaan varmuudella kaksi linnavuorta: Liedon Vanhalinna ja Kaskalan linnavuori. Ajoituksensa puolesta Vanhalinna liittyy Itämeren alueen linnoihin; Vanhalinnan vanhin asutusvaihe ajoittuu nuoremmalle pronssikaudelle, toinen 500-luvulle ja kolmas 1000-lu-

vulta eteenpäin. Linnamäen käyttö näyttää päättyneen 1300-luvun alkuvuosikymmeninä. (Luoto 1984, 151-152; 1988, 157.) Luodon ajoituksia on kritisoinut mm. Jussi-Pekka Taavitsainen (1990, 140), jonka mukaan Luodon hahmottelema toinen asutusvaihe on epätodennäköinen. Vanhalinnan muinaislinnan, sen välittömän lähiympäristön ja Aurajokilaakson asutuksen väliset suhteet ovat toistaiseksi vielä selvittämättä. Erityisesti linnavuoren käyttäjyhteisön sijainti ja laajuus kaipaavat selvittämistä. Kaskalan linnavuoren merkitys ja suhde Vanhalinnaan on ajoitettujen löytöjen puuttuessa tuntematon (Salo 1995, 24).

Mahdollisina linnavuorina on pidetty myös Kulhon linnavuorta Kakkerrassa, Turun Samppalinnaa, Pokkolan Kärmeorvonmäkeä sekä Viikan linnavuorta Liedossa (Oja 1946, 150; Luoto 1988, 164-165). Sekä Kulhon linnavuorta että Samppalinnaa koskevat otaksumat perustuvat yksistään nimeen; kummastakaan ei tunneta kiinteitä rakenteita. Salo (1995, 24-25) on myös huomauttanut, että ne sijaitsevat rautakautisen asutuksen alapuolella, mereltä uhkaavan vaaran näkökulmasta väärässä suunnassa.

Aulis Oja (1946, 150) on Kaarinan pitäjän historiassa hahmotellut esihistoriallisen puolustusjärjestelmän, johon linnavuorten lisäksi olisi kuulunut vartiotulipaikkoja. Tällaisiksi vartiotulipaikoiksi on edellisten lisäksi ajateltu Ylilemun Savuvuorta, Ilmaristen Laakarmäkeä, Pappilan Keisvuorta ja Pettisten Kahasvuorta (Luoto 1988, 165). Teoria vartiotuliketjusta on saanut kuitenkin kritiikkiä epäonnistuneiden kokeiden perusteella. Lisäksi on joukko muita tekijöitä, kuten esim. ilmaston (sumu, sade, lumi, pilvet ja tuulet), järjestelmän ylläpitoon sekä sodankäyntimenetelmiin liittyviä tekijöitä, jotka puhuvat vartiotulijärjestelmää vastaan. (Taavitsainen 1990, 156.)

3. YLEISKATSAUS ALUEEN RAUTAKAUTISEEN ASUTUSKEHITYKSEEN

3.1. Asutuksen alueellinen ja ajallinen jakauma

Seuraavassa tarkastellaan Aurajokilaakson rautakautista asutuskehitystä sellaisena kuin se nykyisin tunnetun aineiston ja tutkimuksen valossa näyttää. Koska tutkimusalueen kalmistot on ajoitettu varsin luotettavasti (Kivikoski 1939; Luoto 1988; Pihlman 1990), on kalmistojen ajoituksissa pitäydytty vanhempien tutkimusten ajoituksiin.

3.1.1. Vanhempi/keskinen rautakausi (500 eKr. - 550 jKr.)

Esiroomalaisen ajan (500 eKr.-50 jKr.) löydöt alueella ovat erittäin niukat. Ajanjaksolle ajoittuu vain yksi kalmisto, Kuralan Hannunniittu, josta tunnetaan esiroomalaiselle ajalle ominaista Morbyn keramiikkaa (Laukkanen & Vuorinen 1987, 50). Koska merenlahti ulottui tuolloin suunnilleen Liedon Vanhalinnan tienoille, voidaan Hannunniitun kalmisto laskea kuuluvaksi pikemminkin rannikon asutusvyöhykkeeseen kuin jokilaaksoasutukseen. Morbyn keramiikkaa tunnetaan jonkin verran myös Liedon Vanhalinnalta (Luoto 1984a, 151) sekä Kaarinan Kirkkomäeltä (Asplund 1992). Asutusta on siis Aurajoen suupuolella ollut, mutta tietoja siitä on vähän (Salo 1995, 8).

Esiroomalaisen ajan löydöttömyyttä on Aurajokilaaksossa selitetty mm. siten, että aikaisempi pronssikautinen asutus olisi hajautunut ympäristöön pieniksi asutuspisteiksi, jotka eivät olisi jättäneet itsestään merkkejä (Luoto 1988, 106). Samalla myös Liedon Vanhalinnan linnavuori olisi jäänyt pronssikautisen asutusvaiheen (1000-500 eKr.) jälkeen käytöstä tai sen asutus olisi ainakin huomattavasti vähentynyt siirryttäessä pronssikaudesta esiroomalaiseen aikaan (Luoto 1984a, 151). Syynä tähän kehitykseen olisi ollut viljanviljelyksen voimakas lisääntyminen entistä tehokkaampien maanmuokkausvälineiden käyttöönoton myötä (Luoto 1988, 105-106). Myös ilmastossa tapahtuneiden muutosten on katsottu vaikuttaneen viljelyelinkeinojen kehittymiseen. Asutuksen hajautumisteorian puolesta puhuu Luodon mukaan se, että kun rautakautiset kalmistot ilmaantuvat Lietoon, ne ovat hajautuneet huomattavan laajalle alueelle. (Luoto 1988, 107.)

Toisaalta koska pronssikautinen asutus on Aurajokilaaksossa ollut kaiken kaikkiaan varsin niukka, pronssikauden jälkipuolelta asutusta tunnetaan vain Pahamäestä ja Vanhalinnalta (esim. Luoto 1988, 105; Salo 1995, 7), edellyttäisi asutuksen hajautuminen ensin jonkinlaista asutuksen keskittymistä, josta ei kuitenkaan Vanhalinnaa lukuunottamatta ole merkkejä. Kalmistojen vähäisyyden esiroomalaisella ajalla ei kuitenkaan tarvitse merkitä asutuksen puuttumista; todennäköisesti kalmistollista asutusta on edeltänyt lähestulkoon kalmistoton asutus (vrt. Salo 1995, 8).

Vanhemmalla roomalaisajalla (50-200 jKr.) asutuksen painopiste on selvästi Vähäjoen varrella (Maarian Kärsämäki ja Saramäki) (kartta 1, s. 25). Aurajoen varrella asutuskuva on huomattavasti vaatimattomampi; ainoa vanhemmalle roomalaisajalle varmasti ajoittuva kalmisto on Vanhalinnan Aittämäki, joka on ajoitettu periodille B2 eli n. 100-150/200 jKr. (Lähdesmäki 1995, 81). Myös Kaarinan Nummen vanhemmalle roomalaisajalle ajoittuva gladiusmiekka on todennäköisesti peräisin palokuoppahaudasta (Salo 1968, 124).

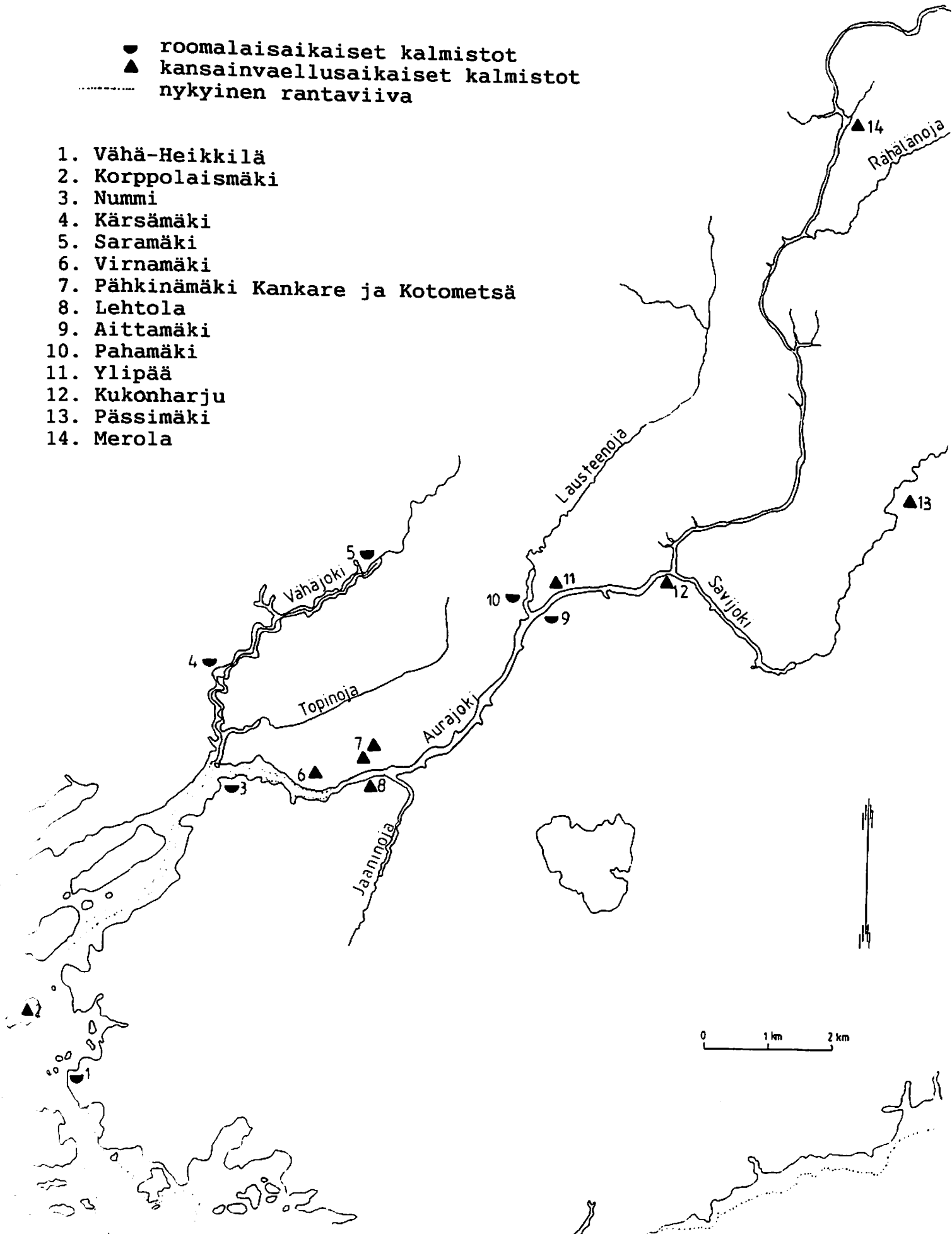
Asutus näyttää vanhemmalla roomalaisajalla siis edelleen selvästi keskittyneen Aurajoen suupuolelle, Maarian ja Kaarinan kirkkojen tienoille, rannikon tuntumaan. Miksi uudet tulokkaat sitten valitsivat asuinalueeseen nimenomaan Vähäjoen eivätkä Aurajoen vartta? Näyttäisi siltä, että ulkoisilla kontakteilla on vanhemmalla roomalaisajalla ollut ratkaiseva merkitys asutuksen sijoittumisessa, joten todennäköisesti asutus on hakeutunut nimenomaan rannikon tuntumaan, ts. Vähäjoen varteen, eikä Aurajokea pitkin ylemmäs sisämaahan. Lisäksi Vähäjoen varrella on huomattavasti enemmän esihistorialliseen viljelykseen sopivia kevyitä hiekka- ja hietamaita kuin Aurajoen varrella.

Nuoremmalta roomalaisajalta (200-400 jKr.) kalmistolöytöjä tunnetaan Pahkan Pahamäestä, Vähä-Heikkilän kasarmilta sekä mahdollinen irtolöytö Sauvalan Karhunlähteenpellolta (kartta 1, s. 25). Ajanjakso vaikuttaa Aurajokilaaksossa siis edelleen varsin niukkalöytöiseltä. Koska myös Vähäjoen varrella, Kärsämäen ja Saramäen kalmistoissa, nuoremmalle roomalaisajalle ajoittuvia hautauksia tunnetaan huomattavasti vähemmän kuin vanhemmalta roomalaisajalta (Saloranta 1994, 32), vaikuttaisi siltä, että asutuksessa olisi nuoremmalla roomalaisajalla koko jokilaakson alueella (Vähäjoki

Kartta 1. Aurajokilaakson roomalais- ja kansainvaellusaikaiset kalmistot.
10 m mpy

- roomalaisaikaiset kalmistot
 ▲ kansainvaellusaikaiset kalmistot
 nykyinen rantaviiva

1. Vähä-Heikkilä
2. Korppolaismäki
3. Nummi
4. Kärsämäki
5. Saramäki
6. Virnamäki
7. Pähkinämäki Kankare ja Kotometsä
8. Lehtola
9. Aittamäki
10. Pahamäki
11. Ylipää
12. Kukonharju
13. Pässimäki
14. Merola

mukaanluettuna) jonkinlainen taantuma.

Vasta kansainvaellusajalla, 400-luvulta eteenpäin, alkaa Aurajoki-laakson rautakautinen asutus varsinaisesti muotoutua (kartat 1-2). Kalmistot levittäytyvät nyt Liedon pohjoisosiin asti: asutuspisteitä muodostuu Halisiin, Ravattulaan, Kuralaan, Sauvalaan, Loukinaanisiin, Pettisiin sekä Vintalaan. Asutuksen painopiste näyttäisi kansainvaellusajalla siirtyvän Vähäjokilaaksosta Aurajoen varrelle; Vähäjokilaakso on kansainvaellusajalla varsin niukkalöytöinen ja siellä näyttäisikin kansainvaellusajalla tapahtuneen jonkinlaista asutuksen taantumista tai asutuksen hajautumista (Saloranta 1994, 37).

Uusia kalmistoja Aurajokilaaksossa ovat 400-luvun alkupuolella tai mahdollisesti jo 300-luvun lopulla Ristimäen Lehtola, Pettisten Pässimäki, Loukinaisten Kukonharju sekä Vintalan Merola, jotka Lehtolaa lukuunottamatta jatkuvat myös 500-luvulla. Ravattulan Kotometsän ja Kankareen kalmistot alkavat kansainvaellusajan puolivälissä, 400-luvun lopulla, ja jatkuvat 500-luvulle asti (Pihlman 1980, 127-128). 500-luvulla uusia kalmistoja ovat Sauvalan Ylipää, Vähä-Heikkilän Korppolaismäki sekä todennäköisesti Halisten Virnamäki, josta ainoa ajoittava esine on 500-luvulle ajoittuva pronssinen vyönhelan välirengas. Asutus pureutuu siis heti kansainvaellusajan alussa joen yläjuoksulle, Vintalaan asti. Samoin Savijoen varsi saa ensimmäiset asukkaansa. Sen sijaan nuoremmalla roomalaisajalla käytössä olleesta Pahkan Pahamäestä ei tunneta kansainvaellusajan hautauksia. Samoin Aittamäen kalmiston käyttö näyttäisi katkeavan vanhemman roomalaisajan jälkeen.

Liedon Vanhalinnan ensimmäinen rautakautinen käyttövaihe alkaa Luodon mukaan 500-luvulla, ja se jatkuu vielä merovinkiajan puolelle. Koska Vanhalinnasta ei tunneta varmuudella yhtään roomalaisaikaan tai edes kansainvaellusajan alkuun ajoittuvaa esinettä, on Luoto katsonut, että Vanhalinnan varhaisimman asutuksen ja rautakautisen asutuksen välillä on katko. Luodon mukaan mäki olisi ollut asumattomana pronssikauden jälkeen n. 500 eKr. - 500 jKr. (Luoto 1984a, 151.) Toisaalta Aittamäen ajoitukset osoittavat, että Vanhalinnan ympäristössä on myös roomalaisajalla ollut asutusta. Taavitsainen (1990, 140) on suhtautunut varsin kriittisesti Vanhalinnan toisen periodin ajoitukseen; kaikki 500-luvulle ajoitetut esineet ovat kunnoltaan varsin fragmentaarisia, ja ne ovat

tulleet esiin alueilta, joissa on selviä kuonakeskittymiä. Taavit-saisen mukaan on mahdollista, että ne ovatkin romumetallia. Lisäksi Luodon 500-luvulle ajoittama, Salinin eläinornamentiikalla koristeltu solki ei ole alunperin ollut solki, vaan se on ollut sekundäärisessä käytössä. (Taavitsainen 1990, 140.)

Yhteenvedona voisi todeta, että Aurajokilaakson asutus saavutti jo kansainvaellusajalla lähes myöhäisrautakautisen ulottuvuutensa (Salo 1995, 19). Asutus levittäytyi Kaarinan Ravattulan ja Kuralan sekä Liedon Vintalan väliselle alueelle.

3.1.2. Nuorempi rautakausi (550 - 1150 jKr.)

Merovinkiajalle (550-800 jKr.) tultaessa näyttäisi asutuksessa tapahtuvan selvä murros. Varhaismerovinkiaikaiset löydöt puuttuvat lähes kokonaan, ja näyttäisikin siltä, että merovinkiajan alussa, 600-luvulla, Aurajokilaakson asutuksessa olisi selvä taantuma. Vielä 500-luvun ensimmäisellä puoliskolla käytössä olleet Pässimäki, Kukonharju, Merola, Kotometsä sekä Kankare päättyvät merovinkiajalle tultaessa. Kansainvaellusaikaisista kalmistoista ainoastaan Sauvalan Ylipään kalmiston on katsottu jatkuneen merovinkiajan alun yli, vaikka sieltäkään ei 600-luvun löytöjä juuri tunneta (Pihlman 1980, 126-127). Vähäjokilaaksossa merovinkiajan alkuun, 600-luvulle, ajoittuvia hautauksia tunnetaan Maarian Kärsämäestä ja Saramäestä (Pihlman 1990, 62, 68).

Ajoituskatkosta voidaan selittää tutkimuksellisilla syillä: varhaismerovinkiajalle ajoittuvia kalmistoja on vielä löytämättä tai koska kalmistoja ei useinkaan ole päästy tutkimaan kokonaisuudessaan, on varhaismerovinkiajalle ajoittuva kalmiston osa voinut jäädä kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle, jolloin myöskään kalmiston kokonaisikäyttoaikaa ei varmuudella pystytä määrittämään. Myös ajoituksissa on voinut olla puutteita: varhaismerovinkiaikaisia löytöjä ei yksinkertaisesti ole ehkä osattu sijoittaa oikeaan aikaperiodiin.

Mielestäni tällaista aineistossa havaittavaa selvää katkosta ei kuitenkaan voida selittää yksistään tutkimuksellisilla tekijöillä. Jonkinlaiseen asutuskatkokseen tai ainakin taantumaan viittaisi myös se, että kun merovinkiajan loppupuolella, 700-luvulla,

alueella otettiin käyttöön useita uusia kalmistoja, ne myös rakennettiin osittain uusille paikoille, vaikkakin vanhojen kalmistojen läheisyyteen. Myöskään selitys siirtymisestä kokonaan esineettömään hautaukseen ei tunnu uskottavalta, koska kysymyksessä on kuitenkin vain noin 100 vuoden mittainen ajanjakso, jonka jälkeen, 700-luvulla, palataan taas esineelliseen hautaustapaan. Esineellisen hautauksen loppumiseen eivät viittäisi myöskään Vähäjokilaakson 600-luvulle ajoittuvat hautaukset. Mahdollisesti kysymyksessä voisi olla jonkinlainen yhteiskunnallinen murros, johon mm. C.F. Meinander (1980, 12-13) on viitannut. Mahdollisesti asutuksessa olisi tapahtunut tavallaan eräänlainen uudelleen järjestäytyminen, joka olisi jättänyt vanhat kalmistot ja asuinpaikat käyttämättä (Luoto 1984a, 169).

Sirkku Pihlman (1985, 29) on esittänyt ajatuksen, että Aurajokilaakson merovinkiajan alun niukkalöytöisyyden ja Euran ja Köyliön uusien rikkaasti varustettujen ruumiskalmistojen välillä saattaisi olla yhteys: Aurajokilaaksolle mannereurooppalaiset yhteydet olivat kansainvaellusajalla olleet erittäin merkittäviä ja nyt näkyvät samat yhteydet Ala-Satakunnassa.

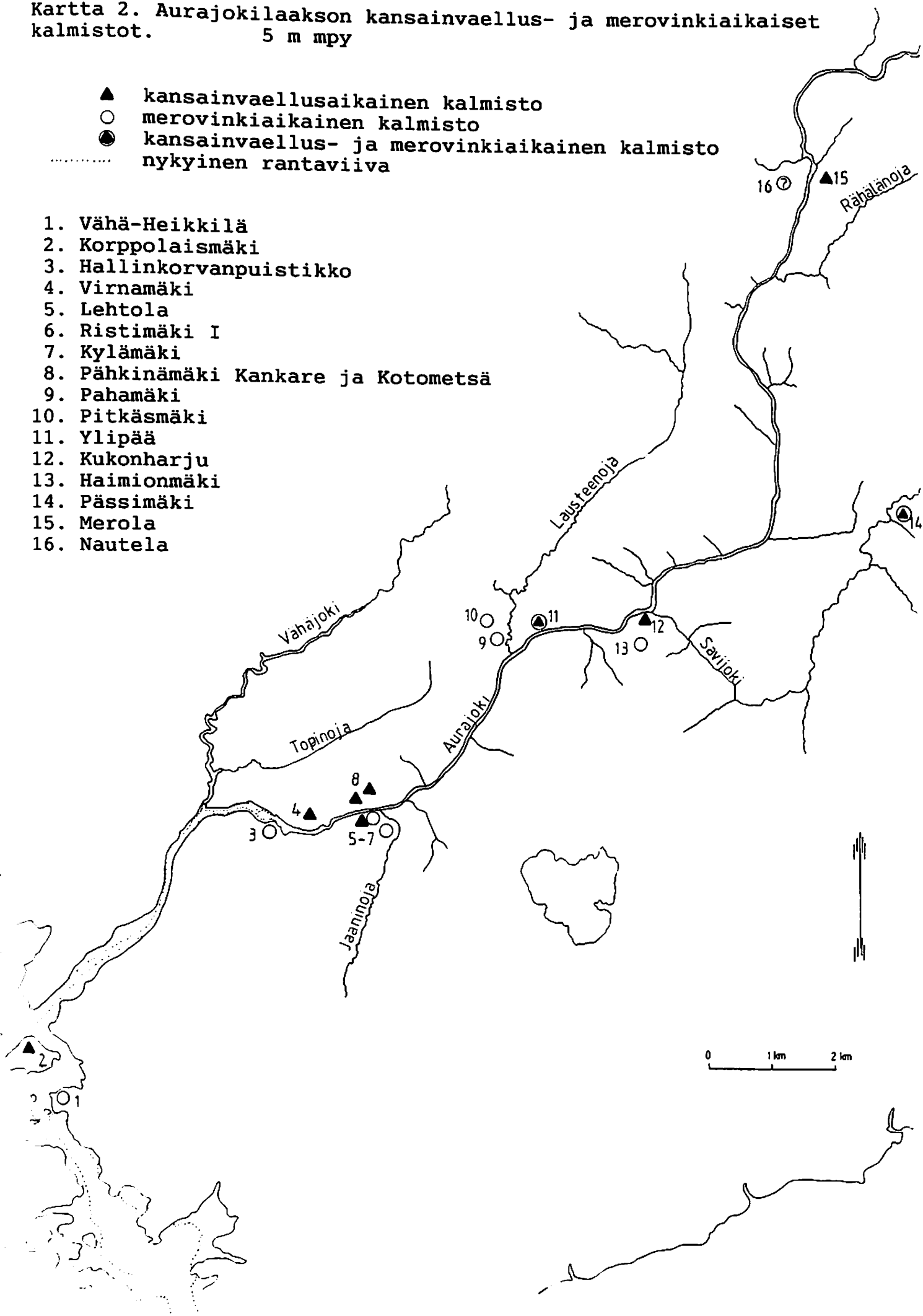
Merovinkiajan loppupuolella, 700-luvulta alkaen, asutuksen taantuma tai kriisi on sivuutettu (kartta 2, s. 29). Merovinkiajan jälkeen asutus ei enää sanottavammin laajentunut, vaan kalmistojen alue pysyi rautakauden loppuun asti lähestulkoon samana. Uusia kalmistoja merovinkiajalla ovat Kuralan Ristimäki I ja Kuralan Kylämäen vanhempi kalmisto, jotka alkavat mahdollisesti jo 600-luvun loppupuolella. Koska Kuralan Lehtolan kansainvaellusaikaiset hautaukset eivät ajallisesti liity Ristimäen merovinkiaikaiseen kalmistoon, voidaan kalmiston käytön katsoa katkenneen vanhemman ja nuoremman rautakauden välillä. 700-luvulla uusia kalmistoja ovat Nummen Hallinkorvanpuistikko, Sauvalan Pitkäsmäki sekä Loukinäisten Haimionmäki. Nuoremmalla roomalaisajalla käytössä olleeseen Pahkan Pahamäkeen aletaan taas 700-luvulla haudata uudelleen, samoin Pettisten Pässimäkeen, jonka nuorimmat löydöt ajoittuvat 700-luvulle. Varsinkin Ristimäki I:ssä, Ylipäässä, Pahamäessä ja Pitkäsmäessä on 700-luku kalmiston intensiivisintä käyttöaikaa. Myös Vähäjokilaaksossa merovinkiajan loppupuoli on runsaasti hautauksia sisältävä ajanjakso (Saloranta 1994, 29, 32).

Asutus näyttää merovinkiajalla keskittyneen Kuralan, Sauvalan,

Kartta 2. Aurajokilaakson kansainvaellus- ja merovinkiaikaiset kalmistot.
5 m mpy

- ▲ kansainvaellusaikainen kalmisto
○ merovinkiaikainen kalmisto
● kansainvaellus- ja merovinkiaikainen kalmisto
..... nykyinen rantaviiva

1. Vähä-Heikkilä
2. Korppolaismäki
3. Hallinkorvanpuistikko
4. Virnamäki
5. Lehtola
6. Ristimäki I
7. Kylämäki
8. Pähkinämäki Kankare ja Kotometsä
9. Pahamäki
10. Pitkäsmäki
11. Ylipää
12. Kukonharju
13. Haimionmäki
14. Pässimäki
15. Merola
16. Nautela

Pahkan ja Loukinaisten kylien alueelle. Sen sijaan Vintalan Merolasta ei merovinkiaikaisia löytöjä tunneta; epävarmaksi jää, onko kalmiston käytössä todellinen katkos vai onko se näennäinen. Ylemmänä jokilaaksossa asutus näyttäisi pysähtyneen Pettisten tienoil-
le. Myöskään kansainvaellusaikaisista Ravattulan ja Halisten asutuspisteistä ei merovinkiaikaisia löytöjä tunneta. Tosin Virnamäen kalmiston käyttöaika on tutkimusten vähyyden vuoksi epävarma; mitä ilmeisemmin asutus jatkuu Halisissa myös nuoremmalla rautakaudella. Ravattulassa asutus näyttäisi kalmistojen perusteella päättyneen kansainvaellusajan myötä.

Viikinkiajalle (800-1025 jKr.) tultaessa kalmistojen määrä lisääntyy huomattavasti ja asutuksessa onkin havaittavissa selvää asutuksen voimistumista ja tihenemistä (kartta 3, s. 31). Uusia kalmistoja ovat Kaarinan Kirkkomäki, Kuralan Ristimäki II, Kuralan Kylämäen nuorempi kalmisto, Littoisten Muikunvuori, Sauvalan Laurila, Karvalan Alitalo Savijoen varrella ja Nautelan Kuivurinmäki. Merovinkiajalla käytössä olleet Ristimäki I, Ylipää sekä Pitkämäki jäävät käytöstä 900-luvulle tultaessa, Kylämäen vanhempi kalmisto sekä Pässimäki heti viikinkiajan alussa. Merovinkiajan kalmistoista viikinkiajan loppuun säilyvät sen sijaan Pahkan Pahamäki ja Loukinaisten Haimionmäki, joista kummastakin tunnetaan löytöjä vielä ristiretkiajaltakin. Merolan jo kansainvaellusajalla käytössä olleeseen kalmistoon aletaan nyt viikinkiajalla haudata uudestaan, samoin Vanhalinnan Aittamäen vanhemman roomalaisaikaiseen kalmistoon. Viikinkiajan loppupuolella otetaan käyttöön Kirkkomäen ruumiskalmisto, Kaskalan Mäkisen, Mäkkylän Hulkkunanmäen sekä Vintalan Kylätalon kalmistot. Myös Rähälän Ryökkään asuinpaikkarakenteet ajoittuvat viikinkiajalle, vaikka sieltä ei varsinaista kalmistoa tunnetakaan.

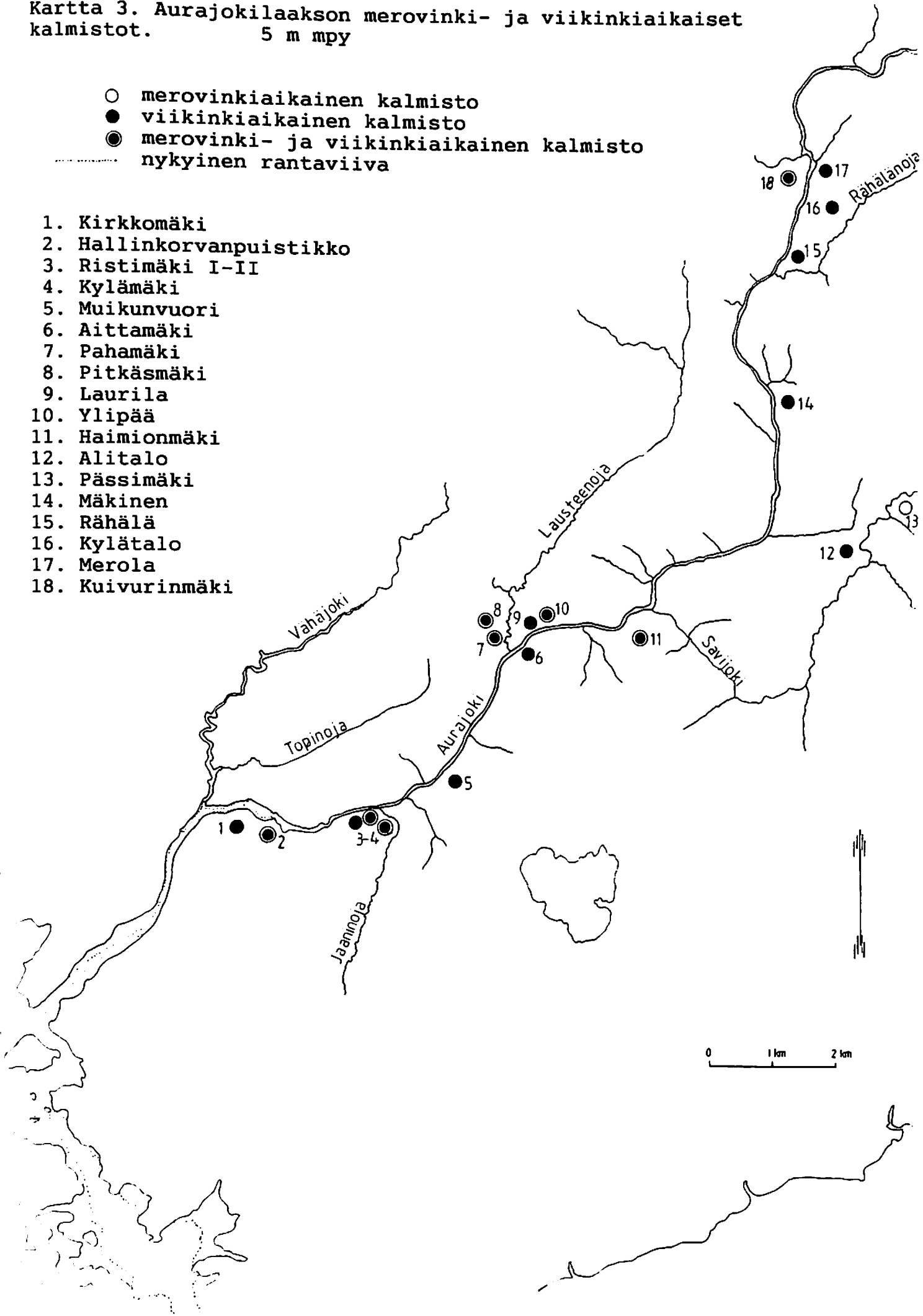
Liedon Vanhalinna ei Luodon (1984a, 151) mukaan olisi ollut viikinkiajalla intensiivisesti asuttu. Sen sijaan viikinkiajan loppupuolella, n. 1000 jKr., alkaa Liedon Vanhalinnan toinen rautakautinen asutusvaihe, joka on myös linnamäen vilkkainta asutusvaihetta (Luoto 1984a, 151).

Viikinkiajalla asutuksessa on havaittavissa selvä ekspansio; asutus levittäytyy selvästi toisaalta rannikolle päin, Nummen eli nykyisen Kaarinan kirkon alueelle, toisaalta joen yläjuoksulle, Nautelaan ja Vintalaan. Kuten Vähäjokilaaksossa (Saloranta 1994, 61)

Kartta 3. Aurajokilaakson merovinki- ja viikinkiaikaiset kalmistot.
5 m mpy

- merovinkiaikainen kalmisto
- viikinkiaikainen kalmisto
- merovinki- ja viikinkiaikainen kalmisto
- nykyinen rantaviiva

1. Kirkkomäki
2. Hallinkorvanpuistikko
3. Ristimäki I-II
4. Kylämäki
5. Muikunvuori
6. Aittämäki
7. Pahämäki
8. Pitkäsmäki
9. Laurila
10. Ylipää
11. Haimionmäki
12. Alitalo
13. Pässimäki
14. Mäkinen
15. Rähälä
16. Kylätalo
17. Merola
18. Kuivurinmäki

myös Aurajokilaaksossa on viikinkiajalla selvästi havaittavissa asutuksen levittäytymistä jokisuiston alueelle. Asutuksen voimistumisesta kertovat myös irtolöydöt, joita tunnetaan eniten juuri viikinkiajalta. Suurimmat asutuskeskukset näyttäisivät viikinkiajalla olleen Kuralassa ja Sauvalassa.

Ristiretkiajalla (1025-1150 jKr.) kalmistojen määrä vähenee huomattavasti (kartta 4, s. 33). Käytössä ovat Kirkkomäki, Ristimäki II, Kylämäki, Pahamäki, Ristinpelto, Haimionmäki, Hulkkunanmäki sekä Kylätalo. Näistä ainoastaan Ristinpellon kalmisto on kokonaan uusi. Jukka Luodon (1984a, 170-171) mukaan kalmistojen voimakas väheneminen ristiretkiajalla, aarrelöytöjen ilmaantuminen löytöaineistoon, samoin kuin Liedon Vanhalinnan viimeinen intensiivinen käyttöaika liittyvät rautakautisen yhteiskunnan hajoamisprosessiin sekä rautakautisen asutuksen hajautumiseen. Murros ei Luodon mukaan tarkoita asutuksen taantumista, vaan aikaisempien asutuskeskusten hajoamista. Luoto on olettanut, että tuo murros olisi merkinnyt siirtymistä entistä voimakkaampaan karjanhoitoon. Varsinais-Suomessa tämä murros alkaisi 1000-1100 jKr.

Luodon murrosteoriaa ovat kritisoineet mm. Unto Salo ja Jussi-Pekka Taavitsainen. Salon (1985, 141) mukaan luonnollisin selitys Suomen muinaislinnojen 1000-luvulla alkavalle käytölle on Ruotsin lisääntynyt aktiivisuus lähialueillaan Idäntien sulkeuduttua. Hänen (1982) mukaansa 1000-luvun aarrelöydöt viittaavat maakuntalaitokseen; aarteet ovat yhdistettävissä Varsinais-Suomen ja Hämeen muinaislinnoihin, mikä viittaa siihen, että Varsinais-Suomi ja Häme olivat maamme vaaranalaisimmat alueet.

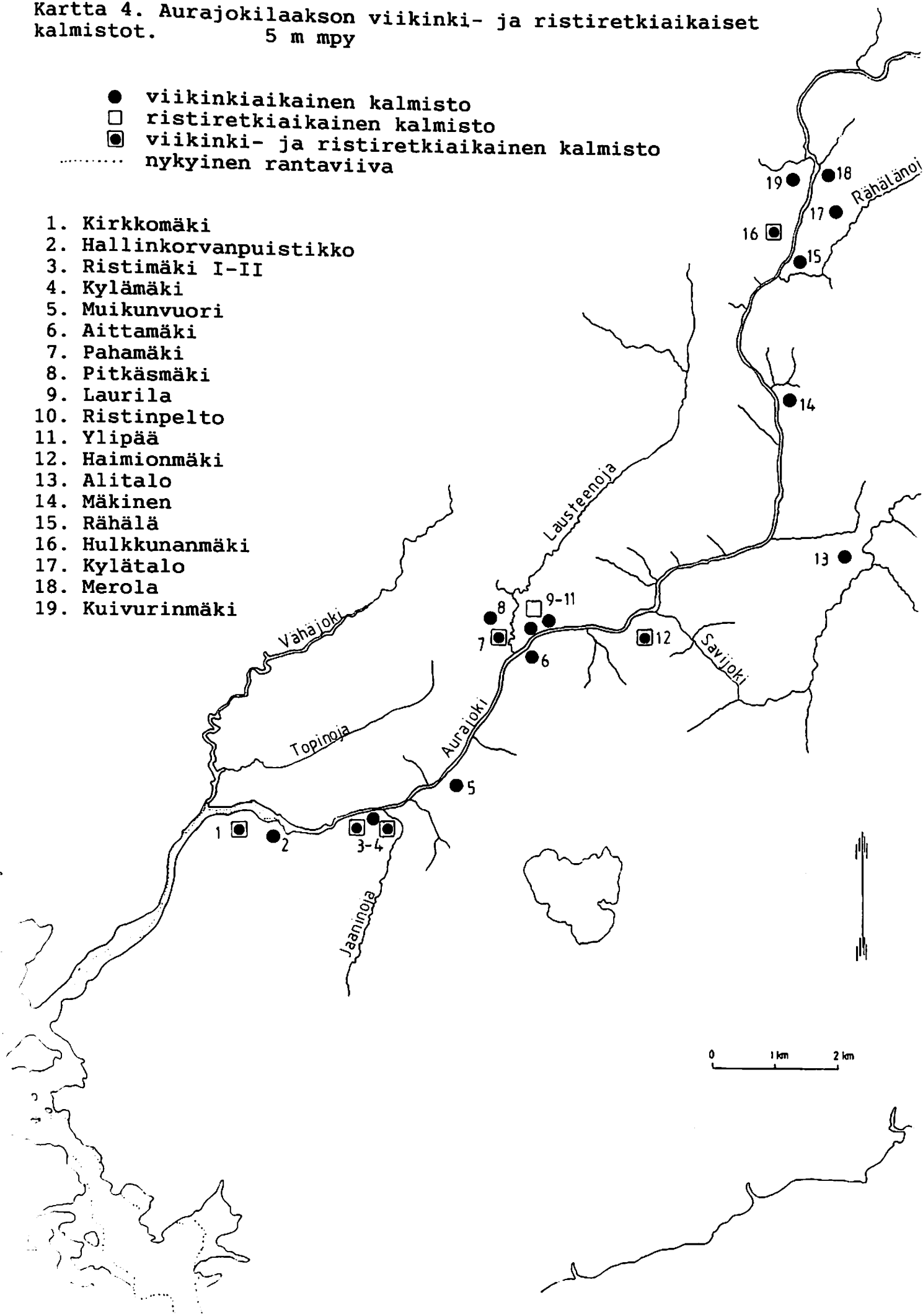
Taavitsaisen (1990, 143-144) mukaan Luodon teoria on ongelmallinen: Miten asutuksen ekspansio, joka mitä ilmeisemmin viittaa väestömäärän kasvuun, voi ilmetä ei-kristillisten kalmistojen lukumäärän vähenemisessä. Myöskään aarteiden kätköajat eivät Taavitsaisen (1990, 145) mukaan vastaa hahmoteltuja murrosaikoja, eikä hän näe selvää yhteyttä aarrelöytöjen, linnojen varustamisen ja asutuksen hajautumisen välillä. Hänen mukaansa aarrelöydöille voi olla myös muita syitä kuin ulkoinen uhka.

Taulukossa 4 (s. 34) on esitetty yhteenveto Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen ajallisesta jakautumisesta. Yhteenvetona voisi todeta, että kalmistojen perusteella rautakauden lopulla

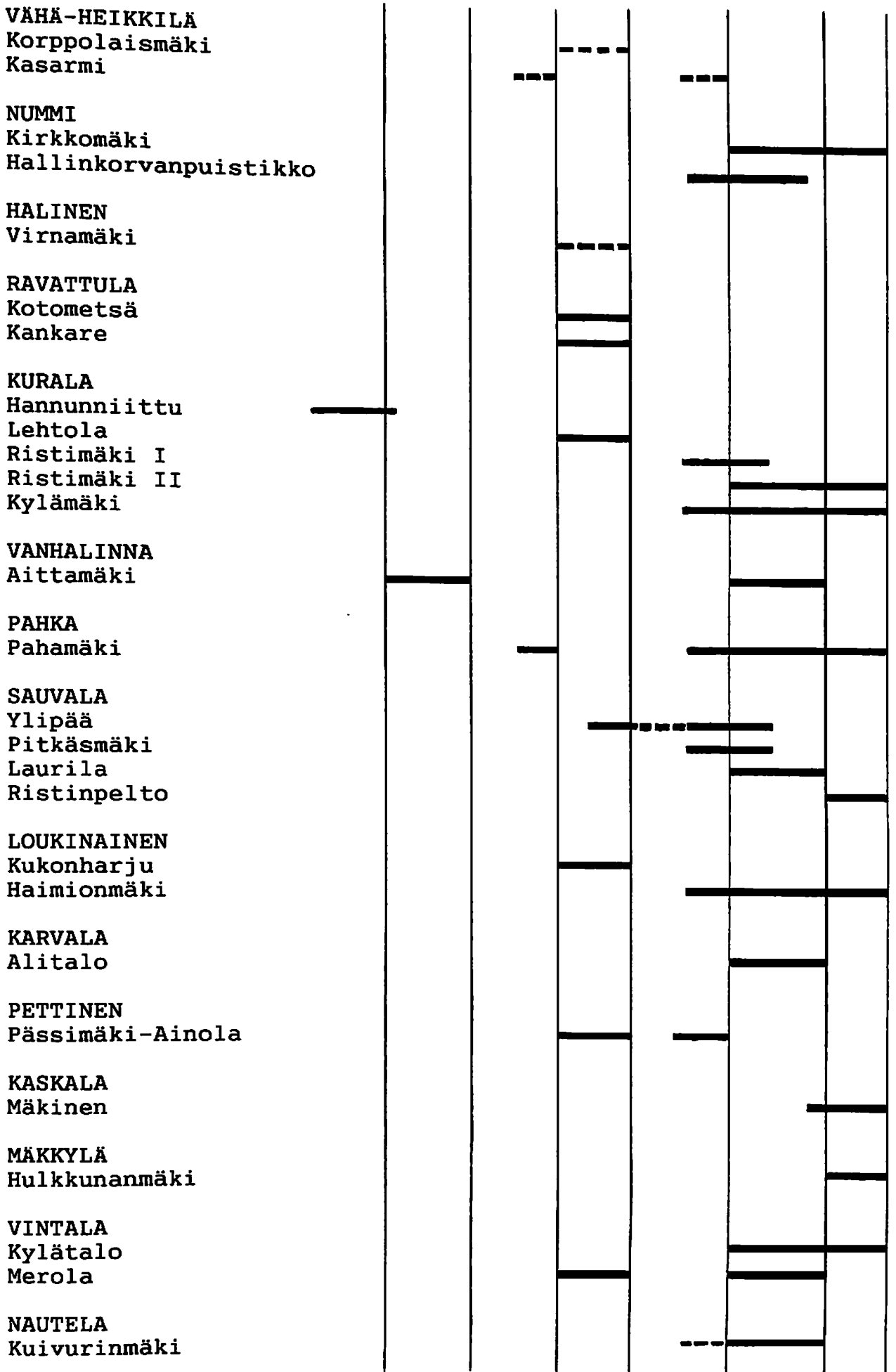
Kartta 4. Aurajokilaakson viikinki- ja ristiretkiaikaiset kalmistot.
5 m mpy

- viikinkiaikainen kalmisto
- ristiretkiaikainen kalmisto
- ◼ viikinki- ja ristiretkiaikainen kalmisto
- nykyinen rantaviiva

1. Kirkkomäki
2. Hallinkorvanpuistikko
3. Ristimäki I-II
4. Kylämäki
5. Muikunvuori
6. Aittämäki
7. Pahämäki
8. Pitkäsmäki
9. Laurila
10. Ristinpelto
11. Ylipää
12. Haimionmäki
13. Alitalo
14. Mäkinen
15. Rähälä
16. Hulkkunanmäki
17. Kylätalo
18. Merola
19. Kuivurinmäki

0 34 200 400 550 800 1025 1150

Taulukko 4. Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen ajallinen jakauma.

----- ajoitukseltaan epävarma kalmisto

asuttuja kyliä olivat ainakin Nummi, Kurala, Vanhalinna, Pahka, Sauvala, Loukinainen, Karvala, Kaskala, Rähälä, Mäkkylä, Nautela ja Vintala; irtolöytöjen perusteella mahdollisesti myös Kurkela ja Vähä-Vankio.

Siirryttäessä esihistorialliselta ajalta historialliseen aikaan voidaan todeta, että asutus levittäytyi nimenomaan rannikolle päin; kehitys, joka alkoi jo rautakauden lopulla. Uusia kyliä Aurajoen suupuolella olivat Sotalainen, Saarenpisu, Pisu, Heikkilä, Askainen, Korppolainen ja Vilkkilä, jotka yhdessä muodostivat Pisin jakokunnan (Oja 1946, 72). Asutus tiheni asutuksen vanhalla ydinalueella, mutta ei juurikaan levittäytynyt Aurajoen vartta ylöspäin; 1300-luvun alussa pohjoisin kylä oli Tammentaka. Asutuksen voimakas leviäminen jokivartta pohjoiseen alkoi vasta 1300-luvun alussa, sen sijaan Savijoen varrella asutus eteni 1200-1300-luvuilla voimakkaasti yläjuoksua kohden. (Hiltunen 1988, 206.)

3.2. Kalmistojen määrällinen vaihtelu

Taulukossa 5 (s. 36) on tarkasteltu Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen määrällistä vaihtelua. Taulukossa kalmistot on jaettu ajoitettavuutensa perusteella kolmeen ryhmään:

- 1) Ajoitetut kalmistot: kaivauksissa tai inventoinnissa saatujen esinelöytöjen perusteella ajoitettu suhteellisen tarkasti; asutushistoriallisten päätelmien teossa primäärisiä.
- 2) Kalmistolliset löydöt, jotka ovat ajoitettavissa, mutta joiden kalmistoluonne on jonkinverran epävarma. Taulukossa merkitty sulkeisiin.
- 3) Ajoittamattomat kalmistot: ei ajoittavia esinelöytöjä, useimmiten tutkimattomia.

Asutushistoriallisten päätelmien teossa ensisijaisia ovat ajoitetut kalmistot, joita tutkimusalueelta tunnetaan yhteensä 25 kpl. Ajoitettujen kalmistojen määrää voidaan tavallaan pitää kalmistojen minimimääränä. Jos mukaan lasketaan kalmistolliset löydöt saadaan ajoitettuja kalmistokohteita yhteensä 28. Ajoittamattomia kalmistoja on yhteensä 12. Ajoittamattomat kalmistot ovat asutustutkimuksen kannalta varsin ongelmallisia, koska niiden käyttö erilaisissa analyyseissa on vaikeaa.

KALMISTOT	AJOITETUT KALMISTOT era vra nra kva ma va rra							AJOITTAMAT. KALMISTOT
Korppolaismäki			(X)					
Vähä-Heikkilä		(X)		(X)				
Kirkkomäki (2 kpl)	(X)					2X	X	
Hallinkorvanp. Paaskunta					X	X		
Virnamäki				X?				X
Komonen								X
Frantsi								X
Hannunniittu	X							
Lehtola				X				
Ristimäki I					X	X		
Ristimäki II (2 kpl)						X	X	
Kylämäki (2 kpl)					X	X	X	
Huhko								X
Ravattula (8 kpl)				2X				6X
Muikunvuori					(X)	X		
Aittämäki	X					X		
Pahamäki		X			X	X	X	
Pitkämäki					X	X		
Laurila						X		
Ristinpelto							X	
Ylipää				X	X	X		
Haimionmäki					X	X	X	
Katinkalma								X
Kukonharja				X				
Koskela								X
Alitalo						X		
Pässimäki-Ainola				X	X			
Mäkinen						X		
Ryökäs*						X		
Hulkkunanmäki						X	X	
Kylätalo						X	X	
Merola				X		X		
Kuivurinmäki (3 kpl)					(X)	X		
	1	1	1	8	8	20	8	12
		(2)	(2)	(9)	(11)			
* asuinpaikka								

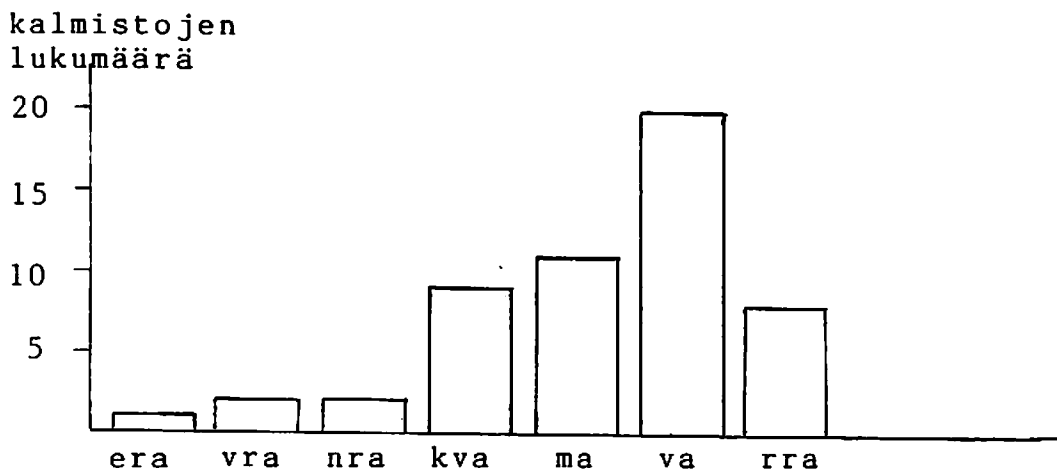
Taulukko 5. Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen määrällinen vaihtelu. (Ryökkään asuinpaikkatulkinta ja ajoitus niin varma, että otettu asutuksen määrällistä vaihtelua laskettaessa mukaan).

Vanhemmalla ja nuoremmalla roomalaisajalla kalmistoja tunnetaan niin vähän, ettei niiden perusteella voida juurikaan tehdä päätelmiä asutuksen jatkuvuudesta tai epäjatkuvuudesta. Kansainvaellus- ja merovinkiajalla kalmistojen lukumäärä (8-11 kalmistoa) on suunnilleen sama. Kokonaan uusia kalmistoja merovinkiajalla on 5 tai jos kalmistolliset löydöt otetaan mukaan peräti 7. Merovinkiajalla on kalmistoja siis selvästi alettu rakentaa kokonaan uusille kalmistopaikoille. Kansainvaellusajalta eteenpäin asutus ei sanotta-

vasti enää laajentunut, vaan asutuksessa on havaittavissa lähinnä sisäistä kolonisaatiota.

Viikinkiajalla kalmistojen lukumäärä kaksinkertaistuu; kalmistoja tunnetaan nyt 20. Kokonaan uusia kalmistoja on 11 kpl, mikä kertoo asutuksen huomattavasta voimistumisesta. Merovinkiajan kalmistoista 7 tai 9 jatkuu viikinkiajalle tultaessa eli asutuksessa on selvä jatkuvuus merovinkiajalta viikinkiajalle.

Seuraavassa on esitelty yhteenveto kalmistojen määrällisestä vaihtelusta eri periodeilla:

Jos asutuksen kiinteyden merkinä pidetään pitkäaikaisia kalmistoja, voidaan Aurajokilaakson vanhemman rautakauden asutusta luonnehtia melko vakiintumattomaksi. Useimpia kalmistoja on käytetty melko lyhyen aikaan, useimmiten vain noin vuosisata. Nuoremmalla rautakaudella kalmistojen käyttöikä on huomattavasti pidempi. Koska useimmat kalmistot nuoremmalla rautakaudella seuraavat toisiaan ajallisesti ilman suurempia katkoksia, on asutusta pidettävä nuoremmalta rautakaudelta lähtien jatkuvana.

Edellä (s. 27-28) on tullut jo esille kansainvaellusajan ja merovinkiajan vaihteeseen liittyvä mahdollinen asutuskatkos tai taantuma. Koska asutusjatkuvuuden ei välttämättä tarvitse merkitä paikkajatkuvuutta (vrt. aluejatkuvuus), voisi kalmiston siirtyminen olla tilakysymys; kalmisto haudattiin täyteen, jolloin se hylättiin ja käyttöön otettiin uusi hauta-alue esim. viereisestä mäenkumpareesta. Tulkinta voisikin sopia nuoremman rautakauden polttokenttäkalmistoihin. Toisaalta koska esim. Merolassa, Pässimäessä, Pahamäessä sekä Aittamäessä on alettu haudata uudelleen

kalmistoon, joka on ollut käytössä muutamia vuosisatoja aiemmin, ja koska tällöin on otettu huomioon vanhemmat hautaukset, tuntuisi kuitenkin siltä, että kalmiston hylkäämiseen on ollut muita syitä kuin tilanpuute. Lisäksi ongelmana on kysymys siitä, voidaanko polttokalmisto ylipäätään haudata täyteen.

Ferenius (1977) on Mälärin alueella todennut, että kalmistopaikan siirtyminen merkitsee vastaavaa asuinpaikan siirtymistä. Siirtymisen syynä olisi ollut uuden viljelyskelpoisen maan tarve; maa on voitu kuluttaa melko nopeasti loppuun, jolloin asuinpaikka on täytynyt siirtää muualle. Seuraavassa luvussa tarkastellaan asutuksen ja ympäristön välisiä suhteita sekä vanhemmalla että nuoremmalla rautakaudella; pyrkimyksenä on selvittää, muuttuuko asuinympäristö rautakauden kuluessa siten, että kansainvaellus- ja merovinkiajan vaihteen murros voitaisiin selittää elinkeinoista tai ympäristöllisistä tekijöistä johtuviksi.

4. ASUTUKSEN SIJOITTUMINEN YMPÄRISTÖÖNSÄ

Tarkasteltaessa kalmistojen sijoittumista vanhemmalla ja nuoremmalla rautakaudella on ensinnäkin todettava, että 9:stä vanhemmalle/keskiselle rautakaudelle ajoitetusta kalmistosta 6 otetaan myöhemmin nuoremmalla rautakaudella uudestaan käyttöön, joten mitään radikaalia muutosta kalmistojen sijoittelussa ja ympäristöissä ei vanhemman ja nuoremman rautakauden välillä ole havaittavissa. Asutuksessa on siis havaittavissa tietynlainen aluejatkuvuus; kalmistojen perusteella asutus on ollut varsin paikoillaan pysyvää ja asutus on hakeutunut suunnilleen samanlaisiin ympäristöihin sekä vanhemmalla että nuoremmalla rautakaudella.

Levinnältään Aurajokilaakson kalmistollinen asutus ulottuu Kaarinan Nummelta Nautelan-Vintalan alueelle. Kalmistojen puuttuminen Aurajoen supuolelta johtuneen ainakin osaksi alueen topografiasta: alue Korppolaismäeltä Kaarinan Nummelle on maastoltaan siksi mäkistä (esim. Korppolaismäki, Kakolanmäki, Samppalinna, Vartiovuori), ettei se todennäköisesti ole tarjonut asutukselle riittäviä edellytyksiä (Salo 1995, 21). Ambrosianin (1964, 223) mukaan maan-

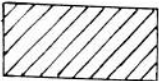

kohoamisesta aiheutuva maa-alan kasvu on ollut tärkein tekijä rautakautisen asutuksen kehittymisessä Mälarin alueella. Aurajoki-laaksossa maankohoamisesta johtuva maapinta-alan kasvu on kuitenkin ollut niin vähäistä, varsinkin joen yläjuoksulla, että sen merkitys rautakautisen asutuksen sijoittumisessa on ollut olematon. Asutus on keskittynyt pääasiassa 20-30 m korkeuskäyrien välille.

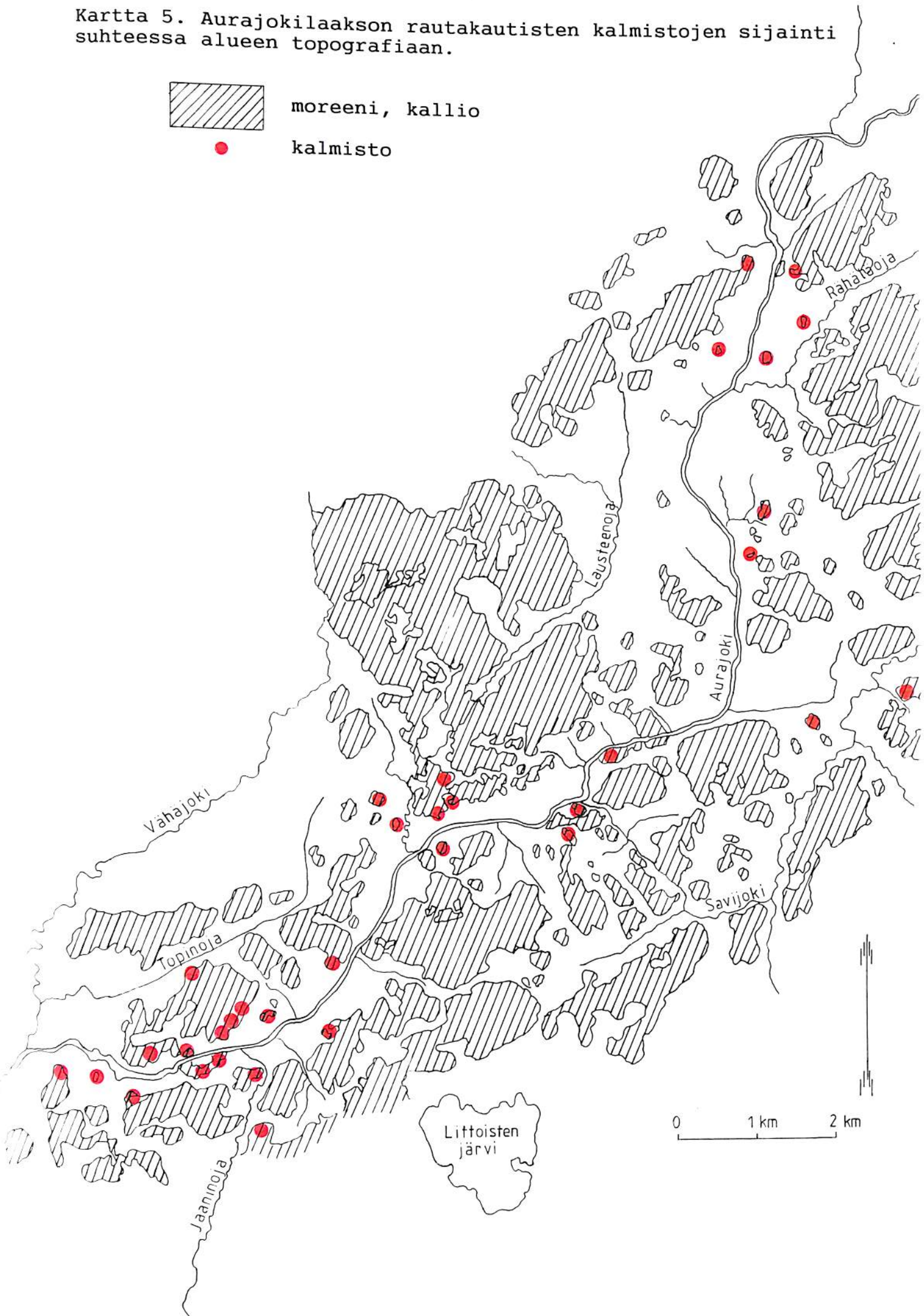
Sijainniltaan kalmistot ovat selvästi keskittyneet Aurajoen läheisyyteen, varsinkin Aurajoen ja sen sivuhaarojen yhtymäkohtiin, jossa ne muodostavat selviä keskittymiä. Asutusmalliltaan Aurajokilaaksoa voisi luonnehtia pikemminkin pistemäiseksi tai ryväsmäiseksi kuin lineaariseksi: vaikka kalmistot myötäilevät jokea lineaarisesti, ne eivät kuitenkaan sijaitse tasaisesti joen alajuoksulta yläjuoksulle, vaan ovat keskittyneet rykelmiksi tiettyihin keskeiskohtiin. Tällaisia asutuspisteitä on muodostunut ainakin Jaaninojan, Lausteenojan, Savijoen ja Rähälänojan muodostamiin niemekkeisiin sekä Nautelankosken tienoille. Todennäköisesti tällaiset jokien sivuhaarat ovat nimenomaan kulkuyhteyksien kannalta erityisen suotuisia. Esimerkiksi Kuralan Kylämäki sijaitsee Aurajoen ja muinaisen Munkinojan (Jaaninojan-Sikaojan reitin) yhtymäkohdassa (Hurre 1976, 25), jota pitkin päästiin merelle Korppolaisniemen kohdalta (Hirviluoto 1976, 18). Myös Liedon Sauvalasta on aikoinaan ollut suora yhteys Topinojaa pitkin Vähäjokilaakson keskeiselle asutusalueelle Röntämäen tienoille (Saloranta 1994, 53).

Liikenneyhteyksien lisäksi tällaiset jokihaarojen yhtymäkohdat ovat todennäköisesti myös ekologisesti suotuisia. Asutus on mitä ilmeisemmin hakeutunut eri ekologisten vyöhykkeiden raja-alueille, jotka ovat taanneet mahdollisimman monipuolisen toimeentulon (Furingsten 1985, 56). Sivuhaarojen yhtymäkohtien savikot ovat myös mitä ilmeisemmin soveltuneet erityisesti niityiksi.

Topografialtaan (kartta 5, s. 40) kalmistot sijaitsevat Aurajokeen viettävien metsäsaarekkeiden tai pienten kalliomäkien ja kumpareiden rinteillä, savi- ja moreenimaiden rajavyöhykkeellä. Tällaiset moreeni-, kallio- ja sorapohjaiset mäet ja kummut tarjoavat savikkoa paremman rakennuspohjan ja ovat kuivempia ja lämpimämpiä kuin alavat savimaat (Widgren 1979, 28). Vaikka kalmistoja rakennetaan jo vanhemmalla rautakaudella peltojen keskellä sijaitseville pie-

Kartta 5. Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen sijainti suhteessa alueen topografiaan.

- moreeni, kallio
 kalmisto

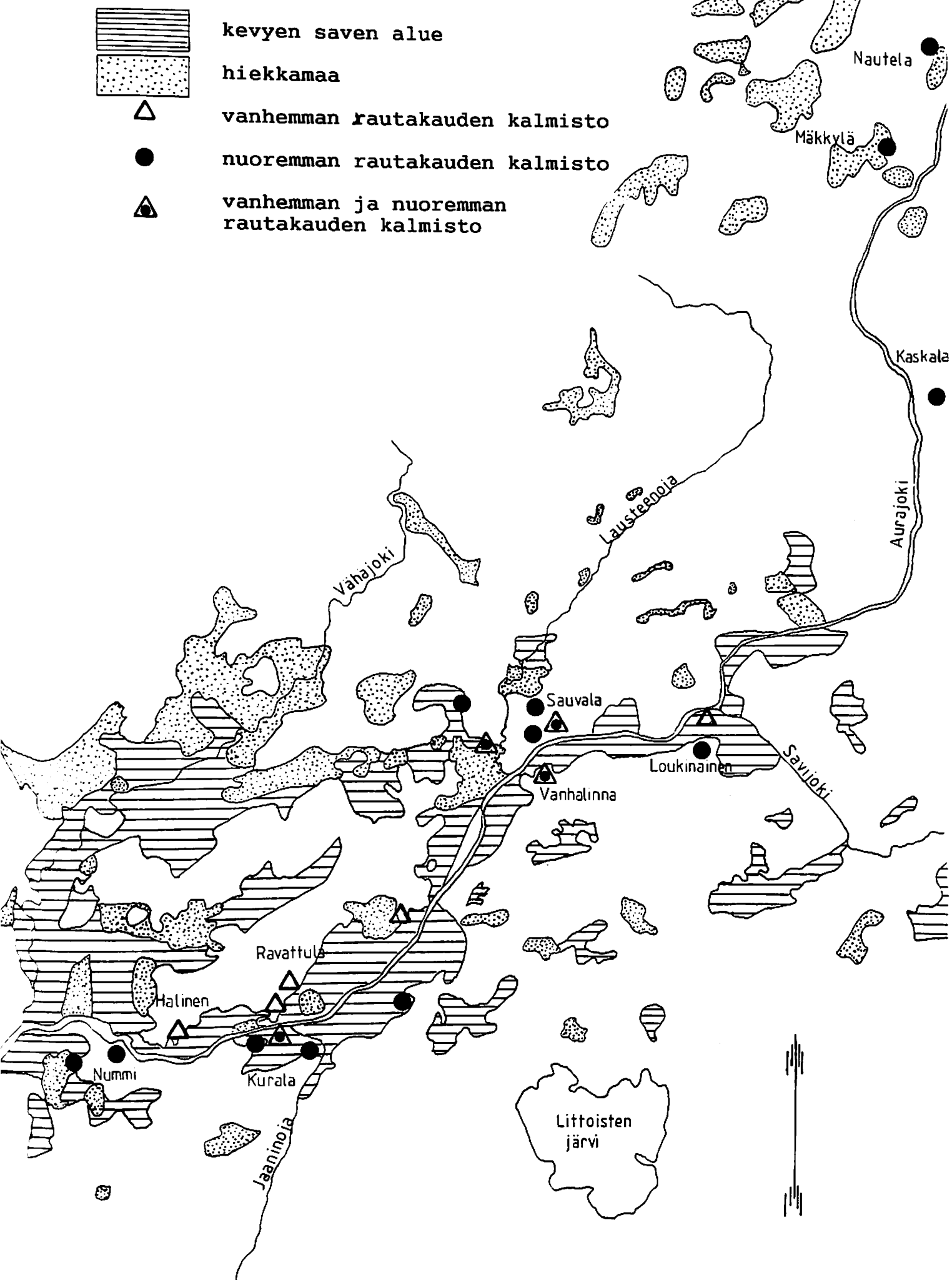
nille mäenkumpareille (esim. Pahamäki, Aittamäki), näyttäisi siltä, että nimenomaan nuoremalla rautakaudella tällainen sijoittelu yleistyy. Tällaisilla pienillä mäenkumpareilla sijaitsevia nuoreman rautakauden kalmistoja ovat mm. Hallinkorvanpuistikko, Pitkämäki, Haimionmäki, Alitalo, Mäkinen, Kylätalo ja Hulkkunanmäki. Voisi ajatella, että itse kalmistopaikka olisi tarkoituksella sijoitettu viljelykseen kelpaamattomalle maalle, ts. kiviselle joutomaalle, jolla ei olisi ollut taloudellista merkitystä (vrt. Furingsten 1985, 55).

Sen sijaan varsinaisen asuinpaikan sijainnin määräytymisessä on havaittu tärkeimmäksi tekijäksi viljelysmaan sijainti. Asuinpaikka on sijoitettu keskelle viljelyskelpoisinta ja intensiivisemmin hyödynnettyä maa-aluetta. (Roeck-Hansen 1991, 86.) Koska asuinpaikkaan viittaavia pintalöytöjä on saatu myös myöhemmiltä pelloilta, on ajateltu, että asuinpaikat ovat jossakin vaiheessa voineet sijaita myös savikolla (Saloranta 1994, 33). Aurajokilaaksossa tällaisia rinnepeltoilta löydettyjä yksittäisiä asuinpaikkalöytöjä on saatu ainakin Kuralan, Ravattulan, Sauvalan, Kaskalan ja Nautelan kylämäkien ympäristöistä. Todennäköisesti asuinpaikat on sijoitettu pienilmaston kannalta suotuisimmille kohdille, ts. kaakon, etelän ja lounaan puoleisille rinteille.

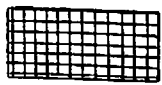
Eljas Orrmanin (1991, 3-4) mukaan ympäristön suotuisuus asutukselle on riippuvainen yhteisön ekonomisesta rakenteesta sekä käytävissä olevasta teknologiasta. Toisin sanoen peltoviljely on riippuvaisempi maanlaadusta kuin kaskiviljely, jossa määräävänä tekijänä on ollut alueen kasvillisuus. Sen sijaan paikallisilmastolla ei ole havaittu olleen ratkaisevaa vaikutusta rautakautiselle maanviljelylle. (Orrman 1991, 7.)

Kartoissa 6 (s. 42) ja 7 (s. 43) on tarkasteltu kalmistojen sijoittumista suhteessa niitä ympäröivään maaperään. Liedon osalta on voitu tarkastella vain joen länsiosia, koska Aarnion agrogeologinen kartta (1929) ei ulotu kunnan itäosiin. Ensinnäkin voidaan todeta, että kalmistot sijoittuvat selvästi kevyempien maalajien ja raskaan saven rajavyöhykkeille. Alkeelliseen viljelykseen sopivat erityisesti hietapitoiset maalajit, joilla on hyvät kosteus-, ilmavuus- ja muokattavuusominaisuudet. Raskailla savimailla sijaitsevat pellot ovat usein viljavuudeltaan parempia, mutta ne ovat yleensä vaikeasti muokattavia (Kurki 1972, 31). Maan muokattavuus-

Kartta 6. Aurajokilaakson vanhemman ja nuoremman rautakauden kalmistojen sijainti suhteessa kevyen saven alueeseen. 1:50 000

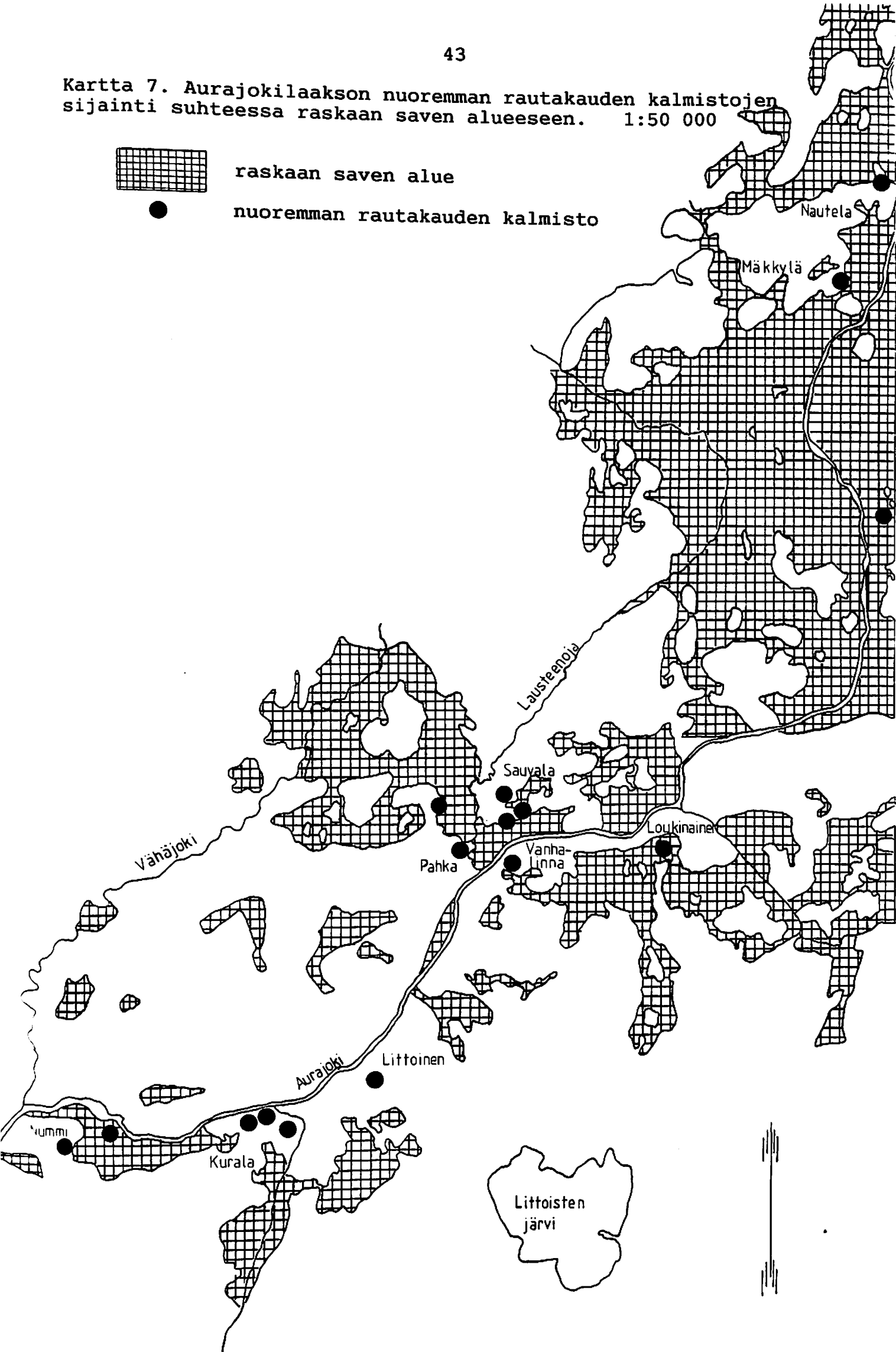
Kartta 7. Aurajokilaakson nuoremman rautakauden kalmistojen sijainti suhteessa raskaan saven alueeseen. 1:50 000

raskaan saven alue

nuoremman rautakauden kalmisto

den perusteella erityisen otollisia alueita ovat Nummen ja Loukinaisten välinen joenvarsi sekä Nautelan ja Vintalan yläpuolinen alue. Sen sijaan nykyisen Liedon keskustan alueella on laaja raskaan saven alue, josta ei myöskään rautakautisia kalmistoja toistaiseksi tunneta.

Elina Saloranta (1994, 54-57) on Vähäjokilaakson alueella todennut, että vanhemman/keskisen rautakauden asutusyksiköt olisivat suosineet päivänpuoleisia hietapitoisia rinnemaita, kun taas nuoremman rautakauden asutusyksiköt olisivat keskittyneet raskaan saven alueille. Roomalaisaikaisen asutuksen selvä keskittyminen Vähäjoen varteen voisikin selittyä maaperään liittyvillä tekijöillä: Vähäjoen varrella on huomattavasti enemmän laajoja hiekka- ja hietamaita kuin Aurajoen varrella. Toisaalta Saloranta (1994, 79) on todennut, ettei viljely ole Kärsämäessä ollut elinkeinona ensisijaisessa asemassa, vaan vanhemman rautakauden kolonisaatiolla olivat kyseessä muut intressit kuin helposti muokattava maaperä alkeellista viljelystä silmällä pitäen.

Myös Jukka Luodon (1988, 169-170) mukaan useat Liedon rautakautiset löytöpaikat sijaitsevat hiekkaisilla tai kevyen saven alueilla. Koska ne ovat Liedossa harvinaisia, on asuinpaikan valinnassa ympäröivällä maaperällä ollut todella merkitystä. Asutus ei ole kuitenkaan levinnyt rautakaudella Nautelaa ja Vintalaa ylemmäs, vaikka siellä, kuten kartasta 6 ilmenee, on runsaasti helposti muokattavaa maata. Salon (1995, 20) mukaan syynä voisi olla Vintalan ja Nautelan yläpuolinen Kukkarkoski; asutus pysähtyi sen alapuolelle, koska vesiyhteydet Aurajoen suulle päättyivät siihen.

Toisaalta Orrman (1987, 181-185; 1991 4-4)) on todennut, että Varsinais-Suomessa kaikki rautakautiset kalmistot ja asuinpaikat sijaitsevat 40 metrin korkeuskäyrän alapuolella, ts. Litorinameren korkeimman rantaviivan alapuolella. Asutus olisi siis rautakaudella levinnyt vain kevyemmille litorinasaville, joita oli silloisella maanviljelystekniikalla helpompi muokata. Raskaat yoldia- ja ancylussavikot olisi otettu käyttöön vasta keskiajalla tehokkaamman viljelytekniikan tullessa käyttöön. Aurajokilaaksossa nämä raskaat yoldia- ja ancylussavikot alkavat juuri Liedon ja Auran rajoilla.

Vanhemman rautakauden kalmistot näyttäisivät Sauvalan Ylipäätä lu-

kuunottamatta sijaitsevan selvästi kevyen saven alueella (Aarnioin agrogeologinen kartta ei ulotu Merolan ja Pässimäen kalmistoihin). Sauvalan Ylipää sijaitsee jäykän saven ts. primitiiviseen viljelykseen kelpaamattoman maan keskellä. Luoto (1988, 170) on kuitenkin todennut, että mäen laki on hiekkamaata, jossa on voitu harjoittaa maanviljelyä. Myös kylämäestä erillään sijaitsevan Pitkämäen ympäristössä on helposti muokattavan maan alue, joka on nuoremmalla rautakaudella voinut houkutella osan väestöä sinne (Luoto 1988, 170).

Nuoremman rautakauden uusista kalmistoista Hallinkorvanpuistikko, Paaskunta (?), Haimionmäki, ja Kaskala sijaitsevat selvästi keskellä raskaan saven aluetta. Aurajokilaaksossa ei kuitenkaan voida pelkän karttamateriaalin perusteella havaita samanlaista eroa vanhemman ja nuoremman rautakauden kalmistojen suhteessa eri maalaajiin kuin Vähäjokilaaksossa. Aurajokilaaksossa tilanne maalajien osalta näyttäisi siltä, että asutus olisi vielä nuoremmallakin rautakaudella ainakin jossain määrin sidoksissa keveisiin maalaajiin. Toisaalta koska Aurajokilaaksossa maaperä on huomattavasti homogeenisempaa kuin Vähäjoen varrella, eivät myöskään erot maaperän laadussa vanhemman ja nuoremman rautakauden välillä tule Aurajoen varrella yhtä hyvin esiin kuin Vähäjokilaaksossa.

Maan laadun ohella Luoto (1988, 172) on kiinnittänyt huomiota myös maan viettävyyteen ja kuivattavuuteen. Maaperä rinnepelloilla on ollut helpommin muokattavaa kuin tasaisilla savimailla. Lisäksi kuivatus on ollut helpompi järjestää rinnemailla kuin tasaisella maalla. Useissa ruotsalaisissa tutkimuksissa onkin todettu selvä suuntaus asutuksen siirtymisestä rinnemailta tasaisille maille rautakauden kuluessa (esim. Furingsten 1985, 55). Kaskalan, Rähälän ja Kurkelan löytöjen perusteella Luoto (1988, 174) on oletta-
nut, että Aurajokilaaksossa olisi siirrytty viljelemään tasaisia savipeltoja mahdollisesti jo rautakauden lopulla.

Kaltevaa ts. alkeelliselle maanviljelylle suotuisaa maata näyttäisi olevan erityisesti Halisissa, Ravattulassa ja Sauvalassa. Jonkin verran hämmästyttä herättää se, että kalmistot ovat nuoremmalla rautakaudella keskittyneet Aurajoen alajuoksulla nimenomaan joen eteläpuolelle (Nummi, Paaskunta, Kurala, Littoinen), vaikka silmämääräisesti tarkasteltuna joen pohjoispuolella, Ravattulan-Halisten alueella, on huomattavasti enemmän päivänpuoleista rinne-

maata. Voisi ajatella, että kaltevien rinnepeltojen merkitys nuoremalla rautakaudella olisi vähentynyt.

Edellä olevan, melko pintapuolisen tarkastelun perusteella Aurajokilaaksossa ei ole havaittavissa vanhemman ja nuoremman rautakauden kalmistojen sijoittelussa suhteessa ympäristöön ja eri maala-jeihin niin suurta eroa, että asutuksen uudelleen järjestäytymisen voitaisiin katsoa johtuneen pelkästään ympäristöllisistä tai elinkeinoihin liittyvistä tekijöistä. Toisaalta luotettavien johtopäätösten tekoon vaadittaisiin ehdottomasti tarkkoja luonnonmaantieteellisiä menetelmiä kuten esim. siitepölyanalyysjä.

5. ASUTUSMERKKIEN SIJAINTI JA KESKINÄISET SUHTEET

5.1. Kalmistojen väliset keskinäiset suhteet

Kalmistojen välisten keskinäisten suhteiden tarkastelussa lähtökohtana on kartta 8 (s. 47), johon on sijoitettu alueen kaikki rautakautiset kalmistot. Kartassa voidaan todeta 6 erillistä asutuskeskittymää/-ryvästä, jotka kaikki sijaitsevat Aurajoen ja sen lasku-uomien yhtymäkohdissa. Asutuskeskittymien välinen keskinäinen etäisyys toisistaan on keskimäärin noin 2 km (lyhin etäisyys on asutuskeskittymä 2 ja 3 välillä, n. 1400 m). Asutuskeskittymät ovat pääpiirteissään, vaikkakin huomattavasti suppeampina, olemassa jo kansainvaellusajalla (ks. kartta 1, s. 25). Aurajokilaaksossa on siis selvästi havaittavissa tietynlainen aluejatkuvuus; asutus on pysynyt koko rautakauden suunnilleen samoilla alueilla, vaikka kalmistoja on voinut tulla lisää tai vaikka itse kalmiston paikkaa on voitu siirtää.

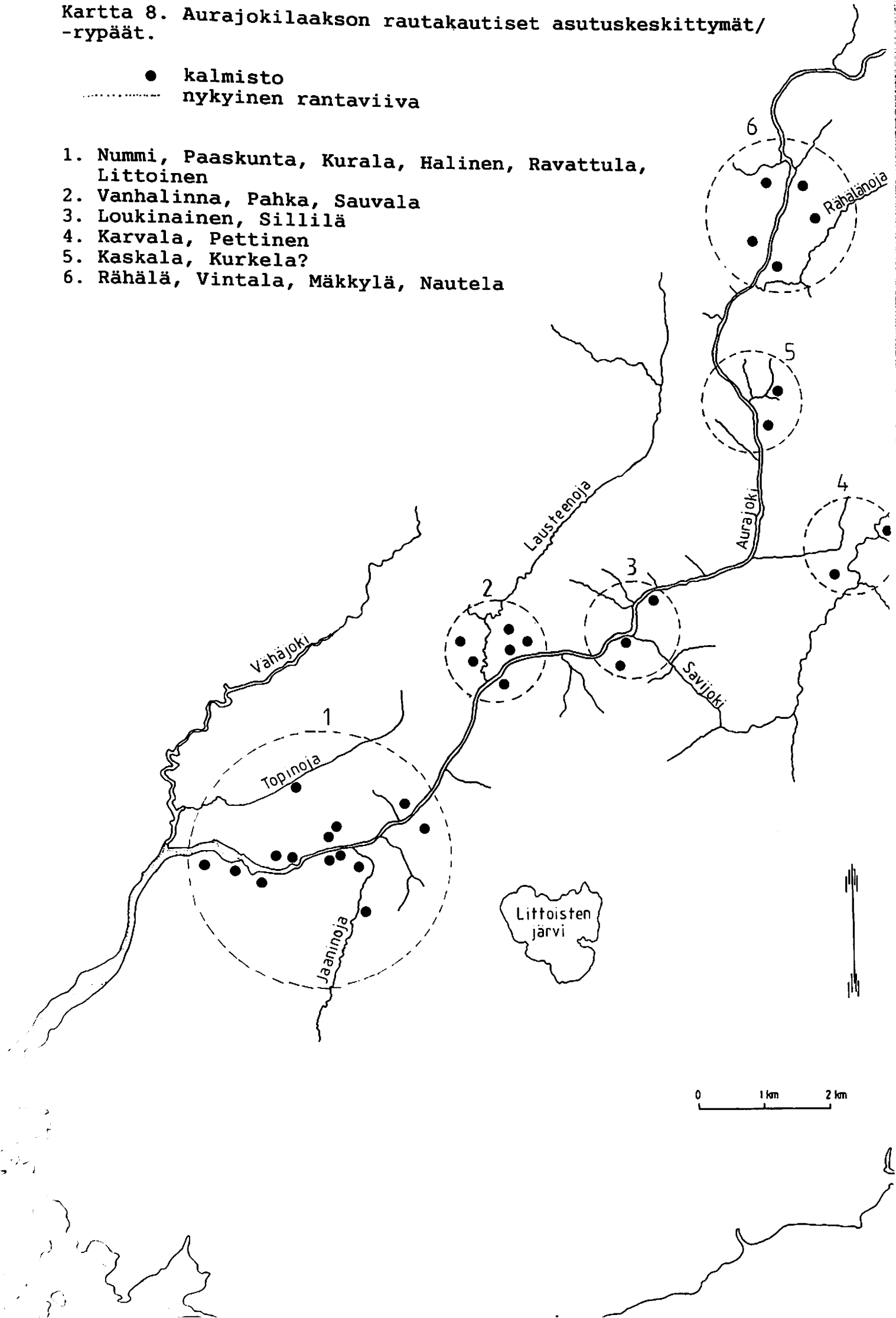
Seuraavassa kalmistojen välisiä keskinäisiä suhteita on tarkasteltu mittaamalla kalmistojen välisiä keskinäisiä etäisyyksiä. Välimatkat on mitattu lähimpään samanaikaiseen kalmistoon joen alajuoksulta joen yläjuoksulle päin. Ongelmana ovat ajoittamattomat tai muuten epävarmat kalmistot, joita ei tässä siis ole huomioitu. Yhteensä tarkastelussa on mukana 26 ajoitettua kalmistoa. Lähdekritiikin kannalta suuren virhemarginaalin muodostavat myös vielä

Kartta 8. Aurajokilaakson rautakautiset asutuskeskittymät/
-rypääät.

● kalmisto

----- nykyinen rantaviiva

1. Nummi, Paaskunta, Kurala, Halinen, Ravattula, Littoinen
2. Vanhalinna, Pahka, Sauvala
3. Loukinainen, Sillilä
4. Karvala, Pettinen
5. Kaskala, Kurkela?
6. Rähälä, Vintala, Mäkkylä, Nautela

löytämättömät kalmistot. Mitattuja etäisyyksiä voidaan siis tavaltaan pitää maksimietäisyyksinä. Välimatkat on mitattu peruskartalta suorinta mahdollista reittiä käyttäen. Kultakin periodilta on laskettu kalmistojen välisten etäisyyksien keskiarvo. Keskiarvoja ei voida sinänsä pitää minkäänlaisina todellisina etäisyyksinä, mutta niiden avulla voidaan tarkastella asutuksen intensiteettiä ja siinä tapahtuneita muutoksia.

Tarkastelemalla eri periodien keskiarvoetäisyyksiä (taulukko 6, s. 49) voidaan todeta, että kalmistojen väliset välimatkat pienenevät koko rautakauden ajan viikinkiaikaan asti suurentuen taas jonkin verran aivan rautakauden lopulla. Kansainvaellusajalla kalmistojen välisten etäisyyksien keskiarvo on n. 1893 m (suurin välimatka 5400 m/ pienin 200 m), merovinkiajalla n. 1225 m (4600 m/350 m), viikinkiajalla n. 735 m (2300 m/120 m) ja ristiretkiajalla n. 1000 m (2000 m/400 m). Pienimmillään kalmistojen väliset välimatkat ovat siis viikinkiajalla, mikä kertoo asutuksen huomattavasta tihentymisestä. Toisaalta kysymyksessä saattaa olla mahdollisesti viikinkiajalla alkanut kylänmuodostuminen, johon palataan tarkemmin luvussa 7.

Kansainvaellusajalla kalmistot/asutusyksiköt sijaitsevat selvästi kauempana toisistaan kuin nuoremmalla rautakaudella; asutuskuva on suhteellisen harva. Voisi ajatella, että vanhemman rautakauden alkeellisempi, ekstensiivinen maanviljely tarvitsi suhteessa laajemman nautinta-alueen kuin nuoremmalla rautakauden intensiivisempi maanviljelys, joka elätti samankokoisen väestömäärän pienemmällä alueella (Göranson 1984, 191). Mahdollisesti vanhemmalla rautakaudella on myös muilla elinkeinoilla, kuten esim. eränkävynillä, ollut tärkeämpi sija kuin nuoremmalla rautakaudella.

Suuret erot kalmistojen suurimpien ja pienimpien etäisyyksien välillä johtuvat suureksi osaksi Nautelan-Vintalan alueen kaukaisesta sijainnista suhteessa alueen muihin kalmistoihin. Tällöin myös etäisyyksien keskiarvot tulevat melko suuriksi. Voidaankin kysyä, kuuluvatko Aurajoen pohjoisosat kokonaan eri alueelliseen kokonaisuuteen kuin Aurajoen eteläosat. Esim. Sirkku Pihlman (1990, 255-256) on väitöskirjassaan käsitellyt Vintalan Merolan kansainvaellusaikaiset asehaudat kuuluviksi alueellisesti Varsinais-Suomen pohjoisosiin erotuksena Aurajokilaakson eteläosan asehaudoista.

KALMISTOT		VÄLI- MATKA
<u>Kansainvaellusaika:</u>		
Virnamäki	- Kotometsä	850 m
Kotometsä	- Kankare	200 m
Kankare	- Kotometsä	200 m
Lehtola	- Kotometsä	300 m
Ylipää	- Kukonharju	1400 m
Kukonharju	- Ylipää	1400 m
Pässimäki	- Merola	5400 m
Merola	- Pässimäki	5400 m

Keskiarvoetäisyys		1893 m
<u>Merovinkiaika:</u>		
Hallinkorvanpuistikko	- Ristimäki I	1600 m
Ristimäki I	- Kylämäki	350 m
Kylämäki	- Ristimäki I	350 m
Pahämäki	- Pitkäsmäki	350 m
Pitkäsmäki	- Pahämäki	350 m
Ylipää	- Pahämäki	800 m
Haimionmäki	- Ylipää	1400 m
Pässimäki	- Haimionmäki	4600 m

Keskiarvoetäisyys		1225 m
<u>Viikinkiaika:</u>		
Kirkkomäki	- Hallinkorvanpuistikko	500 m
Hallinkorvanpuistikko	- Kirkkomäki	500 m
Ristimäki II	- Ristimäki I	120 m
Ristimäki I	- Ristimäki II	120 m
Kylämäki	- Ristimäki I-II	350 m
Muikunvuori	- Kylämäki	1100 m
Aittämäki	- Pahämäki	600 m
Pahämäki	- Pitkäsmäki	350 m
Pitkäsmäki	- Pahämäki	350 m
Laurila	- Ylipää	350 m
Ylipää	- Laurila	350 m
Haimionmäki	- Ylipää	1400 m
Alitalo	- Kaskala	2300 m
Kaskala	- Ryökäs	2200 m
Ryökäs	- Kylätalo	950 m
Kylätalo	- Merola	600 m
Merola	- Kuivurinmäki	550 m
Kuivurinmäki	- Merola	550 m

Keskiarvoetäisyys		735 m
<u>Ristiretkiaika:</u>		
Kirkkomäki	- Ristimäki II	2000 m
Ristimäki II	- Kylämäki	400 m
Kylämäki	- Ristimäki II	400 m
Pahämäki	- Ristinpelto	700 m
Ristinpelto	- Pahämäki	700 m
Haimionmäki	- Ristinpelto	1600 m
Hulkkunanmäki	- Kylätalo	1100 m
Kylätalo	- Hulkkunanmäki	1100 m

Keskiarvoetäisyys		1000 m

Taulukko 6. Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen väliset välimatkat.

Jos tarkastellaan kalmistojen välisiä välimatkoja kahdella aikata-solla, vanhemmalla/keskisellä sekä nuoremmalla rautakaudella (taulukot 7-8), saadaan vanhemmalle/keskiselle rautakaudelle kalmistojen keskimääräiseksi etäisyydeksi n. 1455 m ja nuoremmalle rautakaudelle n. 677 m. Vertailtaessa kalmistojen etäisyyksiä Vähäjoki-laakson aineistoon ovat vastaavat luvut Vähäjokilaaksossa 667 m ja 692 m (Saloranta 1994, 53, 55-56). Näyttäisi siis siltä, että vanhemmalla rautakaudella asutus on Aurajoen varrella ollut huomattavasti harvempaa kuin Vähäjoen varrella. Voisi ajatella, että Aurajokilaaksossa asutusyksikkö on vanhemmalla rautakaudella tarvinnut huomattavasti suuremman pinta-alan kuin Vähäjokilaaksossa. Mahdollisesti kysymys voisi olla elinkeinoeroista; kaupankäynnillä olisi voinut Vähäjokilaaksossa olla vanhemmalla rautakaudella suurempi merkitys kuin Aurajokilaaksossa, jossa asutus on ollut ehkä riippuvaisempi perinteisistä maanviljelyselinkeinoista. Toisaalta koska Aurajokilaaksossa on suhteessa vähemmän alkeelliselle maanviljelylle sopivia keveitä maalajeja kuin Vähäjokilaaksossa, on asutus joutunut hakeutumaan juuri näille alueille, ja siten sijainnut laajemmalle alueelle. Nuoremmalla rautakaudella asutustiheys on Aura- ja Vähäjokilaaksossa ollut sama.

Kuten edellisistä taulukoista on siis ilmennyt erot suurimman ja pienimmän välimatkan välillä ovat varsin suuret, mikä viittaa siihen, että kalmistot ovat sijoittuneet rykelmiksi, eivätkä tasaisesti pitkin joen vartta. Lisäksi voidaan todeta, että kalmistot/asutuspisteet sijoittuvat selvästi joen vastakkaisille ran-

KALMISTOT	VÄLI-MATKA
Virnamäki - Kotometsä	850 m
Kotometsä - Kankare	200 m
Kankare - Kotometsä	200 m
Lehtola - Kotometsä	300 m
Aittamäki - Pahamäki	600 m
Pahamäki - Aittamäki	600 m
Ylipää - Aittamäki	600 m
Kukonharju - Ylipää	1400 m
Pässimäki - Kukonharju	4400 m
Merola - Pässimäki	5400 m
-----	-----
Keskiarvoetäisyys	1455 m

Taulukko 7. Aurajokilaakson vanhemman/keskisen rautakauden kalmistojen väliset välimatkat.

KALMISTOT		VÄLI- MATKA	
Kirkkomäki	-	Hallinkorvanpuistikko	500 m
Hallinkorvanpuistikko	-	Kirkkomäki	500 m
Paaskunta	-	Hallinkorvanpuistikko	500 m
Ristimäki II	-	Ristimäki I	120 m
Ristimäki I	-	Ristimäki II	120 m
Kylämäki	-	Ristimäki I	400 m
Muikunvuori	-	Kylämäki	1100 m
Aittämäki	-	Pahämäki	600 m
Pahämäki	-	Pitkämäki	350 m
Pitkämäki	-	Pahämäki	350 m
Laurila	-	Ylipää	300 m
Ylipää	-	Ristinpelto	250 m
Ristinpelto	-	Ylipää	250 m
Haimionmäki	-	Ylipää	1400 m
Alitalo	-	Pässimäki	1100 m
Pässimäki	-	Alitalo	1100 m
Kaskala	-	Ryökäs	2200 m
Ryökäs	-	Kylätalo	950 m
Kylätalo	-	Merola	600 m
Merola	-	Kuivurinmäki	550 m
Kuivurinmäki	-	Merola	550 m
Hulkkunanmäki	-	Kylätalo	1100 m

Keskiarvoetäisyys			677 m

Taulukko 8. Aurajokilaakson nuoremman rautakauden kalmistojen väliset välimatkat.

noille toisiaan vastapäätä, jolloin eri asutuskeskittymien väliin jää melko laajoja asumattomia alueita. Kalmistojen sijoittuminen toisiaan vastapäätä ei varmastikaan ole täysin satunnainen ilmiö, vaan kuten edellä (luku 4) on jo tullut ilmi, kyseiset alueet ovat jollakin tavoin olleet asutukselle suotuisia. Myöhemmin samanlainen vastakkain asettelu on havaittavissa myös keskiaikaisten kyläonttien sijoittumisessa.

Asutuksen rakenteen tarkastelun kannalta on tarkoituksenmukaista tarkastella myös näiden asutuskeskittymien sisäisiä suhteita. Taulukossa 9 (s. 52) on mitattu kunkin asutuskeskittymän sisällä olevien kalmistojen keskinäiset välimatkat. Edellytyksenä on, että asutuskeskittymän sisällä on vähintään kaksi samanaikaista (vanhempi/nuorempi rautakausi) kalmistoa.

Tarkasteltaessa kalmistojen välisiä välimatkoja asutuskeskittymien sisällä voidaan todeta, että edellä saadut luvut (vanhemman rautakauden kalmistojen välinen keskimääräinen etäisyys 1455 m, nuorem-

ASUTUSKESKITTYMÄ 1		
VANHEMMAN RAUTAKAUDEN KALMISTOT		VÄLIMATKA
Virnamäki	- Kotometsä	850 m
Kotometsä	- Kankare	200 m
Kankare	- Kotometsä	200 m
Lehtola	- Kotometsä	300 m
Keskiarvo		387 m
NUOREMMAN RAUTAKAUDEN KALMISTOT		VÄLIMATKA
Kirkkomäki	- Hallinkorvanpuistikko	500 m
Hallinkorvanpuistikko	- Kirkkomäki	500 m
Paaskunta	- Hallinkorvanpuistikko	500 m
Ristimäki I	- Ristimäki II	120 m
Ristimäki II	- Ristimäki I	120 m
Kylämäki	- Ristimäki I	400 m
Muikunvuori	- Kylämäki	1100 m
Keskiarvo		463 m
ASUTUSKESKITTYMÄ 2		
VANHEMMAN RAUTAKAUDEN KALMISTOT		VÄLIMATKA
Aittamäki	- Pahamäki	600 m
Pahamäki	- Aittamäki	600 m
Ylipää	- Aittamäki	600 m
Keskiarvo		600 m
NUOREMMAN RAUTAKAUDEN KALMISTOT		VÄLIMATKA
Aittamäki	- Pahamäki	600 m
Pahamäki	- Pitkäsmäki	350 m
Pitkäsmäki	- Pahamäki	350 m
Laurila	- Ylipää	300 m
Ylipää	- Ristinpelto	250 m
Ristinpelto	- Ylipää	250 m
Keskiarvo		350 m
ASUTUSKESKITTYMÄ 4		
NUOREMMAN RAUTAKAUDEN KALMISTOT		VÄLIMATKA
Alitalo	- Pässimäki	1000 m
Pässimäki	- Alitalo	1000 m
Keskiarvo		1000 m
ASUTUSKESKITTYMÄ 6		
NUOREMMAN RAUTAKAUDEN KALMISTOT		VÄLIMATKA
Ryökäs *	- Hulkkunanmäki	600 m
Hulkkunanmäki	- Ryökäs*	600 m
Kuivurinmäki	- Merola	600 m
Merola	- Kylätalo	600 m
Kylätalo	- Merola	600 m
Keskiarvo		600 m
* asuinpaikka		

Taulukko 9. Kalmistojen väliset välimatkat asutuskeskittyneiden sisällä.

man rautakauden 677 m) vaikuttavat ainakin vanhemman rautakauden osalta liian suurilta. Asutuskeskittymien sisällä kalmistojen välinen keskinäinen etäisyys näyttäisi olevan keskimäärin n. 600 m, ehkä jonkin verran pienempikin. Asustustiheys näiden asutusrypäiden sisällä näyttäisi siis olevan kutakuinkin sama kuin Vähäjokilaaksossa.

Jos asutusyksikköjen välisten rajojen ja etäisyyksien määrittämisessä käytetään ns. lähimmän naapurin menetelmää, jossa samanaikaisten kalmistojen puoleen väliin vedetään kohtisuora viiva, saadaan Aurajokilaaksossa asutusyksikön lähinautinta-alueeksi ympyrä, jonka säde on n. 300 m. Malli on täysin teoreettinen, eikä sellaisenaan varmasti sovellu tutkimusalueelle, jossa asutusstruktuuri on varsin hajanainen, mutta vertailuksi voidaan todeta, että myös Vähäjokilaaksossa on lähinautinta-alueeksi laskettu n. 30 ha suuruinen ala, jonka säde on 310 m (Saloranta 1994, 54).

Jos tarkastellaan eri kalmistotyyppien välisiä suhteita, voidaan todeta, että Aurajokilaaksossa (mukana Vähäjokilaakson aineisto) röykkiöiden keskimääräinen etäisyys lähimmästä toisesta röykkiöstä on n. 400 m, polttokalmiston etäisyys lähimmästä toisesta on n. 500 m ja ruumiskalmistojen välinen vastaava etäisyys on n. 1400 m (Vuorinen 1994, 20). Itä-Göötanmaalla pienimmät kalmistot muodostavat kalmistoryhmiä; samalla etäisyys lähimpään naapuriin on pieni. Suurilla kalmistoilla etäisyys lähimpään kalmistoon on suurempi. (Lindqvist 1968, 25.) Samantapainen suuntaus on Aurajokilaaksossa havaittavissa ainakin ruumiskalmistojen yhteydessä; ruumiskalmistot ovat usein varsin laajoja ja ne sijaitsevat kaukana toisistaan.

5.2. Asuinpaikkojen sijainti ja suhde kalmistoihin

Kalmiston ja asuinpaikan suhteita tarkasteltaessa ongelmana on usein se, ettei asuinpaikan täsmällistä sijaintia ja laajuutta voida rakenteiden ja tutkimusten puuttuessa useinkaan varmuudella määrittää. Mahdollisesta 16 asuinpaikkakohteesta ainakin 9 (Kirkkomäki, Virnamäki, Hannunniittu, Ristimäki I, Ristimäki II, Kylämäki, Muikunvuori, Pahamäki, Kuivurinmäki) sijaitsee aivan kalmiston välittömässä läheisyydessä eli välimatka kalmiston ja asuinpaikan välillä on korkeintaan 50 m (taulukko 10, s. 54). Näistä

viisi on tullut esiin nimenomaan kalmistokaivauksissa.

Muista asuinpaikkakohteista on Nummen Isopellosta matkaa lähimpään, Nummen Hallinkorvanpuistikon kalmistoon n. 200 m. Vaikka sekä Isopelto että Hallinkorvanpuistikko ajoittuvat keramiikkansa puolesta molemmat nuoremmalle rautakaudelle, ei niiden välisestä suhteesta voida kuitenkaan tehdä varmoja päätelmiä. Myös Karvalassa asuinpaikan ja kalmiston välinen etäisyys on n. 200 m. Kaskalan Yli-Porosta lähin varma kalmisto sijaitsee 500 m päässä, Kaskalan Mäkisen tilan maalla. Yli-Poron talon päärakennuksen alta on kuitenkin kellaria tehtäessä löytynyt ruostuneita ja vääntyneitä rautaesineitä (ei säilytetty), joten täysin pois suljettu ei ole mahdollisuus, että myös itse kylämäellä on saattanut olla kalmisto. Yli-Poro ja Mäkinen ajoittuvat molemmat rautakauden lopulle, joten ajoitukseltaan ne sopivat yhteen. Mahdollisesti kalmistoon viitetaisi myös Kaskalan kylämäen tuntumassa sijaitseva uhrikivi. Liedon Vanhalinnan linnavuori on valittu nimenomaan puolustuksellisista lähtökohdista, joten sen suhde kalmistoihin on ehkä jonkin verran erilainen kuin varsinaisilla asuinpaikoilla. Kuitenkin Vanhalinnasta lähin varma kalmisto on 200 m päässä sijaitseva Aittamäki.

ASUINPAIKKA	LÄHIMMÄN KALMISTON SIJAINTI (m)	LÄHIMMÄN KALMISTON KALMISTOTYYPPI		
		1	2	3
Kirkkomäki	0	X?	X	
Isopelto	200	X		
Paaskunta	0?	X?		
Virnamäki	0	X		
Sipipelto	400	X		
Hannunniittu	0			X
Ristimäki I	40	X		
Ristimäki II	0	X	X	
Kylämäki	50	X		
Muikunvuori	0	X		
Vanhalinna	200	X		
Pahamäki	0	X		
Alitalo	200	X		
Yli-Poro	500 (0?)	X		
Ryökäs	0?	X?		
Kuivurinmäki	0	X		
Kalmistotyypit: 1 polttokenttäkalmisto 2 ruumiskalmisto 3 röykkiökalmisto				

Taulukko 10. Aurajokilaakson rautakautisten asuinpaikkojen suhde kalmistoihin.

Seuraavassa on lyhyesti koottu tunnettujen asuinpaikkojen etäisyydet kalmistoista:

Etäisyys kalmistosta	50 m tai alle	yli 50 - 200 m	yli 200
Asuinpaikat	9 (12?)	3	2 (1?)

Vähäjokilaaksossa tunnetut viitteet asuinpaikoista ovat Salorannan (1994, 33) mukaan niin epämääräisiä, ettei niiden tarkasta sijainnista tai ajallisesta suhteesta tunnettuihin kalmistoihin voi sanoa mitään varmaa. Joissakin tapauksissa asuinpaikka on Vähäjokilaaksossa sijainnut samalla mäellä kuin kalmisto, muissa tapauksissa kalmiston ja asuinpaikan etäisyys vaihtelee n. 50 - 500 m välillä.

Tarkasteltaessa asuinpaikkojen suhdetta eri kalmistotyyppeihin voidaan todeta, että valtaosaltaan asuinpaikat (12 kpl) liittyvät polttokalmistoihin. Sen sijaan röykkiöillä ei näyttäisi olevan suhdetta asuinpaikkoihin, mihin osaksi saattavat olla syynä tutkimukselliset tekijät, joihin palataan tuonnempana. Asuinpaikkojen ja ruumiskalmistojen suhteen analysointia vaikeuttaa tunnettujen ruumiskalmistojen vähyys. Ainakin Kirkkomäellä Asplund (1991) on tulkinut asuinpaikkarakenteet kuuluviksi nimenomaan ruumiskalmiston yhteyteen.

Edellä esitetty sopii myös Juha-Matti Vuorisen erilaisilla tilastollisilla menetelmillä saamiin tuloksiin asuinpaikkojen ja kalmistojen välisistä spatiaalisista suhteista pohjoisessa Varsinais-Suomessa. Vuorisen (1994, 20) mukaan Aurajokilaaksossa (mukana myös Vähäjokilaakson aineisto) ovat asuinpaikkojen ja kalmistojen jakaumat lähes identtiset. Asuinpaikkojen sijainti on Aurajokilaaksossa riippuvainen erityisesti polttokalmistojen sijainnista; sen sijaan röykkiöiden sijainnilla ei näyttäisi olevan juurikaan riippuvuutta rautakauden asuinpaikoista. (Vuorinen 1994, 19-20.)

Koska asuinpaikka-aines on useimmiten melko vaikeasti ajoitettavaa, on kalmiston yhteydessä olevat asuinpaikat ajoitettu usein kyseisen kalmiston ajoituksen perusteella. Kalmiston ja asuinpaikan lähekkäinen sijainti ei kuitenkaan välttämättä merkitse niiden samanaikaisuutta. Esimerkiksi Ristimäellä Hirviluoto (1960, 58-59) on ajoitusten perusteella yhdistänyt Ristimäki II:n talonpohjat

kuuluviiksi pikemminkin Ristimäki I:n polttokenttäkalmiston yhteyteen kuin II-kalmistoon. Samoin Muikunvuorelta tunnetaan kaksi asuinpaikkakerrostumaa, joista toinen rautakauden alkuun ajoittuva asuinpaikka sijaitsee rautakauden lopun kalmiston alla, eikä siis siten ole ainakaan suoranaisesti yhteydessä kyseiseen kalmistoon (Tiitinen 1992).

Lähdekriittisenä ongelmana onkin kysymys kalmistoaajoituksen sopivuudesta asuinpaikan ajoitukseen, varsinkin kun asuinpaikat on usein ajoitettu pelkästään keramiikan perusteella. Tutkimusalueella suurin osa asuinpaikoista on ajoitettu nuoremmalle rautakaudelle, mahdollisesti vanhemmalle rautakaudelle ajoittuvia asuinpaikkoja tunnetaan vain kolme, ja näidenkin tulkinnot ja ajoitukset ovat varsin epävarmoja. Voisi siis ajatella, että vanhemmalla rautakaudella kalmisto ja asuinpaikka olisivat sijainneet kauempana toisistaan, jolloin myöskään mahdolliset asuinpaikat eivät olisi kalmistokaivausten yhteydessä tulleet tutkimuksen tietoon.

Toisaalta koska vanhemman rautakauden kalmistot ovat tutkimusalueella useimmiten kooltaan pienempiä ja suppeampia (esim. röykkiöt) kuin nuoremman rautakauden laajat polttokenttäkalmistot, eivät myöskään kaivaukset ole välttämättä tällöin kovin laajoja, jolloin ympäristössä olevat mahdolliset asuinpaikat ovat voineet jäädä huomaamatta. Mahdollisesti erityyppisillä kalmistoilla on ollut myös erilainen suhde asuinpaikkoihin; polttokenttäkalmistot on mahdollisesti sijoitettu lähemmäksi asuinpaikkoja kuin röykkiöt, jotka ovat vaatineet ehkä tiettyntyyppisen ympäristön (esim. metsämaasto), ja jotka siten on sijoitettu jonkin verran kauemmaksi asutuksesta. Voisi ajatella, että vanhemman rautakauden röykkiöiden sijoittelussa näkyy vielä jossain määrin pronssikautinen perinne sijoittaa röykkiöt kauemmaksi asutuksesta.

On ajateltu, että pronssikaudella ja vanhemmalla rautakaudella kalmistot olisivat olleet jonkinlaisia rajamerkkejä, jolloin ne olisivat sijainneet eri asutusyksiköiden rajoilla, ja siten kauempana varsinaisista asuinpaikoista. Nuoremmalla rautakaudella nämä rajat olisivat jo vakiintuneet, eikä tällaisia rajamerkkejä olisi enää tarvittu, jolloin kalmistot olisivat siirtyneet lähemmäksi asuinpaikkoja. (Roeck-Hansen 1991, 86; Salo 1981, 130-131.)

Joissakin ruotsalaisissa tutkimuksissa (esim. Roeck-Hansen 1991,

18; Sporrong 1974, 214) tunnetaan nuoremman rautakauden asuinpaikkoja vähemmän kuin vanhemman rautakauden asuinpaikkoja. On ajateltu, että koska nuoremman rautakauden asuinpaikat sijaitsevat usein samoilla paikoilla historiallisen ajan kylien kanssa, olisi myöhempi asutus tuhonnut rautakautisen asutuksen jäljet. Tämä selittäisi nuoremman rautakauden asuinpaikkojen vähyyden suhteessa vanhemman rautakauden asuinpaikkoihin. Aurajokilaaksossa asuinpaikat on kuitenkin ajoitettu pääasiassa nuoremmalle rautakaudelle, joten sellaisenaan selitys ei tutkimusalueelle sovi.

Ympäristöltään asuinpaikat sijaitsevat samantyyppisissä ympäristöissä kuin kalmistot, mutta erona voidaan todeta se, että asuinpaikat ovat ehkä selvemmin keskittyneet laajempien mäkimaa-asteiden rinteille, eivätkä niinkään peltojen keskellä sijaitseville pienille kalliomäille tai kumpareille kuten useat kalmistot. Todennäköisesti asuinpaikka tarvitsi laajemman käyttöpinta-alan kuin kalmisto, jolle olisi riittänyt pienempikin mäenkumpare. Voisi myös ajatella, että asuinpaikka olisi sijainnut lähempänä tuottavaa maata kuin kalmisto, ts. sellaisella maalla, joka silloisella maanviljelystekniikalla voitiin käyttää viljelytarkoitukseen.

Edellä esitetyn perusteella on täysin perusteltua olettaa, että asuinpaikka ja kalmisto ovat nuoremmalla rautakaudella sijainneet Aurajokilaaksossa korkeintaan 100-200 m metrin säteellä toisistaan. Vanhemman rautakauden asuinpaikkoja ei juuri tunneta, joten niiden suhde kalmistoihin on epävarma.

5.3. Irtolöytöjen sijainti ja suhde kalmistoihin

Sijainniltaan irtolöydöt ovat keskittyneet joen läheisyyteen. Korkeuskäyrien perusteella Aurajoen suupuolen irtolöydöt (no 1-4, taulukko 3) ovat hukattaessa todennäköisesti joutuneet veteen, eikä niitä voida yhdistää mihinkään tiettyyn kalmistoon. Ylempänä joen varressa löydöt sijoittuvat tunnetun kalmistoalueen tuntumaan. Koska irtolöytöjen tarkkoja koordinaatteja on useimmissa tapauksissa lähes mahdoton selvittää, ovat myös niiden etäisyydet lähimmästä kalmistosta summittaisia.

Sekä sijaintinsa että ajoituksensa puolesta voisivat ainakin Vähä-Rasin keihäänkärki (Ristimäki I:stä n. 50-75 m), Sauvalan pronssi-

sormus (Ylipään tai Laurilan kalmisto), Sakarin kaularengas (Pitkäsmaen kalmistosta n. 100 m SW), Kanervan keihäänkärki sekä Jokipellon hopearaha (Hulkkunanmäen kalmisto) olla mahdollisesti peräisin läheisestä kalmistosta. Voisi ajatella, että esineet olisivat myöhemmin esim. maankäytön yhteydessä kulkeutuneet nykyisille löytöpaikoilleen. Toisaalta kalmistoalue on voinut jatkua laajemmalle kuin mitä nykyisin tunnetaan.

Vähä-Vankion Ojalan hevosenkenkäsolki sekä Kurkelan Kaupin tasavartinen solki sijaitsevat muista löytöpaikoista jonkin verran erillään, eikä niiden läheisyydestä tunneta kalmistoa. Luodon (1988, 171) mukaan ne voisivat olla mahdollisia kalmistolöytöjä. Kumpikin sijaitsee lähellä vanhaa kylätonttia; Vähä-Vankion kylä sijaitsee n. 300 metrin päässä, Kurkelan Kaupin tontti aivan löytöpaikan läheisyydessä. Vähä-Vankion kohdalla Luoto (1988, 174) on esittänyt ajatuksen, että asutus olisi ensin pureutunut Savijoen suun tienoille, Loukinaisiin. Viikinkiajalla väestömäärän kasvaessa asutus olisi levinyt myös Savijoen sivuhaaran varrelle Vähä-Vankioon, jossa on erillinen helposti muokattava maan alue.

Kurkelan Kaupin löytöpaikka sijaitsee keskellä tasaista raskaan saven aluetta. Mikäli kyseessä olisi kalmistolöytö eikä satunnainen irtolöytö, osoittaisi se Luodon (1988, 136) mukaan, että Aurajoen laaksossa on siirrytty viljelemään tasaisia savipeltoja jo esihistoriallisen ajan lopulla. Kyseisten löytöjen kalmistotulkintaa puolustaa se, että keihäänkärjet ja tuluskivet hukkuvat käytössä ehkä helpommin kuin korut, joita voitaisiin pitää selvemmin kalmistolöytöinä. Toisaalta voidaan kysyä, onko raskas savi sopivaa maata hautojen kaivamiseen.

5.4. Kuppikivien sijainti ja suhde kalmistoihin

Levinnältään kuppikivet ovat selvästi keskittyneet rautakautisten kalmistojen ja asutuskeskittymien ympäristöön, siis Aurajoen ja sen sivuhaarojen yhtymäkohtiin (liitekartta 3.3.). Selvät keskittymät ovat Halisissa, Ravattulassa, Sauvalassa, Loukinaisissa, Mäkkylässä sekä Nautelassa, joissa ne ovat sijoittuneet ikäänkuin ympyrän muotoon. Joissakin paikoin kuppikivet tuntuvat seuraavan vanhoja, jo 1700-luvun isojakokartoissakin näkyviä teitä, kuten esim. Ravattulassa, jossa kuppikivet sijaitsevat aivan vanhan Ra-

vattulantien tuntumassa. Samoin Moision ja Mäkkylän kuppikivet sijaitsevat vanhan Auraan johtavan tien varrella. Korkeuskäyrien perusteella kuppikivet sijaitsevat valtaosaltaan 20-30 m välillä.

Topografisilta suhteiltaan kuppikivet on jaettu kolmeen eri ryhmään (liite 3.2.):

- 1= Keskellä peltoaluetta sijaitsevat kivet, kallionpaljastumat ja pienet kumpareet. Käytännössä niitä ei ole aina edes merkitty peruskarttaan.
- 2= Keskellä peltoaluetta sijaitsevat pienet kalliomäet, jotka kartalta mitattuna ovat halkaisijaltaan korkeintaan 200 m:n suuruisia.
- 3= Suurten kallioisten metsäsaarekkeiden reunat. Useimmiten kuppikivet sijaitsevat näiden moreenimäkien rinteillä aivan peltoalueen tuntumassa.

Kuten taulukosta ilmenee kuppikivet ovat jakautuneet melko tasaisesti kolmeen edellä käsiteltyyn ryhmään. Kuppikivistä 45 % sijaitsee keskellä peltoaluetta olevilla kivillä ja pienillä kumpareilla, 20 % pienillä kalliomäillä ja 35 % suurten metsäsaarekkeiden reunoilla. Luonteeltaan ryhmät 1 ja 2 ovat melko samanlaisia, joten jos nämä kaksi ryhmää yhdistetään, voidaan todeta, että 75 % kuppikivistä sijaitsee keskellä peltoaluetta olevilla pienillä kumpareilla ja mäillä. Näyttäisi siis siltä, että kuppikivet olisivat jollakin tavalla sidoksissa nykyisiin peltoalueisiin.

Ilmansuunnaltaan eniten kuppikiviä sijaitsee mäkien etelä- ja lounaisrinteillä (19), mutta melkein yhtä paljon myös pohjoissuuntaisilla rinteillä (11). Ilmansuunnalla tarkoitetaan tässä sitä mäen tai kallion rinnettä, jolle kuppikivi on sijoitettu. Kaikissa kohteissa ilmansuuntaa ei ole annettu. Jos kupit on hakattu kallioon, on kupit useimmiten sijoitettu kallion tai kallionpaljastuman korkeimmalle kohdalle.

Sijainniltaan kuppikivet ovat selvästi keskittyneet nykyisin tunnetun kalmistoalueen tuntumaan. Liitteessä 3.2. on mitattu kuppikivien etäisyys lähimpään kalmistoon. Jos saman kylän alueelta ei tunneta kalmistoa, on välimatka jouduttu joissakin tapauksissa mittaamaan toisen kylän alueella sijaitsevaan kalmistoon. Seuraavassa on tarkasteltu kuppikivien etäisyyttä lähimpään kalmistoon:

etäisyys kalmistosta	kpl	%
0 m - 50 m	8 (10)	15 (19)
yli 50 m - 200 m	13 (16)	24 (30)
yli 200 m - 500 m	19	35
yli 500 m - 1000 m	7	11
yli 1000 m	7	13

Kohteista 8 (mahdollisesti 10) eli 15 (19) % sijaitsee aivan kalmiston välittömässä läheisyydessä eli etäisyys kuppikiven ja kalmiston välillä on enintään 50 m. Näiden voidaan olettaa kuuluneen nimenomaan kalmiston yhteyteen. Valtaosa eli n. 60 % kuppikivistä sijaitsee kuitenkin 50 m - 500 m säteellä lähimmästä kalmistosta, joten näyttäisi siltä, että kuppikivet sijaitsevat kalmistojen ts. asutuksen tuntumassa, mutta eivät välttämättä aivan kalmistoa-alueella.

Voisi ajatella, että samoin kuin pronssikauden ja mahdollisesti vielä vanhemman rautakauden kalmistot, myös kuppikivet olisivat voineet olla jonkinlaisia rajamerkkejä eri asutusyksiköiden välillä. Siten kuppikivet voisivat liittyä nimenomaan maanomistukseen, joilla määriteltiin oikeus tiettyyn maa-alueeseen. Myös kuppikivien sijainti keskellä peltoaluetta voisi viitata jonkinlaiseen rajojen merkitsemiseen; mahdollisesti kuppikivi sijoitettiin keskelle talon peltoja ja niittyjä. Jos tulkinta kuppikivien liittymisestä jonkinlaiseen rajojen ja omistusoikeuden merkitsemiseen on oikea, voisi ajatella, että asutusyksikön rajat olisivat nuoremmalla rautakaudella jo niin vakiintuneet, että samoin kuin kalmistot myös kuppikivet olisi sijoitettu lähemmäksi varsinaista asutusta, ja siten saaneet ehkä jonkin verran erilaisen funktion kuin vanhemmalla rautakaudella.

Kuppikiviä, joiden etäisyys kalmistosta on suuri eli etäisyys on 1 km tai enemmän tunnetaan yhteensä 7 kpl (Luostarinmäki, Espola, Kärpijoki 2 kpl, Moisio, Kärkkänä ja Sikilä). Edellä mainituista kohteista ainoastaan Kärkkänä kuppikivi, joka sekin on löydetty kivikautiselta asuinpaikalta, sijaitsee kylässä, josta tunnetaan rautakautinen kalmisto. Tällöin ongelmana on kysymys siitä, indikoivatko nämä kuppikivet mahdollisesti kalmistoa/asutusyksikköä, jota ei vielä tunneta. Edellä esitetyn perusteella voidaan mielestäni olettaa, että kuppikivi liittyy lähimpään kalmistoon/asutusyksikköön saman kylän alueella, ja että kuppikiven voidaan olettaa

indikoivan kalmistoa suhteellisen lähellä.

Vertailtaessa kuppien lukumäärää kuppikivissä, jotka sijaitsevat kalmiston yhteydessä eli etäisyys on korkeintaan 50 m (taulukko 11) ja kuppikivissä, jotka sijaitsevat suhteellisen kaukana kalmistosta eli etäisyys on yli 500 m (taulukko 12), ei kuppien lukumäärästä voida tehdä mitään yleistäviä johtopäätöksiä. Kummassakin ryhmässä on sekä moni- että vähäkuppisia kiviä.

Kuppikivi	Kuppien lukumäärä varmat yht.	
Hallinkorvanpuistikko	76	81
Keeterinmäki	37	42
Muikunvuori	10	19
Muikunvuori	2	3
Pahamäki	5	6
Laurila	1	1
Kukonharju	5	6
Kuivurinmäki	10	16
(Paaskunta	0	1)

Taulukko 11. Kuppien lukumäärä kuppikivissä, joiden etäisyys kalmistoon on 0 - 50 m.

Kuppikivi	Kuppien lukumäärä varmat yht.	
Luostarinmäki	1	4
Komonen	74	83
Frantsinpuisto	0	3
Espola	0	4
Kalla Vähätalo	3	6
Harviainen	2	4
Sillilä	24	30
Kärpijoki	14	4
Moisio	2	2
Kärkkänä	5	5
Nautelanmylly	5	6
Nautelanmylly	5	5
Sikilä	5	5

Taulukko 12. Kuppien lukumäärä kuppikivissä, joiden etäisyys kalmistosta on yli 500 m.

Kuppikivien yhdistäminen jonkin tietyn aikaperiodin kalmistoihin on ongelmallista, koska alueen kalmistot sijaitsevat suunnilleen samoilla paikoilla lähes koko rautakauden ajan, jolloin on mahdo-

tonta päätellä liittyvätkö kuppikivet johonkin tiettyyn käyttöperiodiin. Kartassa 9 (s. 63) on tarkasteltu kuppikivien sijoittumista suhteessa kalmistoihin. Kalmistoja, joihin selvästi näyttäisi liittyvän kuppikivi, ovat Hallinkorvanpuistikko (ma-va), Paasunkunta (nuorempi rautakausi?), Virnamäki (kva?), Muikunvuori (va), Suutela (vanhempi rautakausi?), Pahamäki (nra, ma-rra), Laurila (va), Kukonharju (kva), Hulkkunanmäki (va-rra) sekä Kuivurinmäki (va). Kuppikiviä tunnetaan siis sekä vanhemmalle että nuoremmalle rautakaudelle ajoittuvien kalmistojen läheisyydestä, mutta näyttäisi siltä, että kuppikivet olisivat sidoksissa enemmän nuoremman kuin vanhemman rautakauden kalmistoihin.

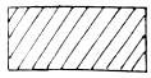
Tarkasteltaessa monikuppisten kuppikivien (yli 15 kuppia) suhdetta kalmistoihin voidaan todeta, että niitä tunnetaan sekä vanhemman että nuoremman rautakauden kalmistojen läheisyydestä (taulukko 13). Sen sijaan alueellisesti näyttäisi siltä, että nämä monikuppiset kuppikivet sijaitsevat muusta asutuksesta hieman erillään, erityisesti pienten laskuojien tuntumassa. Poikkeuksena olisi Nummen Hallinkorvanpuistikon 81-kuppinen kuppikivi, joka sijaitsee aivan kalmiston yhteydessä. Saloranta (1995, 28) on yhdistänyt Topinojan varren monikuppiset kuppikivet alueen vanhemman rautakauden asutukseen. Topinojan vartta olisi jo rautakaudella hyödynnetty nimenomaan niittynä, ja alueen kuppikivet olisivat rajanneet kyseisen asutuksen kaskipeltoja ja niittyjä.

Kuppikivi	Kupprien lukumäärä		Kalmiston etäisyys	Kalmiston ajoitus
	Varmat	Yht.		
Hallinkorvanpuistikko	76	81	50	ma-va
Nummi, kortteli 33	20	22	300	ma-va
Komonen	74	83	500	kva?, nrk?
Ravattula, Uotila	37	49	350	kva?
Keeterinmäki	37	42	50	kva?
Vääntelä, Uotila	57	75	*	
Sormuskuja	16	19	300	ma-rra
Sillilä	24	30	700	?
Nautela	34	38	500	va

* ei kalmistoa saman kylän alueella

Taulukko 13. Monikuppisten (yli 15 kuppia) kuppikivien sijainti suhteessa kalmistoihin.

Kartta 9. Kuppikivien sijoittuminen suhteessa Aurajokilaakson rautakautisiin kalmistoihin ja alueen topografiaan.

moreeni, kallio

kuppikivi

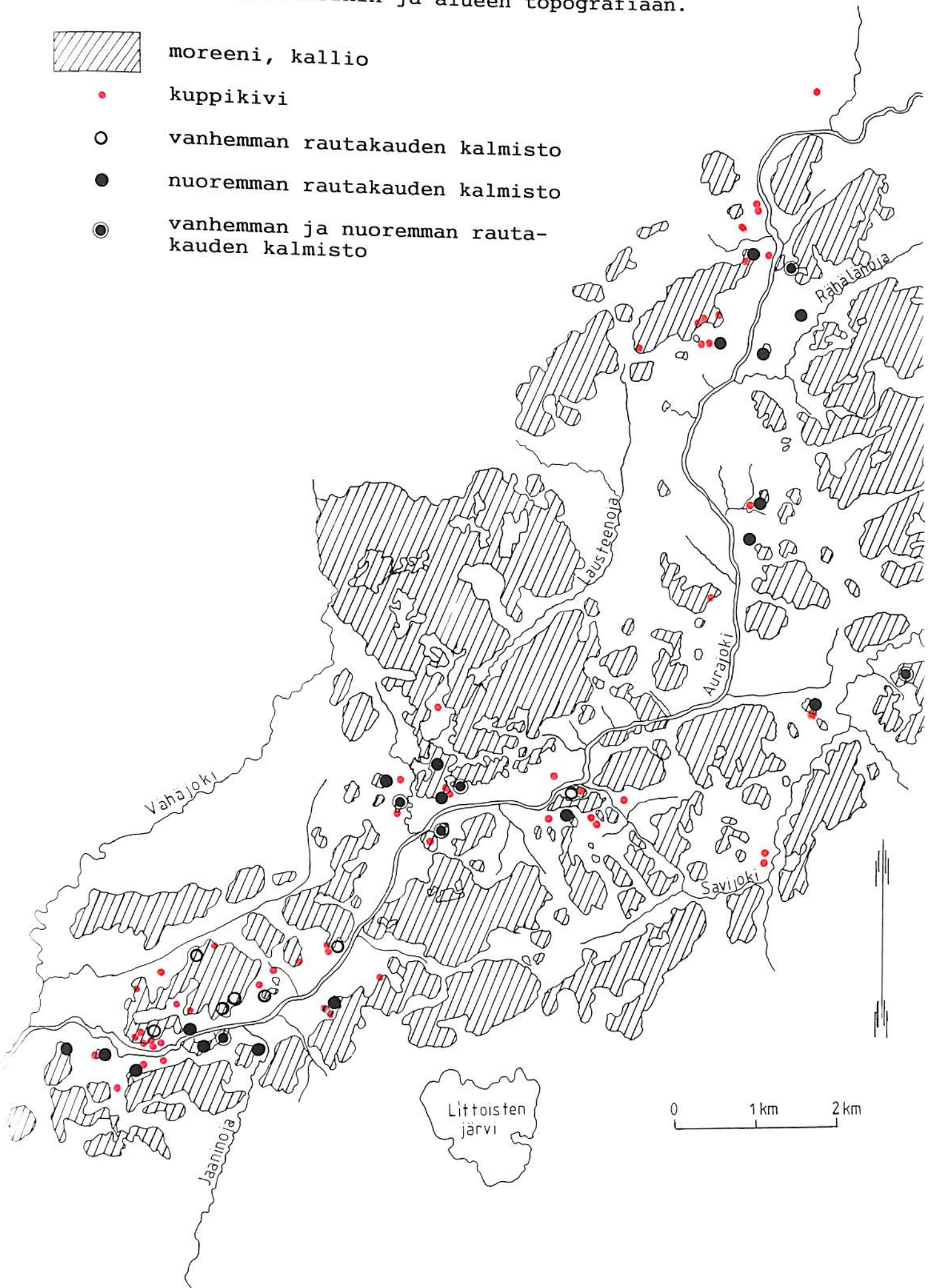
vanhemman rautakauden kalmisto

nuoremman rautakauden kalmisto

vanhemman ja nuoremman rautakauden kalmisto

Yhteenvedona voisi todeta, että kuppikivet näyttäisivät selvästi sijaitsevan kalmistollisen asutuksen tuntumassa, ja että niillä on ainakin jossain vaiheessa ollut selvä kalmistoihin liittyvä funktio (esim. vainajainpalvonta). Toisaalta kuten esim. Jouko Hautala (1960) on Itä-Suomessa todennut, kuppikiviä on suullisen perimätiedon mukaan käytetty siellä vielä pitkään historiallisellakin ajalla. Täysin mahdotonta ei ole, että kuppikiviä on myös Länsi-Suomessa käytetty vielä rautakauden jälkeenkkin sato-onnen turvaamiseksi tai esim. parannustaikuuteen. Toisaalta voisi ajatella, että kristillinen kirkko pyrki varhaiskeskiajalla hävityttämään kuppikivet ainakin keskeisimmistä kalmistoista (vrt. Saloranta 1994, 289).

5.5. Yhteenvedo

Yhteenvedona asutusmerkkien välisistä suhteista voisi todeta, että kalmistot muodostavat Aurajokilaaksossa selviä asutuskeskittymiä tai -rypäitä, jotka ovat keskittyneet Aurajoen ja sen lasku-uomien yhtymäkohtiin. Kalmistot ovat sijoittuneet toisiaan vastapäätä joen molemmille puolille. Asutusmalliltaan Aurajokilaakson asutusta voisi siis luonnehtia ryväsmäiseksi. Kalmistojen välinen keskinäinen etäisyys näiden asutusrypäiden sisällä on keskimäärin n. 400-600 m.

Kalmistojen ja asuinpaikkojen sijannit ovat lähes identtiset; kalmistojen voidaan siis todella olettaa indikoivan lähellä sijaitsevaa asuinpaikkaa. Asuinpaikat näyttäisivät liittyvän nimenomaan polttokenttäkalmistoihin, röykkiöt näyttäisivät sijaitsevan asuinpaikoista hieman kauempana. Kuppikivet sijaitsevat kalmistojen tuntumassa; niiden voidaan olettaa indikoivan kalmistoa saman kylän alueella.

Vertailtaessa kalmistojen ja asuinpaikkojen suhteita ruotsalaisissa asutustutkimuksissa, sijaitsi Lars Liedgrenin tutkimusalueella Keski-Norlannissa 90 % kaikista kalmistoista ja asuinpaikoista halkaisijaltaan 150 m suuruisen ympyrän sisällä (Liedgren 1992, 195). Lars Liedgren onkin määritellyt rautakautisen asuinpaikan (gårdstomt) alueeksi, joka koostuu rakennuksen jäännöksistä ja/tai kalmistoista, jotka sijaitsevat ympyrän sisällä, jonka halkaisija on 150 m. Alueen sisällä sijaitsivat talon pellot, niityt ja lai-

dunmaat.

Itä-Göötanmaalla asuinpaikan etäisyys lähimmästä kalmistosta oli vanhemmalla rautakaudella keskimäärin n. 513 m, nuoremmalla rautakaudella n. 305 m (Lindqvist 1968, 25). Itä-Göötanmaalla kalmistot sijaitsivat usein myös ns. utmark-alueella; asuinpaikkaa ja kalmistoa yhdisti jonkinlainen karjakuja (Lindqvist 1968, 33). Ambrosianin tutkimusalueella Mälارين seudulla asuinpaikka ja kalmisto sijaitsivat miltei poikkeuksetta toistensa välittömässä läheisyydessä (Ambrosiani 1964, 88, 210).

Oletukselle, että kalmistot indikoivat aina lähellä sijaitsevaa asuinpaikkaa, on esitetty myös kritiikkiä. Furingstenin (1985, 22) mukaan kalmistot ovat voineet esimerkiksi muodostaa jonkinlaisen rituaalisen keskuksen asutusyhteisön sisällä, jossa asuinpaikat sijaitsivat tietyn välimatkan päässä tästä keskuksesta. Mielenkiintoisia kysymyksiä ovat esimerkiksi kuinka suuri ala yksittäisellä asuinpaikalla oli haudoille, miten kauas talosta lähin haudaus tehtiin ja oliko kalmistolla jokin tietty suuntaus esim. ilmansuuntiin tai asuinpaikkaan nähden. Petre on halunnut nähdä kalmistoilla jonkinlaisen kommunikaatiofunktion; hänen mukaansa kalmistopaikan valintaan on vaikuttanut kalmiston sijainti suhteessa teihin (Petre 1981, 14-16).

Todennäköistä on, että haudat on tehty jollekin määrätylle paikalle asuinalueen sisälle; ts. kalmistoilla on ollut jokin vakiintunut traditionaalinen paikka. Varsinkin polttokenttäkalmistoon haudaminen osoittaa kiinteän, vakinaisen hautapaikan tietoista käyttöä.

6. RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN SIJOITTUMINEN KYLITTÄIN JA SUHDE 1700-LUVUN ISOJAKOKARTTOIHIN

Seuraavassa on tarkasteltu asutuksen sijoittumista kylittäin sekä muinaisjäännösten suhdetta historiallisen ajan maanomistusoloihin ja maankäyttöön. Muinaisjäännökset on sijoitettu 1700-luvun isojakokarttoihin vertaamalla niitä nykyisiin peruskarttoihin. Muinaisjäännösten sijainti suhteessa historiallisen ajan asutukseen on havainnollistettu karttaliitteissä 4.1. - 4.14. On kuitenkin huomattava, että koska maanomistusolot ovat vielä historiallisellakin ajalla usein muuttuneet (esim. jakokuntarajat, kylänrajat), ei isojakokartoista voida suoraviivaisesti tehdä päätelmiä rautakautisesta asutuksesta.

NUMMI

Kaarinan Nummi mainitaan ensimmäisen kerran asiakirjoissa v. 1309. Vuosien 1540-1541 maakirjojen mukaan Nummella oli pappilan lisäksi lamputitalo ja kaksi verotaloa. V. 1787 isojakokartassa talojen lukumäärä on kuusi: Pappila, Kuikkula, Tammi, Veräjänkorva (Korvala), Kylä ja Simola. (Oja 1946, 222-223.) Vuoden 1787 isojakokartassa Nummen kylämäki sijaitsee Aurajokeen viettävän peltoalueen keskellä (liitekartta 4.1.). Kylän talot sijaitsevat kylätien varrella; tonttiryhmässä pappila on tiiviissä yhteydessä kylän muihin taloihin.

Nummelta tunnetaan kaksi kalmistoaluetta: Kirkkomäki (2 kalmistoa) ja Hallinkorvanpuistikko. Kirkkomäen muinaisjäännösalue sijaitsee aivan suoranaisesti vanhalla kylämäellä, Kairisten ja Nummen kylien rajalla. Kalmistoalue sijaitsee pappilan pohjoispuoleisessa rinnemaastossa, Pappilan ja Kuikkulan talojen rajalla. Kalmistoalue sijaitsee jyrkähköllä, koilliseen viettävällä sora- ja hiekka-pohjaisella mäellä. Mäen etelä- ja länsisivut on hävitetty hiekkanajossa; vain mäen pohjois- ja itäsivu ovat osittain jäljellä, joten on mahdollista, että kalmistoalue on ollut laajempikin. Vuoden 1789 isojakokartassa kalmistoalue on merkitty joutomaaksi ja niityksi.

Nummen Hallinkorvanpuistikko sijaitsee n. 400 m päässä kylämäestä, Nummen ja Paaskunnan kylien rajalla, eikä sillä näyttäisi olevan suoranaista yhteyttä kylämäkeen. Kalmisto sijaitsee Halistenkos-

kesta n. 300 m etelään, kallioisen kumpareen lounaisosassa. Voisi ajatella, että Halistenkosken muodostumisella viikinkiajalla olisi ollut merkitystä asutusyksikön sijaintiin. Isojakokartassa kalmisto sijaitsee sarkajakoisen peltoalueen keskellä; kalmiston ympäristö on savipeltoa. Mielenkiintoista on se, että Hallinkorvanpuistikko sijaitsee Kirkkomäeltä Halisiin johtavan kylätien tuntumassa; ikäänkuin kalmistolta olisi aikoinaan ollut suora yhteys kylämäelle.

Hallinkorvanpuistikko ajoittuu merovinkiajan lopulle ja viikinkiajalle, joten ajallisesti se on vanhempi kuin Kirkkomäen viikinkiajan lopulle ja ristiretkiajalle ajoitetut hautaukset. Näyttäisi siis siltä, että asutus olisi vasta viikinkiajan lopulla siirtynyt kylämäen ympäristöön. Kalmistojen perusteella Nummi näyttäisi viikinkiajalla olleen kaksitaloinen, mahdollisesti jopa kolmitaloinenkin kylä.

Nummi kuului Ylistaron eli Nummen jakokuntaan, johon Nummen lisäksi kuuluivat tutkimusalueen kylistä Ravattula, Littoinen, Kausela, Kurala ja Paaskunta. Todennäköisesti jakokuntaan on kuulunut myös Haagan kylä, joten kaikki Liedon ja Turun väliset Aurajokilaakson kylät muodostivat vielä 1400-luvun alussa yhden suurjakokunnan. (Oja 1946, 72.) Nummea on sekä ulkoniittyjen lukumäärän (20 niittyä) että historiallisten lähteiden perusteella pidetty jakokuntansa kantakylänä (Oja 1946, 44, 103; Salo 1995, 29-30). Kalmist löytöjen perusteella Nummen asutus alkaisi kuitenkin vasta viikinkiajalla, korkeintaan merovinkiajalla. Unto Salon mukaan (1995, 30) tuntuukin todennäköiseltä, että viikinkiajalla syntynyt Nummi valtasi Aurajoen alimmana kylänä ulkoniittyikseen merenrannan vesijättöjä niin runsaasti, että se niittyjen luvussa voitti vanhimmatkin kylät.

PAASKUNTA

Paaskunta oli vielä keskiajalla kolmitaloinen kylä, mutta 1600-luvun alkupuolelta lähtien yksinäistalo (Oja 1946, 223). Paaskunnan mahdollinen asuinpaikka-/kalmistoalue sijaitsee aivan vanhan kylämäen välittömässä läheisyydessä, Aurajokeen viettävän pellon reunalla. V. 1793 isojakokartassa alue on merkitty joutomaaksi (liittekartta 4.2.). Etelässä muinaisjäännösalue rajoittuu laajaan metsäalueeseen, jonka eteläpuolitse Hämeen Härkätie kulkee. Härkä-

tiestä erkanee tie itse kylämäelle. Paaskunnasta tunnetaan myös kolme kuppikiveä, joista yksi sijaitsee aivan edellisen löytöalueen läheisyydessä. Lisäksi Halisten kosken läheisyydestä Aurajokeen laskevalta pellolta on irtolöytönä saatu viikinkiaikainen punnus.

Niittyomistusten perusteella on Paaskuntaa pidetty Nummen tytärkylänä (Oja 1946, 44). Todennäköisesti Paaskunta onkin saanut asutuksensa jo rautakauden lopulla, mutta kuten edellä jo todettiin, Nummi ei välttämättä ole jakokuntansa kantakylä, vaan asutus on voinut levitä Paaskuntaan muualtakin kuten esim. Kuralasta. Nummen ja Paaskunnan löytöjen perusteella näyttäisi siltä, että asutus olisi viikinkiajalla levittäytynyt lähemmäs joen suupuolta. Samantapainen kehitys on nähtävissä myös Vähäjokilaaksossa, jossa asutuksen voidaan havaita rautakauden lopulla keskittyneen jokisuiston alueelle (Saloranta 1994, 61). Aurajokilaaksossa asutuksen painopisteen siirtyminen joen suupuolelle liittyy todennäköisesti Halisten kosken syntymiseen.

Nimensä perusteella Paaskuntaa on arveltu novgorodilaiseksi kaupasiirtokunnaksi. Venäläinen sana pogost tarkoittaa kauppapaikkaa, majataloa. (Salo 1979, 92.) Aurajokilaakson aineistossa ei kuitenkaan ole joitakin ristiriipuksia sekä avoimia, varrastekoisia rannerenkaita lukuunottamatta havaittavissa erityistä novgorodilaista vaikutusta (Pihlman 1986). Masosen (1989, 162-164) mukaan slaavilaisperäiset lainasanat Turun alueella voidaan selittää novgorodilaisten Gotlanninkaupalla sekä hämäläisen kulttuurialueen vaikutteilla; viimeksi mainittu korostaa nimenomaan Hämeen Härkätien merkitystä kulttuurivaikutteiden leviämistienä. Ajatusta Härkätien esihistoriallisuudesta on kritisoinut mm. Jouko Vahtola (1990, 105-109), jonka mukaan Härkätien ajoittaminen viikinkiajalle on suoranaisten todisteiden puuttuessa kyseenalaista. Lisäksi Masonen on Vahtolan mukaan jättänyt tulkinnessaan huomioimatta keskiajalla hallinnossa, taloudessa ja liikenneyhteyksissä tapahtuneet muutokset.

HALINEN

Ensimmäinen asiakirjamaininta Halisten kylästä on v. 1359. Uuden ajan alussa Halisissa oli kolme taloa: Tätilä, Komonen ja Frantsi. (Oja 1944, 319.) Halisten kylämäki sijaitsee Aurajokeen laskevalla

rinteellä, n. 200 m Halisten koskesta itään (liitekartta 4.3.). Pohjoisessa alueen luonnollisena rajana on ollut Topinoja, etelässä Aurajoki. Varsinkin Topinojan varrella on niittyalueeksi soveltuvaa maastoa. Halinen kuului Kärsämäen jakokuntaan eli Vähäjokilaakson nautinta-alueeseen.

Halisista tunnetaan useita rautakautisia löytöpaikkoja, joiden ajoitukset ovat kuitenkin varsin epävarmat. Virnamäen oletettu asuinpaikka-/kalmistoalue sijaitsee Halisten kylämäen itäpuolisessa mäkimaastossa, kylämäelle on matkaa n. 300-400 m. Frantsin mahdollinen hautaröykkiö sijaitsee n. 1200 m kylätontista koilliseen, joten sillä ei näyttäisi olevan yhteyttä historiallisen ajan kyläasutukseen. Komosen kaksi mahdollista hautakumpua sijaitsevat n. 500 m päässä kylätontista, joten kaiken kaikkiaan vaikuttaisi siltä, ettei asutus olisi Halisissa vielä rautakaudella keskittynyt itse kylämäelle. Erityinen piirre Halisissa on kuppikivien runsaus.

Virnamäen ja Frantsin melko epävarmojen ajoitusten perusteella Halinen on mahdollisesti asutettu jo vanhemmalla rautakaudella, todennäköisesti kansainvaellusajalla. Jos oletetaan, että Halinen olisi perustettu Kärsämäestä käsin kansainvaellusajan maanvaltausperiodilla, olisi uudisasutuksen syynä todennäköisesti varhaisen viljelyksen edellyttämä hietapitoinen, etelään suuntautuva rinne-maasto, jota Halisissa on runsaasti (Saloranta 1994, 52). Toisaalta koska Halisten asutus näyttää suuntautuneen pikemminkin Aurajoen laaksoon kuin Vähäjokilaaksoon, Halisten asutus ei välttämättä ole saanut alkunsa Kärsämäen jakokunnan emäkylästä, vaan asutus olisikin mahdollisesti lähtöisin Kaarinan tai Liedon alueelta Aurajokilaakosta (Saloranta 1994, 52). Frantsin keihäänkärkeä ja Komosen kumpuja lukuunottamatta suoranaisia todisteita nuoremman rautakauden asutuksesta ei ole, mutta paikan sijainnin huomioon ottaen kylä on mitä ilmeisemmin ollut asuttuna myös rautakauden lopulla.

KURALA

Kuralan kylä mainitaan ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä v. 1378. 1400-luvun alussa kylässä oli neljä taloa, 1600-luvun alkupuolelta lähtien kolme: Kohmo, Rasi ja Huhko. (Oja 1946, 218-220.) Myöhemmin taloja halottiin, ja v. 1781 isojakokartassa

taloja on kuusi. Kuralan Kylämäki sijaitsee Aurajoen ja Jaaninojan muodostamalla niemekkeellä. Itäpuoleltaan mäki rajoittuu Jaaninojan laaksoon, muualta mäkeä ympäröivät pellot. Mäen ympärillä koivat Säkömäki, Vainuvuori, ja Virmuvuori, joita voidaan pitää alueen luonnollisina rajoina. (liitekartta 4.4.)

Kuralassa on rautakaudella ollut kaksi asuttua mäkeä; Ristimäki ja Kylämäki. Kuralan kylämäen löydöt sijaitsevat aivan suoranaisesti vanhalla kylämäellä, sen itärinteellä. Kalmistojen ohi kulkee Jaaninojalle vievä kylätie, joka on siltoineen merkitty myös isojakokartalle. Brusilan (1987) mukaan on mahdollista, että reitti on liittänyt Kylämäen Jaaninojan kaakkoispuoliseen nautinta-alueeseen jo esihistoriallisella ajalla.

Ristimäki on n. 1/2 km pituinen moreenisorasta muodostunut harjanne Aurajoen etelärannalla. Ristimäki sijaitsee kylämäestä n. 350 m luoteeseen. Isojakokartassa Ristimäki on merkitty joutomaaksi; ainakin 1700-luvulla mäki on ollut asumaton. Ristimäki I:n käyttö loppuu v. 900 vaiheilla, ja tämän on arveltu johtuneen kulkuyhteyksien huononemisesta eli Halisten kosken muuttumisesta maannousun vuoksi kulkukelvottomaksi (Hirviluoto 1976, 18).

Nykyisten kalmistolöytöjen perusteella Kuralan kylä olisi saanut alkunsa jo kansainvaellusajan alussa tai viimeistään merovinkiajalla. Kuralan vanhimmat löydöt ovat Lehtolan tontilta 400-luvulta. Kuralan Lehtolan hautausten ja Ristimäki I:n välillä on n. 100-150 vuoden löydötön jakso, mutta sen ei kuitenkaan tarvitse välttämättä merkitä asutuksen katkeamista vanhemman ja nuoremman rautakauden välillä. Viimeistään merovinkiajalla Kurala on ollut kaksitaloinen, viikinkiajalla kylässä on voinut olla useampiakin taloja. Kylämäen nuorimmat löydöt ovat ristiretkiajalta, joten asutuksen voidaan katsoa jatkuneen historialliselle ajalle asti. Ristimäki näyttäisi keskiajalla jääneen asumattomaksi, kunnes se taas 1900-luvulla asutetaan uudelleen (Hirviluoto 1976, 18).

Kalmistolöytöjen valossa Kurala olisi ollut jakokuntansa kantakylä, josta asutus olisi jo kansainvaellusajalla levinnyt Littoisiin ja Ravattulaan (Salo 1995, 30). Niittyomistusten perusteella sekä Littoisilla että Ravattulalla on kuitenkin enemmän ulkoniittyjä kuin Kuralalla (6 kpl), joten kylien ikäsuhteista on erittäin vaikea tehdä päätelmiä. Runsaat kalmistolöydöt ja talojen oletettu

lukumäärä viittaavat kuitenkin siihen, että Kurala on ollut jakokuntansa muita kyliä vauraampi.

RAVATTULA

Uuden ajan alussa Ravattulassa oli 7 kantataloa: Mattila, Uotila, Särvä, Tekkala, Suutela, Pompo ja Perälä (Oja 1946, 227), jotka näkyvät myös v. 1761 isojakokartassa. Maantieteellisesti Ravattula muodostaa melko selväpiirteisen alueen: koillisessa ja idässä se rajoittuu Keetterinmäen laajaan mäkialueeseen, pohjoisessa Topinojaan, luoteessa Halisten ja Ravattulan väliseen mäkimaastoon sekä etelässä Aurajokeen. Kuten isojakokartasta ilmenee alueella on runsaasti etelänpuolista rinnemaastoa, joka tuntuisi sopivan hyvin esihistorialliseen maanviljelykseen. Itse Ravattulan kylämäki sijaitsee Aurajokeen laskevan peltoalueen ympäröimänä (liitekartta 4.5.).

Ravattulasta tunnetaan 8 mahdollista hautarauniota, jotka sijaitsevat Aurajoen pohjoispuolisessa mäkimaastossa. Kotometsän ja Kankareen raunioiden ajoitusten perusteella Ravattulan rauniot on ajoitettu vanhemmalle rautakaudelle, lähinnä kansainvaellusaikaan. Suutelan rauniota lukuunottamatta rauniot sijaitsevat vain n. runsaan 1/2 km matkalla toisistaan, ja ne kaikki sijaitsevat aivan vanhan Ravattulantien varrella. On mahdollista, että tie on ollut olemassa jo tällöin, ja kalmistot olisi sijoitettu tien varteen. Mahdollisesti vanha Ravattulantie on ikivanha kulkureitti, joka on kulkenut joen vartta ylöspäin, Keetterinmäen ja Ristinpellon ohi ylemmäs jokivarteen (Brusila 1988).

Raunioiden sijoittaminen isojakokarttaan on vaikeaa, koska karttaan on piirretty vain kylän varsinainen peltoalue, ja suurin osa raunioista sijaitsee peltoalueen ulkopuolisessa metsämaastossa. Ainoastaan Särvän Ristimäki sijaitsee peltojen keskellä olevalla kumpareella. Tarkasteltaessa raunioiden suhdetta kylätonttiin voidaan todeta, että rauniot sijaitsevat melko kaukana vanhasta kylätontista, ainoastaan yksi kuppikivi sijaitsee kylätontin läheisyydessä. Näyttäisi siltä, että asutus ei vielä kansainvaellusajalla olisi Ravattulassa keskittynyt kylämäelle, vaan että asutus olisi sijainnut hajallaan. Asutuksen hajanaisuuteen viittaavat myös Ravattulasta saadut yksittäiset asuinpaikkalöydöt (Sepänmaa 1985; Pihlman 1986).

Ravattulasta ei tunneta nuoremman rautakauden kalmistoa, vaikkakin Kotometsän rauniosta on todennäköisesti uhrilöytönä löydetty viikinkiaikaisen miekan ponsi ja väistin (Kivikoski 1945, 145) sekä Mattilasta irtolöytönä viikinkiaikainen miekka. Kalmistojen perusteella vanhemman rautakauden ja historiallisen asutuksen välillä näyttäisi siis olevan asutuskatkos; on mahdollista, että kylä on perustettu uudelleen vasta keskiajalla. Kuitenkin kuten Unto Salo (1995, 18, 30) on todennut, Ravattulan kylällä on varhaiseen syntyn viittaavia piirteitä, joita on vaikea selittää, jos kylä olisi perustettu uudestaan vasta varhaisella keskiajalla. Kylän vanhaan ikään viittaa ensinnäkin ulkoniittyjen lukumäärä: Ravattulalla oli 21 ulkoniittyä eli eniten koko jakokunnassa (Oja 1946, 103). Toiseksi tuntuisi luonnolliselta ajatella, että Ravattulan päivänpuoleiset peltorinteet olisi otettu käyttöön ennen kuin esim. Kuralan (Salo 1995, 30). Mahdollisesti Ravattulan nuoremman rautakauden asutus on sijainnut vanhan kylämäen tuntumassa.

LITTOINEN

Littoisten kylästä varhaisin tieto on v. 1438. 1500-luvun lopulla Littoisissa oli 5 taloa: Kalla, Knaapi, Pompo, Tähkäpää ja Viurla. (Oja 1946, 221.) Littoisten muinaisjäännökset keskittyvät Muikunvuoren ympäristöön, joka sijaitsee aivan Littoisten ja Kauselan kylien rajalla. Koillisessa muinaisjäännösalueen luonnollisena rajana on isojakokartassa näkyvä puro, jota nykyisin ei voi enää maastossa havaita. Etelä- ja kaakkoispuoleltaan muinaisjäännösalue rajautuu n. 60 m merenpinnan yläpuolella kohoavaan Muikunvuoreen.

Isojakokartassa kalmisto- ja asuinpaikka-alue on merkitty niityksi ja joutomaaksi (liitekartta 4.6.). Littoisten kylätontti sijaitsee n. 900 m päässä muinaisjäännösalueelta, joten näyttäisi siltä, että asutus olisi vasta keskiajalla siirtynyt kylämäelle. Toisaalta Pompon talon kivijalasta on löydetty 2 viikinkiaikaista keihäänkärkeä, jotka voisivat viitata rautakautiseen asutukseen myös itse kylämäellä. Kalmistoalueen pohjoispuolella kulkee Hämeen Härkätie, josta erkanee kylätie myös itse kylämäelle. Asuinpaikan valintaan on saattanut vaikuttaa muinaisjäännösalueelta n. 100 m kaakkoon sijaitseva lähde, joka on saattanut olla olemassa jo rautakaudella (Tiitinen 1992).

Muikunvuoren kalmiston ajoituksen perusteella näyttäisi siltä, että Littoisten kylä on syntynyt rautakauden lopulla, todennäköisesti viikinkiajalla. Toisaalta myös Littoisilla kuten Ravattulalla oli isossajaossa runsaammin ulkoniittyjä kuin Kuralalla, joten sen perusteella Littoisten pitäisi olla vähintään Kuralan ikäinen (Salo 1995, 30).

VANHALINNA

Ensimmäinen ja ainoa keskiaikainen kirjallinen lähde Vanhalinnan mäkilinnasta on v. 1438 (Luoto 1984, 10). Vanhalinna on ollut yksinäistalo ja kuulunut Loukinaisten jakokuntaan (Hiltunen 1988, 526). Vanhalinnasta ei ole olemassa isojakokarttaa.

Vanhalinnan Aittamäki on kallioinen hiekka-, sora- ja moreenikumpare, joka sijaitsee n. 100 m Vanhalinnan linnavuoresta koilliseen; mäen eteläkulma sivuaa Hämeen Härkätietä. Viikinkiaikainen kalmisto on varmasti yhteydessä Vanhalinnan linnavuoren asutukseen, mutta kalmiston vanhemman roomalaisajan löydöt ovat linnavuoren rautakautisia käyttöperiodeja huomattavasti vanhempia (Salo 1995, 11), joten niiden suhde linnavuoren asutukseen on epäselvä.

Vanhalinna kuului Loukinaisten jakokuntaan, jonka kantakylänä on pidetty Loukinaista (Hiltunen 1988, 199). Jos Vanhalinnan kylän asutuksen katsotaan periytyvän jo vanhemmalta roomalaisajalta, merkitsisi se sitä, että Vanhalinna olisi Loukinaista vanhempi. Nykyisin tunnetun aineiston valossa kalmiston käytössä on kuitenkin katkos; kalmiston ei voida katsoa jatkuneen keskeytyksettä vanhemmalta nuoremmalle rautakaudelle. Linnavuoren ajoitusten perusteella asutus olisi jatkunut Vanhalinnassa keskeytyksettä rautakauden lopulta, ristiretkiajalta, historialliselle ajalle asti.

PAHKA

Pahkan kylä kuului Sauvalan eli Pahkaloukkaan jakokuntaan (Hiltunen 1988, 235). Kylä on Liedon vanhimpia kyliä, vaikka varhaisin tieto siitä on vasta v. 1464. Uuden ajan alussa kylässä oli neljä taloa: Jaakola, Pietilä, Sälli ja Tuomola. (Hiltunen 1988, 515.) Pahkan historiallisen ajan kylämäki sijaitsi kylän lounaisosassa Kaarinan Haagan ja Pahkan kylän rajalla.

Pahkan löydöt keskittyvät Pahkan Pahamäelle, joka sijaitsee Lausteenojan länsipuolella peltojen keskellä olevalla kumpareella. Isojakokartassa Pahämäki sijaitsee sarkajakoisen peltoalueen keskellä (liitekartta 4.7.). olevalla mäellä, joka ruotsiksi on merkitty "oduglig backe". Pahkan kylän ja Pahamäen läpi kulkeva kylätie jatkuu myös Sauvalan kylän alueelle.

Pahämäki sijaitsee Pahkan historiallisesta kylämäestä n. 400 m koilliseen, aivan Pahkan ja Sauvalan kylien rajalla. Jukka Luoto (1988, 113) on esittänyt, että Pahkan kylä olisi alunperin sijainnut Pahamäellä, josta se olisi myöhemmin siirtynyt nykyiselle paikalleen. Jos tulkinta on oikein, voisi ajatella, että Pahämäki olisi keskiajalle tullessa käynyt asutukselle liian pieneksi, ja asutus olisi siirtynyt laajemmalla kylämäelle. Esa Hiltunen on yhdistänyt Pahamäen asutuksen Skogsgerd-nimiseen tilaan, jonka tiedetään autioituneen 1300-luvun kuluessa, ja joka olisi liitetty Pahkan kylään 1700-luvun lopulla (Hiltunen 1988, 207).

Kalmistolöytöjen perusteella kylä on saanut alkunsa viimeistään merovinkiajalla; nuoremman roomalaisajan ja merovinkiaikaisten löytöjen välillä on siksi pitkä löydötön ajanjakso, ettei asutuksen voida varmuudella katsoa jatkuneen keskeytyksettä vanhemmalta nuoremmalle rautakaudelle. Jos kylän synty voitaisiin ajoittaa jo nuoremmalle roomalaisajalle, olisi Pahka jakokunnan kantakylänä pidettyä Sauvalaa vanhempi (Salo 1995, 31). Arkeologisten lähteiden perusteella Pahämäki on ollut asuttuna vielä 1300-luvun alkupuolella, mutta ainakin jo v. 1418 se oli asumaton (Luoto 1984, 171; Hiltunen 1988, 207-208).

SAUVALA

Ensimmäiset historialliset tiedot Sauvalasta ovat v. 1410. Uuden ajan alussa kylässä oli neljä taloa: Ylipää, Allola, Laitio ja Hollo. (Hiltunen 1988, 522.) Sauvala kuului Pahkaloukkaan jakokuntaan, johon Sauvalan lisäksi kuuluivat Pahka, Pakurla, Harviainen, Ilmarinen ja Väantelä (Hiltunen 1988, 232). Maantieteellisesti Sauvalan kylän jakaa kahtia kylän läpi kulkeva Lausteenoja. Itse kylämäki sijaitsee Lausteenojan itäpuolella, Aurajokeen viettävän peltoalueen laidalla. Ympäristöltään alue on melko rikkonaista ja mäkistä.

Sauvalasta tunnetaan neljä rautakautista kalmistoa: Pitkäsmäki, Ylipää, Laurila ja Ristinpelto. Kalmistot sijaitsevat Aurajoen ja Lausteenojan muodostamalla niemekkeellä, vastapäätä Vanhalinnaa muodostaen laajan muinaisjäännösalueen (liitekartta 4.8.). Kalmistoista Pitkäsmäki sijaitsee selvästi muusta asutuksesta erillään, Lausteenojan itäpuolella, sarkajakoisen peltoalueen keskellä olevan kumpareen lounaisrinteellä. Kylämäkeen on matkaa n. 500 m. Ristinpellon ja Ylipään kalmistot sijaitsevat kylämäen itälaidalla. Ristinpelto sijaitsee aivan vanhan kylätien tuntumassa; ikäänkuin kylämäeltä olisi ollut suora yhteys kalmistoon. Ylipää sijaitsee Aurajokeen viettävän peltoalueen laidassa aivan Sauvalan ja Vääntelän kylien rajalla, kylämäestä n. 400 m itään. Sauvalan kylätonttia lähinnä sijaitsee Laurilan kalmisto, n. 200 m päässä kylämäestä. Kaikki kolme edellä mainittua kalmistoa sijaitsevat sarkajakoisen peltoalueen tuntumassa; alueella, joka on v. 1781 isojakokartassa merkitty joutomaaksi, eikä ole siten soveltunut viljelyksille.

Kuten isojakokartasta voidaan siis todeta, kalmistot sijaitsevat hajallaan Sauvalan kylämäen ympäristössä, mutta eivät kuitenkaan aivan suoranaisesti itse kylätontilla. Asutus ei siis ainakaan vielä rautakaudella näyttäisi olleen pelkästään kylämäelle keskittyntä. Todennäköisesti Sauvalan asutus on vasta keskiajalla tai aivan rautakauden lopulla siirtynyt kylämäelle. Merkitystä tällä on nimenomaan kylänmuodostuksen kannalta, johon palataan luvussa 7.

Sauvalaa on pidetty jakokuntansa kantakylänä (Hiltunen 1988, 199), mutta kuten Pahkan kylän yhteydessä tuli jo ilmi, on Pahka kalmistolöytöjen valossa vanhempi kuin Sauvala. Kalmistolöytöjen perusteella Sauvalan kylä on saanut alkunsa kansainvaellusajalla; mahdollisesti Pahkan nuoremman roomalaisajan asutus on kansainvaellusajalla siirtynyt Sauvalaan. Viimeistään merovinkiajan lopulla Sauvala on ollut kaksitaloinen (Pitkäsmäki, Ylipää) kylä. Ristinpellon kalmiston perusteella asutuksen voidaan katsoa jatkuneen keskeytyksettä historialliseen aikaan.

LOUKINAINEN

Varhaisin säilynyt asiakirjamaininta Loukinaisista on v. 1325 (Hiltunen 1988, 509). Kantakylän lisäksi Loukinaisten jakokuntaan

kuuluvat Vanhalinna, Vankio ja Vähä-Vankio. Uuden ajan alussa kylässä oli 7 taloa: Setälä, Vähä-Heikkilä 1, Vähä-Heikkilä 2, Vankoinen, Mikola, Iso-Heikkilä ja yksi tuntematon talo (Hiltunen 1988, 509-510). Maantieteellisesti Loukinainen rajoittuu idässä Savijokeen ja lännessä lasku-uomaan, joka v. 1799 isojakokartan perusteella on ollut huomattavasti laajempi kuin mitä nykyisin on havaittavissa (liitekartta 4.9.). Loukinaisten kylätontti sijaitsee vanhojen kyläteiden risteyskohdassa; kylätiet ikäänkuin jakavat kylän peltoalueen lohkoihin.

Loukinaisista tunnetaan kaksi kalmistoaluetta: Kukonharju ja Haimionmäki. Kukonharjun kalmisto sijaitsee aivan Aura- ja Savijoen yhtymäkohdassa, jyrkähköllä kalliopohjaisella rantatöyräällä. Kalmisto sijaitsee n. 800 m päässä Loukinaisten kylämäestä koilliseen, joten sillä ei näyttäisi olevan suoranaista yhteyttä historiallisen ajan asutukseen. Isojakokartassa Kukonharju sijaitsee niittyalueen reunassa.

Haimionmäki sijaitsee kalliopohjaisen metsäsaarekkeen luoteispäässä. Isojakokartassa Haimionmäki sijaitsee sarkajakoisen peltoalueen keskellä kahden tien välissä; Loukinaisten kylämäkeen on matkaa n. 500 m. Haimionmäen ja Kukonharjun kalmistojen välissä kulkee Hämeen härkätie. Mielenkiintoista on se, että Haimionmäki sijaitsee kahden talon, Vakoisten ja Setälän talojen rajalla. Myös Vakoisten ja Sormuskujan kuppikivet sijaitsevat aivan tilojen rajoilla. Herää kysymys siitä, ovatko nämä muinaisjäännökset jo rautakaudella sijainneet eri asutusyksiköiden tai talojen rajoilla, ts. onko niillä ollut myös jokin rajojen merkitsemiseen liittyvä funktio.

Kukonharjun kalmiston ajoituksen perusteella Loukinainen on saanut ensimmäiset asukkaansa kansainvaellusajalla. Kalmistopaikka olisi merovinkiajalla siirtynyt Haimionmäelle, lähemmäs kohti historiallisen ajan kylätonttia. Koska samalla hautaustapa muuttui, ei asutuksen jatkuvuudesta vanhemman ja nuoremman rautakauden välillä ole varmuutta. Itse kylämäeltä ei toistaiseksi tunneta rautakautisia löytöjä; voisi ajatella, että paikka, jolla Loukinaisten keskiaikainen kylämäki sijaitsee, on rautakautiselle asutukselle sijainnut liian kaukana Aurajoesta. Haimionmäen löytöjen perusteella asutuksen voidaan Loukinaisissa katsoa jatkuneen keskeytyksettä historialliselle ajalle asti.

KARVALA

Varhaisin maininta kylästä on v. 1410. V. 1540 Karvalassa oli 4 taloa. Nämä kuitenkin yhdistyivät niin pian, että 1580-luvulla taloja oli enää kaksi: Alitalo ja Ylitalo. (Hiltunen 1988, 504). Kylätontti sijaitsee peltojen keskellä aivan Karvalan ja Pettisten kylien rajalla (liitekartta 4.10.).

Karvalan rautakautiset löydöt ovat Alitalon maalta; muinaisjään-
nöskompleksiin kuuluvat kalmisto, asuinpaikka ja kuppikivi. Kalmisto sijaitsee pienellä kallioisella mäellä vanhan viljelysalueen keskellä, n. 300 m päässä Savijoesta koilliseen. Itse kalmisto sijaitsee aivan kylämäen tuntumassa, kylämäestä n. 100-150 m länteen. Asuinpaikka-alue sijaitsee kylämäestä n. 200 m etelälounaaseen; isojakokartassa asuinpaikka-alueelle johtaa vanha kylätie. Asutus näyttäisi rautakaudella siis sijaitsevan kylämäen läheisyydessä, mutta ei aivan itse kylämäellä. Sekä asuinpaikka että kalmisto sijaitsevat isojakokartassa viljelykseen kelpaamattomalla joutomaalla. Viikaan mahdollinen linnavuori sijaitsee Alitalosta n. 700 m etelään. Kylämäeltä johtaa suora tie Savijoen yli linnavuorelle.

Karvala kuului Kahlojan jakokuntaan, johon Karvalan lisäksi kuuluivat Kahloja, Taatila, Kärpijoki, Ketola ja Viika (Hiltunen 1988, 235). Mahdollisesti myös Kärpijoella on rautakautinen asutusyksikkö, koska sieltä tunnetaan kaksi kuppikiveä. Karvalan synty voidaan ajoittaa nuoremmalle rautakaudelle, viikinkiajalle; asutuksensa se on todennäköisesti saanut joko Loukinmaisista tai Pettisistä päin. Savijoen kylien ikäjärjestyksen selvittäminen on vaikeaa, koska Savijoen alueen jakokuntasuhteet ovat huomattavasti Aurajoen varren oloja sekavammat. Jakokunnat olivat enimmäkseen pieniä, eikä Savijoki muodostanut Aurajoen tapaan luonnollista rajaa, vaan jakokuntien ja kylien maat ulottuivat monessa tapauksessa kummallekin puolelle Savijokea. (Hiltunen 1988, 235.)

PETTINEN

Pettisten kylä on todennäköisesti Savijoen alueen vanhimpia, vaikka kirjallisia tietoja on säilynyt vasta 1400-luvun alkupuolelta. Uuden ajan alussa Pettisten ja Pinomäen kylien alueella oli 8 taloa: Marttila, Penttilä, Isotalo, Finnilä, Heikkilä, Prusila, Mik-

kola ja Lampula. (Hiltunen 1988, 516-517.) Pettistä on pidetty jakokuntansa kantakylänä; jakokunta käsitti Pettisten, Pinomäen, Laition ja Lintulan kylät (Hiltunen 1988, 235).

Pettisten kylämäki sijaitsee Savijoen itäreunalla. Kylän löydöt keskittyvät Pässimäelle, joka sijaitsee Savijoen itä- ja kaakkoisrinteellä, Savijokeen laskevan metsikön reunassa Pettisten kylämäen läheisyydessä; matkaa kylätonttiin on n. 300 m.

Asutuksensa Pettisten kylä on saanut kansainvaellusajalla mahdollisesti Loukinaisista päin. Pässimäen kalmiston käyttö loppuu viikinkiajalle tullessa; tosin muutamat nuorakoristeiset keramiikanpalat voidaan mahdollisesti ajoittaa viikinkiajalle (Örmä 1980, 210). Asutuksen jatkuvuus historialliselle ajalle on epävarma. Karvalan Alitalo ajoittuu nimenomaan viikinkiajalle, joten täysin mahdotonta ei ole, että asutus olisi viikinkiajalla siirtynyt Pettisistä Savijokea pitkin alaspäin Karvalaan.

KASKALA

Varhaisin maininta kylästä on v. 1457. Uuden ajan alussa kylässä oli 2 taloa: Isotalo ja Poro. Viimeksi mainittu halottiin v. 1791 Yliporoon ja Aliporoon. (Hiltunen 1988, 504-505.) Kaskala ja Teijula muodostivat kaksikyläisen jakokunnan; Kaskala oli jakokuntansa kantakylä (Hiltunen 1988, 234). Kaskala ja Teijula olivat myös samassa sarkajaossa, joten isojakokartassa Kaskalan etelävainio ja Teijulan pohjoisvainio olivat samassa aitauksessa (Hiltunen 1988, 243).

Kaskalan kylämäki sijaitsee laajan, Aurajokeen laskevan lasku-uoman reunalla. Vuoden 1769 isojakokartassa (liitekartta 4.11.) kylämäen läpi kulkeva paikallistie oli nk. Rantatie, joka jo keskiajalla kulki Liedon kirkolta Lapinkulmalle saakka (Hiltunen 1988, 254). Yli-Poron asuinpaikkalöydöt sijaitsevat itse kylämäellä, kuppikivi kylämäen ja sen ohi virtaavan ojan välisellä pellolla. Asutus on Kaskalassa siis jo rautakauden lopulla ainakin osittain siirtynyt kylämäen ympäristöön. Sen sijaan Kaskalan Mäkisen kalmistolöydöt sijaitsevat kylämäestä erillään, kylämäestä n. 600 m etelään, aivan Kaskalan ja Teijulan kylien rajalla. Kalmistolla ei näyttäisi olevan ainakaan suoranaista yhteyttä historiallisen ajan asutukseen. Kaskalan muinaislinna sijaitsee kylämäestä n. 1100 m

koilliseen, Kaskalan ja Rähälän kylien rajalla.

Yli-Poron ja Mäkisen löytöjen perusteella Kaskalan kylän voidaan katsoa syntyneen rautakauden loppupuolella, todennäköisesti viikinkiajalla. Jos Yli-Poro ja Mäkinen katsotaan omiksi asutusyksiköikseen (niiden välinen etäisyys on 500 m) on Kaskala ollut mahdollisesti jo viikinkiajalla kaksitaloinen. Mäkisen löydöt ajoittuvat noin vuoden 1000 tienoille, joten kappaleessa 1.4. (s. 8) esitettyjen jatkuvuuskeriteerien perusteella, Kaskalan asutuksen voidaan olettaa jatkuneen keskeytyksettä historialliselle ajalle.

RAHÄLÄ

Varhaisimmat tiedot kylästä ovat 1410-luvulta. Rähälä oli uuden ajan alussa taloluvultaan Liedon suurin kylä. Kylässä oli 7 taloa: Ryökäs, Möyrä, Anttila, Laurila, Liukas, Hänti ja yksi tuntematon talo. (Hiltunen 1988, 521.) Rähälä oli jakokuntansa kantakylä; siihen kuului yhteensä 14 kylää. Kylän kantatila oli Ryökkään tila (Hiltunen 1988, 232, 234.)

Rähälän kylämäki sijaitsee Rähälänojan ja Aurajoen muodostamassa niemikkeessä; Aurajoki on Rähälässä kuluttanut syvemmän vakolaakson kuin missään muualla Liedossa (Mansikkaniemi 1988, 18). Kylämäki sijaitsee aukean peltoalueen keskellä. Edellä mainittu Rantatie kulki myös Rähälän kylän läpi. Rähälän rautakautiset löydöt sijaitsevat kantatilan eli Ryökkään talon maalla (liitekartta 4.12.). Asutus on siis jo rautakaudella ainakin osittain sijainnut kylämäellä.

Rähälän asuinpaikkalöydöt on ajoitettu viikinkiajalta 1800-luvulle asti (Raike 1994), joten asutuksen voidaan katsoa alkaneen Rähälässä viikinkiajalla ja jatkuneen rautakauden lopulta keskeytyksettä historialliselle ajalle asti.

MÄKKYLÄ

Varhaisin säilynyt lähdetieto on v. 1437. Uuden ajan alussa kylässä oli 7 taloa: Tuomola, Veijula, Mattila, Nikula, Junnila sekä 2 tuntematonta taloa. (Hiltunen 1988, 512-513). Tammantaan eli Mäkkylän jakokuntaan kuuluivat Hiisi, Moisio, Kurkela, Mäkkylä, Naukela sekä Tammantaka (Hiltunen 1988, 235). Mäkkylä oli jakokun-

tansa kantakylä.

Mäkkylän kylämäki sijaitsee Aurajokeen laskevan peltoalueen tuntumassa; lännessä se rajautuu laajaan metsäalueeseen (liitekartta 4.13.). Kylämäen sivutse kulkeva nk. kesätie on Liedon alueella jokseenkin sama kuin nykyinen ns. Vanha Tampereentie. Se kulki Ilmaristen, Hakulan, Mäkkylän, Nautelan, Tammentaan ja Sikilän kautta nykyisen Auran puolelle. Varhaisimmat tiedot tiestä ovat v. 1556. (Hiltunen 1988, 252.)

Mäkkylän löydöt keskittyvät kylämäestä n. 300 eteläkaakkoon sijaitsevalle Hulkkunanmäelle. Isojakokartassa Hulkkunanmäki sijaitsee Aurajokeen laskevan sarkajakoisen peltoalueen keskellä olevalla pienellä kumpareella. Kalmistoon viittaavia löytöjä on saatu myös kylämäen itälaidalta, ns. Tuulimyllynmäeltä, joten asutusta näyttäisi olleen myös itse kylämäellä. Aivan kylämäen tuntumassa sijaitsee myös useita kuppikiviä.

Kalmistolöytöjen perusteella Mäkkylä on saanut asutuksensa rautakauden lopulla. Mäkkylää on pidetty jakokuntansa kantakylänä, vaikka samaan jakokuntaan kuuluvan Nautelan vanhimmat löydöt ajoittuvat selvästi viikinkiaikaan, mahdollisesti jopa merovinkiaikaan, ja ovat siis jonkin verran vanhempia kuin Mäkkylän löydöt, jotka ajoittuvat aivan viikinkiajan loppuun tai ristiretkijälle, n. vuoden 1050 tienoille jKr. Kalmiston ajoituksen perusteella Mäkkylän asutuksen voidaan olettaa jatkuneen historialliselle ajalle.

NAUTELA

Varhaisin lähdetieto Nautelan kylästä on v. 1412. Uuden ajan alussa kylässä oli 4 taloa: Anttila, Marttila, Heikkilä ja Knaapi. (Hiltunen 1988, 513-514.) Nautela kuului Mäkkylän jakokuntaan (Hiltunen 1988, 235). Nautelan kylämäki sijaitsee Nautelan kosken alapuolella, Aurajokeen laskevan peltoalueen tuntumassa. Lännessä kylämäki rajoittuu metsäalueeseen, pohjoisessa Nautelan kosken muodostamaan lasku-uomaan. Kylän läpi kulkee vanha kylätie. (liitekartta 4.14.)

Nautelan muinaisjäännökset levittäytyvät melko laajalle alueelle Nautelan kartanon päärakennuksen ja kylämäen ympäristöön (Kuivu-

rinmäki, kartano, pelto) muodostaen laajan muinaisjäännöskompleksin. Tarkkojen löytötietojen puuttuessa löytöpaikkojen tarkka sijoittaminen isojakokarttaan on vaikeaa. Joka tapauksessa asutus on Nautelassa keskittynyt rautakaudella sekä itse kylämäelle että sen välittömään ympäristöön. Jukka Luodon mukaan Nautelan kylän rautakautinen asutus olisi sijainnut nimenomaan kylämäen juurella, Aurajokeen viettävän rinnepellon yläosassa (Luoto 1988, 145).

Löytöjen ajoitusten perusteella Nautela on saanut asutuksensa rautakauden lopulla, viimeistään viikinkiajalla, mutta mahdollisesti jo merovinkiajalla. Kalmistolöytöjen perusteella asutuksen voidaan olettaa jatkuneen historialliselle ajalle.

VINTALA

Vintalan kylä esiintyy ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä 1410-luvun alussa. Uuden ajan alussa kylässä oli 6 taloa: Pirjelä, Pelttari, Kylä, Kirri sekä 2 tuntematonta taloa. (Hiltunen 1988, 527-528.) Näistä Kylä sijaitsee muista taloista erillään, Vintalan ja Rähälän kylien rajalla.

Vintalan kylämäki sijaitsee Nautelan kosken alapuolella, Aurajoen itäpuolella. Pohjoisessa kylämäki rajautuu laajaan metsäalueeseen. Vintalasta tunnetaan kaksi kalmistoaluetta; Merola ja Kylätalo. Merola sijaitsee n. 200 m kylämäestä länteen, pienen kallioisen ja kivikkoisen mäen etelä- ja kaakkoisrinteellä. Kalmiston ympäristö on aikoinaan ollut laidunnuksen piirissä, mistä kertovat laidunnukselle luonteenomaiset kulttuurikasvit (Tuomi 1990). Vintalan Kylätalon kalmisto sijaitsee n. 400 m kylämäestä etelään, pienellä peltojen keskellä olevalla kumpareella, aivan Vintalan ja Rähälän kylien rajalla. Kalmiston ohi kulkee Kaskalan ja Rähälän kylien läpi kulkeva Rantatie.

Vintala kuului Rähälän jakokuntaan (Hiltunen 1988, 232-233). Merolan kalmiston ajoitusten perusteella Vintalan asutus on saanut alkunsa jo kansainvaellusajalla. Kalmistolöytöjen perusteella Vintala näyttäisi siis olevan vanhempi kuin jakokunnan kantakylänä pidetty Rähälä. Koska merovinkiaikaiset löydöt näyttävät Merolassa kuitenkin puuttuvan, on vanhemman ja nuoremman rautakauden välinen asutusjatkuvuus epävarma. Viikinkiajalla Vintala on mahdollisesti ollut kaksitaloinen (Merola, Kylätalo). Kalmistojen ajoitusten pe-

rusteella asutuksen voidaan Vintalassa olettaa jatkuneen historialliseen aikaan.

Yhteenveto

Kaarinassa rautakaudella asuttuja kyliä olivat ainakin Nummi, Kurala, Ravattula ja Littoinen sekä mahdollisesti Paaskunta, jotka kaikki kuuluivat Nummen eli Ylistaron jakokuntaan. Liedossa asuttuja kyliä olivat Vanhalinna, Pahka, Sauvala, Loukinainen, Karvala, Pettinen, Kaskala, Rähälä, Vintala, Nautela ja Mäkkylä, mahdollisesti myös Kurkela ja Vähä-Vankio (Luoto 1988, 171). Yhteensä Aurajokilaaksossa on rautakaudella asuttuja kyliä ollut Maarian Halinen mukaanluettuna 16-18.

Tarkasteltaessa kalmistojen suhdetta 1700-luvun isojakokarttoihin, voidaan todeta, että kalmistot sijaitsivat useimmiten joko sarkajakoisen pellon reunassa, viljelykseen kelpaamattomalla joutomaalla tai peltojen keskellä olevilla pienillä mäenkumpareilla. Kalmistopaikaksi on siis selvästi valittu maa-alue, jolla ei ainakaan 1700-luvun isojakokarttojen perusteella ole ollut taloudellista merkitystä. Koska suurin osa kalmistoista sijaitsi sen aikaisissa niitty-, laidun-, mäki- ja metsämaastoissa, voisi ajatella, ettei ennen 1800-luvun loppua tuhoutuneiden kalmistojen määrä voi olla kovin suuri. Kalmistojen suhdetta historiallisen ajan kylätontteihin tarkastellaan lähemmin luvussa 7.

On oletettu, että historiallisella ajalla keskeisimmät ja suotuisimmat viljelyalueet olivat käytössä jo rautakaudella (Seling 1979, 104-1059). Rautakautisten peltojen sijaintia on arvioitu 1700-luvun isojakokartoissa näkyvien peltojen sekä kalmistojen sijainnin avulla (esim. Saloranta 1994). Isojakokarttojen perusteella on oletettavaa, että vanhimmat pellot ovat tutkimusalueella sijainneet kylämäkien ja kalmistojen tuntumassa. Todennäköisesti rautakautiset viljelykset sijaitsivat asuinpaikkojen yläpuolella kevytmaalajisilla viljelysmailla, kun taas myöhemmät viljelykset sijaitsivat raskaimmilla savimailla asutuksen alapuolella (vrt. esim. Göranson 1984, 193-195). Asuinpaikkaa olisi siirretty viljelyksiin nähden mahdollisimman keskeiselle paikalle.

Varsin moni kalmistoista sijaitsi isojakokartassa vanhan kylätien

varrella (esim. Ravattulan röykkiöt, Hallikorvanpuistikko, Kurala Kylämäki, Ristinpelto, Haimionmäki, Alitalo, Kylätalo, Nautela). Joissakin tapauksissa kylätie kulkee itse asuinpaikka- tai kalmistoalueen läpi (esim. Pahamäki, Yli-Poro, Rähälä). Mielestäni kalmistojen sijoittumista näin lähelle vanhoja kyläteitä ei voida pitää täysin sattumanvaraisena, vaan mielestäni on täysin perusteltua olettaa, että ainakin osa näistä 1700-luvun isojakokarttoihin merkityistä teistä on jo esihistorialliselta ajalta periytyviä kulkureittejä. Petren (1981, 14-16) mukaan kalmistopaikan valintaan on vaikuttanut kalmiston sijainti suhteessa teihin; hän on halunut nähdä jonkinlaisen vuorovaikutuksen kalmiston, asuinpaikan ja teiden välillä.

7. RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN SUHDE HISTORIALLISEN AJAN ASUTUKSEEN

7.1. Kalmistojen suhde kylätontteihin

Taulukossa 14 (s. 84) on tarkasteltu kalmistojen sijaintia suhteessa kylätontteihin ja kylänrajoihin. Kalmistot on jaettu Ambrosianin (1964) mallin mukaan sijaintinsa puolesta kolmeen ryhmään:

- A=kalmisto sijaitsee kylämäellä tai sen välittömässä läheisyydessä
- B=kalmisto sijaitsee kylämäestä lähinnä olevalla kumpareella
- C=kalmisto sijaitsee kylämäestä erillään, ei suoranaista kontaktia kylämäen ja kalmiston välillä

Tutkimusalueen kalmistot sijaitsevat yleisesti ottaen vanhojen kylämäkien tuntumassa. Kohteista 7 (Kaarinan Kirkkomäki, Nummen Paaskunta, Kuralan Kylämäki, Pahkan Pahamäki (?), Kaskalan Yli-Poro, Rähälän Ryökäs, Nautelan Kuivurinmäki) eli n. 18 % sijaitsee suoranaisesti vanhalla kylämäellä tai sen välittömässä läheisyydessä eli asemassa A. Laskelmiin on otettu mukaan kaksi asuinpaikkakohdetta, Kaskalan Yli-Poro ja Rähälän Ryökäs, joista ei toistaiseksi tunneta kalmistoa, mutta joissa sellaisen olemassaolo on todennäköinen. Taulukossa on myös hyväksytty Jukka Luodon (1988, 113) oletus, että Pahkan kylä olisi alunperin sijainnut Pahamäellä. Ajoitukseltaan asemassa A sijaitsevat kohteet ajoittuvat Pah-

KALMISTO	SUHDE KYLÄTONTTIIN			ETÄISYYS (m) KYLÄNRAJASTA
	A	B	C	
Korppolaismäki			X	50
Vähä-Heikkilä			X	450
Kirkkomäki	X			0
Hallinkorvanpuistikko		X		100
Paaskunta	X			350 (150)
Virnamäki		X		500 (250)
Komonen			X	400 (50)
Frantsi			X	50
Hannunniittu			X	50
Lehtola		X		400 (100)
Ristimäki I		X		475 (75)
Ristimäki II		X		375 (150)
Kylämäki	X			700 (350)
Huhko			X	300
Kotometsä			X	350
Kankare			X	200
Mattila			X	600 (400)
Särvä, Ristimäki		X		1000 (300)
Suutela		X		275 (175)
Muikunvuori			X	50
Aittämäki		X		600 (200)
Pahamäki	X(?)			0
Pitkäsmäki			X	100
Laurila		X		400 (200)
Ristinpelto		X		300
Ylipää		X		100
Haimionmäki		X		450 (250)
Kukonharju			X	75
Koskela			X	0
Karvala		X		100
Pässimäki-Ainola		X		200
Mäkinen			X	0
Yli-Poro*	(X)			250
Ryökäs*	(X)			700 (150)
Hulkkunanmäki		X		550 (400)
Kylätalo		X		0
Merola		X		300 (250)
Kuivurinmäki	X			500 (300)
Kalmistojen lukumäärä	5 (7)	17	14	

Taulukko 14. Aurajokilaakson rautakautisten kalmistojen suhde kylätontteihin ja kylänrajoihin.

kan Pahamäen vanhinta asutusvaihetta lukuunottamatta nuoremmalle rautakaudelle.

Kylämäen tuntumassa eli B asemassa sijaitsevia kalmistoja on yhteensä 16 eli n. 42 %. On ajateltu, että vielä 250-300 m tai sen alle oleva etäisyys merkitsisi yhteenkuuluvaisuutta kylätontin

kanssa (Ambrosiani 1964, 193; Callmer 1986, 186). Yhteensä siis n. 60 % Aurajokilaakson kalmistoista sijaitsee kylämäen välittömässä läheisyydessä tai kylämäkeä lähinnä olevalla kumpareella eli asemassa A tai B. Rautakautisilla kalmistoilla ja historiallisen ajan asutuksella näyttäisi siis olevan selvä yhteys toisiinsa.

Kalmistoja, jotka sijaitsevat kylämäestä erillään eli asemassa C, on yhteensä 15 eli n. 40 %. Luku on todennäköisesti kuitenkin liian suuri; jos Ravattulan röykkiöt lasketaan yhdeksi kalmistokonaisuudeksi saadaan luvuksi 11 eli n. 29 %. Ajoituksensa puolesta näyttäisi siltä, että kylämäestä erillään sijaitsevat kalmistot ajoittuisivat nimenomaan vanhemmalle rautakaudelle (Korppolaismäki, Hannunniittu, Kotometsä, Kankare, Kukonharju). Toisaalta kysymys voi olla tutkimuksellisista tekijöistä; asemassa C sijaitsevat kalmistot ovat suurimmaksi osaksi röykkiötä, joita ei ole ajoitettu.

On ajateltu, että kalmistot, jotka sijaitsevat historiallisen ajan kyläasutukseen nähden syrjäisemmällä maella, olisivat jääneet sijainniltaan syrjäisemmiksi siksi, että asutus siirtyi keskiajan alussa laajempialaisille kylämäille, jolloin kallioiset, jyrkkärinteiset, pienialaiset kalmistomäet eivät tulleet kylämäkinä kysymykseen (Saloranta 1994, 34). Toisaalta voidaan ajatella, että vaikka kalmistopaikka sijaitseekin kylämäestä kauempana, on itse asuinpaikka voinut sijaita aivan historiallisen ajan asutuksen keskellä.

Nuoremmalle rautakaudelle ajoitettuja, kylämäestä erillään sijaitsevia kalmistoja ovat Nummen Hallinkorvanpuistikko, Halisten Komonen, Littoisten Muikunvuori, Sauvalan Pitkäsmäki, Kaskalan Mäkinen sekä Vintalan Kylätalo. Mielenkiintoisia ne ovat siksi, että Muikunvuorta lukuunottamatta ne ovat kyliensä toisia kalmistoja. Kalmistot voivat siis edustaa useampia taloja kylän alueella. Mahdollisesti kysymyksessä voisi olla kylän kantatalosta lähtenyt tytär-asutus. Esimerkiksi Sauvalassa osa kylän väestöä on voinut siirtyä Pitkäsmäelle nimenomaan uuden, helposti muokattavan viljelysmaan tarpeessa (Luoto 1988, 170). Toisaalta kylänmuodostus on todennäköisesti ollut huomattavasti monimutkaisempi prosessi kuin mitä suhteellisen yksinkertainen kantatalo/tytärtalo -teoria edellyttää.

Asutusjatkuvuuden kannalta kalmistojen ja kylämäkien läheisellä sijainnilla on merkitystä sikäli, että tämä osoittaa vanhojen kylämäkien tai niiden ympäristöjen olleen asuttuina jo esihistoriallisella ajalla. Ruotsissa Torstunan kunnan alueella on vanhemmalla rautakaudella kalmistojen/asutusyksikköjen todettu sijaitsevan yleensä etäämpänä historiallisen ajan kyläasutuksesta. Asutuskuva näyttää harvalta, eikä sillä ole ollut yhteyttä myöhempään kyläasutukseen (Göranson 1984, 186).

Sen sijaan nuoremman rautakauden kalmistojen on ruotsalaisissa asutustutkimuksissa todettu sijaitsevan historiallisten kylien läheisyydessä (Ambrosiani 1964; Göranson 1984, 193). Tämän perusteella asutuksen on katsottu jatkuneen nuoremmalta rautakaudelta historialliselle ajalle; on ajateltu, että kylien rajat vanhimmissa kartoissa vastaavat aikaisempien asutusyksiköiden rajoja (Ambrosiani 1964, 193). Suomessa vastaavia asutustutkimuksia on tehty varsin vähän.

Piikkiön Kuoppajärven ympäristössä tutkimusalueen kalmistoista 35 % sijaitsi vanhoilla kylämäillä, 53 % kylämaitä lähinnä olevalla kumpareella ja 12 % kyläasutuksesta erillään. Tämän perusteella Luoto on olettanut, että nykyinen kyläasutus polveutuu vanhimmilta osiltaan rautakautisesta kyläasutuksesta, ja että rautakautisia kalmistoja tutkimalla voidaan selvittää kiinteän maanviljelysasutuksen levintää ja ikää. Sekä arkeologisten että maaperägeologisten tulosten perusteella viljelysmaan keskittyminen nykyisten kylämäkien ympärille olisi Kuoppajärven ympäristössä alkanut 1000-luvulta lähtien. (Luoto 1981, 2, 20.)

Varsinkin viikinkiaikaisten asuinpaikkojen on todettu sijaitsevan lähellä historiallisen ajan kyliä. Johan Callmerin (1986, 186) tutkimusalueella 52,8 % Vendel- ja viikinkiaikaisista kohteista sijaitsi joko kylätontilla tai sen välittömässä läheisyydessä (etäisyys < 200 m). Nuoremman rautakauden asuinpaikoilla on Callmerin (1986, 169-170) mukaan pitkä paikkajatkuvuus; asutuksessa on havaittavissa selvä stabiliteetti, muutokset asuinpaikan vaihdossa ovat 7.- 8. vuosisadoilta lähtien vähäiset. Samoin Salon Isokylän alueella viikinkiaikainen asutustoiminta oli keskittynyt pääasiassa kylän keskustan alueelle (Schauman-Lönnqvist 1988, 83).

Toisaalta jonkinlaiseen asutuksen hajanaisuuteen rautakauden lo-

pulla viittaisi Luodon mukaan Paimion Sievolasta, Liedon Sauvalasta, Liedon Vintalasta ja Kaarinan Nummelta sarkajakoisilta pelloilta saatu karkea keramiikka. Luodon mukaan on mahdollista, ettei asutus olisikaan vielä rautakauden lopulla ollut kylämäille keskittynyttä niiltä tavattavasta kiistattomasta rautakautisesta asutuksesta huolimatta, vaan että asutus olisi sijainnut huomattavalta osaltaan myöhemmillä sarkajakoisilla pelloilla tai jopa niiden ulkopuolella. (Luoto 1984 b, 165.) Myös Vähäjokilaakson aineisto antaa tukea tällaiselle ajatukselle; Salorannan (1994, 33, 35) mukaan pintalöydöt pelloilla antavat viitteitä siitä, että asuinpaikat ovat jossakin vaiheessa voineet sijaita myös savikolla. Toisaalta ongelmana on keramiikka-ajoitusten vaikeus; kohteen ajoittaminen pelkästään keramiikan perusteella on usein varsin kyseenalaista.

Tutkimusaineiston perusteella näyttäisi siltä, ettei asutus olisi Aurajokilaaksossa vielä rautakaudella keskittynyt yksinomaan historiallisen ajan kylämäille. Kalmistot sijaitsevat suurimmaksi osaksi hajallaan, vaikkakin kylämäkien läheisyydessä. Vanhemman rautakauden kalmistoista ei yksikään sijaitse varmuudella asemassa A eli itse kylämäellä. Vasta nuoremmalla rautakaudella, varsinkin viikinkiajalla, asutus siirtyy selvästi lähemmäs historiallisen ajan kyläasutusta (esim. Kirkkomäki, Paaskunta, Kurala, Alitalo, Yli-Poro, Ryökäs, Kuivurinmäki). Toisaalta kysymys voi yksinkertaisesti olla asutuksen tihentymisestä kylämäkien ympärillä rautakauden lopulla. Koska keskiaikainen kylämäki valittiin asuinpaikaksi nimenomaan sarkajakoisten peltojen sijaintia silmälläpitäen, voisi ajatella, että keskeiset peltoalueet olivat viljelyksessä jo rautakauden lopulla.

7.2. Kalmistojen ja kuppikivien suhde jakokunta- ja kylänrajoihin

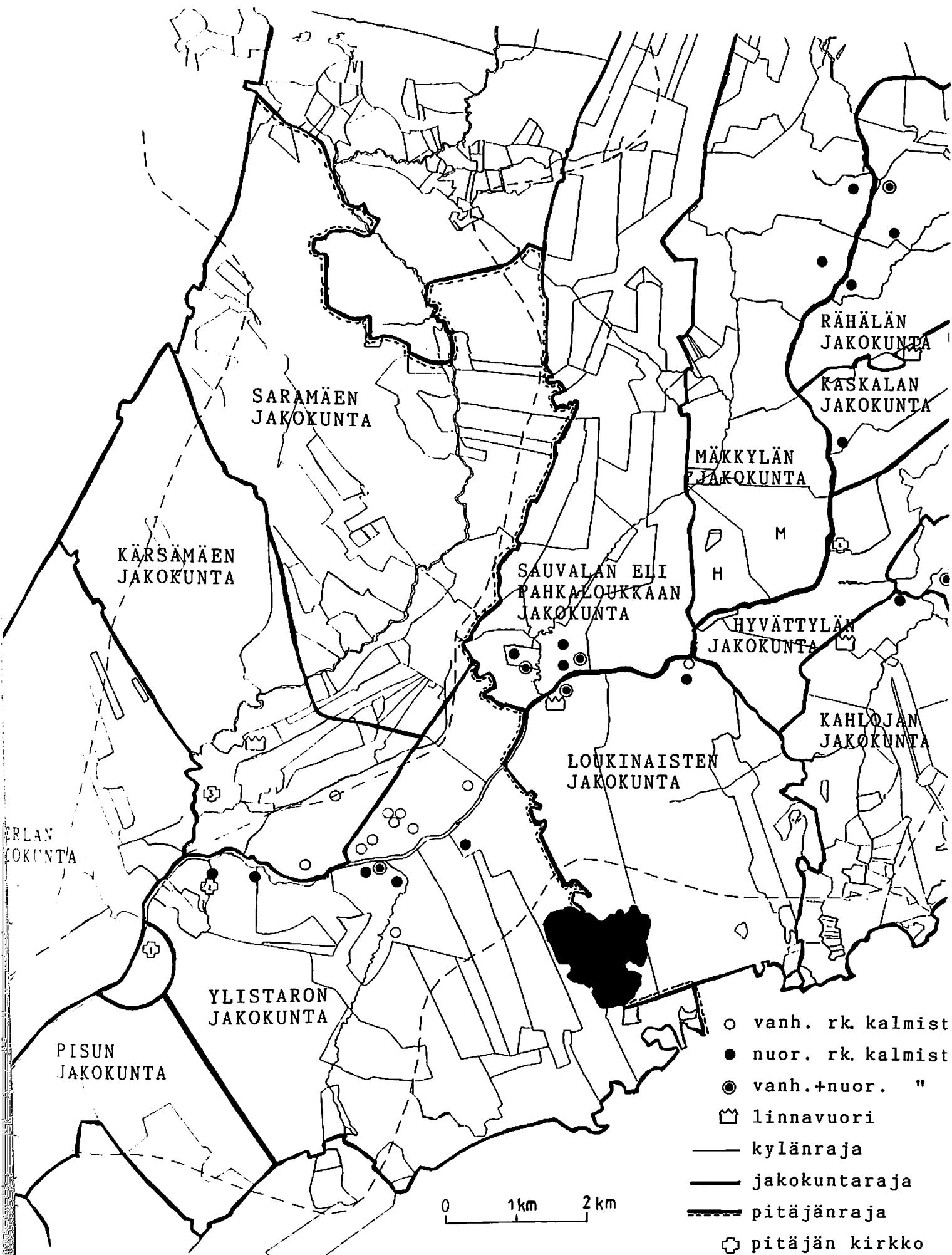
Kuten edellä (s.56) on jo tullut esille, on ajateltu, että vanhemman rautakauden kalmistot olisivat muodostaneet jonkinlaisia resurssialueiden rajamerkkejä. Nuoremmalla rautakaudella rajat olisivat jo siksi vakiintuneet, ettei tällaisia merkkejä olisi enää tarvittu. (Roeck-Hansen 1991, 86.) Toisaalta kuten esimerkiksi pitäjänhistorioista käy ilmi, on talojen, kylien ja jakokuntien välillä käyty rajakiistoja vielä pitkään keski- ja uudella ajalla.

Elina Saloranta (1994, 34) on Vähäjokilaakson materiaalissa havainnut, että vanhemman rautakauden kalmistot sijaitsevat myöhempien jakokunta- ja/tai kylänrajojen tuntumassa. Vanhemman rautakauden kalmistot olisivat muodostaneet myöhemmän rautakautisen nautinta-alueen rajamerkit. Nuoremman rautakauden asutusyksikköjen resurssialueet olisivat puolestaan hahmottuneet 1700-luvun kartoissa näkyvissä kylänrajoissa. (Saloranta 1994, 52; vrt. Ambrosiani 1964.)

Taulukossa 14 (s. 84) on kalmiston etäisyys kylänrajasta mitattu lähimmästä sivurajasta, eikä esim. Aurajoesta, koska on ajateltu, että joki on muodostanut luonnollisen kylänrajan joen vastakkaisilla rannoilla sijaitsevien kylien välillä. Useassa tapauksessa Aurajokeen päättyvä raja on lähempänä kuin sivuraja, jolloin etäisyys Aurajoesta on merkitty taulukkoon sulkeisiin. Kalmistojen sijoittuminen suhteessa jakokunta- ja kylänrajoihin on esitetty myös kartassa 10 (s. 89).

Aivan suoranaisesti kylänrajalla sijaitsevia kohteita on yhteensä vain 5 (Kirkkomäki, Pahamäki, Koskela, Mäkinen ja Kylätalo) eli n. 13 %. Jos mukaan otetaan myös aivan kylänrajan tuntumassa sijaitsevat kohteet (etäisyys 100 m tai alle), saadaan luvuksi 14 eli n. 37 %. Näyttäisi siis siltä, että kalmistot ainakin jossain määrin sijaitsevat vanhojen kylänrajojen tuntumassa. Jos kalmisto sijaitsee kahden kylän rajalla, voisi ajatella, että kylillä on ollut joko yhteinen kalmisto tai jakautuminen on tapahtunut silloin, kun kalmisto kuului vielä yhdelle kylälle. Ajoituksensa puolesta näissä kalmistoissa ei kuitenkaan ole havaittavissa mitään säännönmukaisuutta, vaan ne ajoittuvat kaikille periodeille. Aurajokilaakossa aineisto ei siis ainakaan tässä suhteessa tue ajatusta, että nimenomaan vanhemman rautakauden kalmistot olisivat jonkinlaisia rajamerkkejä.

Göranon (1984, 193) on Torstunan kunnan alueella todennut, että vanhemman rautakauden asutusyksiköt kattavat alueita, jotka käsittävät useamman kuin yhden kylän. Lisäksi koska useimmissa näissä kylissä on vähintään yksi nuoremman rautakauden kalmisto, ovat vanhemmat asutusyksiköt jakautuneet pienemmiksi yksiköiksi, jotka pääpiirteissään vastaavat nykyisiä kyliä. Kehitys olisi alkanut nuoremmalla rautakaudella ja jatkunut vielä 1600-luvullakin.

Kartta 10. Rautakautisten kalmistojen sijainti suhteessa jakokunta- ja kylänrajoihin.

Unto Salon (1995, 29) mukaan alkukylinä olisivat voineet olla jakokunnat. Vanhemmalla rautakaudella asutusta on Nummen eli Ylistaron, Loukinaisten, Sauvalan eli Pahkaloukkaan, Pettisten ja Rähälän jakokunnissa. Mäkkylän ja Kaskalan jakokunnat näyttäisivät saaneen asutuksensa vasta nuoremmalla rautakaudella (kartta 10). Elina Salorannan (1994, 37) mukaan Vähäjokilaaksossa asutuksen perusyksikköjen eli varhaiskeskiaikaisten suurjakokuntien emäkylien, Saramäen, Kaerlan ja mahdollisesti Kärsämäen muodostuminen olisi tapahtunut nuoremman rautakauden alussa, merovinkiajalla. Vaikka Aurajokilaaksossa ei pystytäkään rekonstruoimaan yhtä selkeätä kolonisaatiokehitystä kuin Vähäjokilaaksossa, on mielestäni täysin perusteltua olettaa, että myös Aurajokilaaksossa kylien ja jakokuntien muodostuminen on alkanut viimeistään nuoremmalla rautakaudella. Kaikki myöhemmän ajan keskeiset kylät ja jakokunnat ovat saaneet asutuksensa viimeistään viikinkiaikaan mennessä.

Salo (1995, 35) on vienyt pitäjälaitoksen alkuvaiheen kansainvaellusajalle; hänen mukaansa Vanhalinnan varustaminen ja ylläpito 500-luvulla on edellyttänyt useamman talon tai kylän yhteistoimintaa. Siten voisi ajatella, että myös kylien ja jakokuntien varhaisvaiheet olisivat jossain muodossa palautettavissa ehkä jopa kansainvaellusaikaan.

Jussi-Pekka Taavitsainen (1990, 148, 153, 161) on suhtautunut varhaisen pitäjälaitoksen ja linnavuorien väliseen oletettuun suhteeseen kriittisesti. Hänen mukaansa linnavuorien varustaminen ja ylläpito ei vaatinut vakinaista hallinnollista yksikköä eikä laaja-alaista yhteistyötä. Erilaiset yhteistyötä vaativat hankkeet voitiin järjestää väliaikaisilla organisaatioilla, eikä linnavuoren ylläpito ole vaatinut niin suurta ihmismäärää kuin aiemmin on arveltu (Taavitsainen 1990, 152).

Kuten kartasta 10 ilmenee alueen linnavuoret (Räntämäen, Vanhalinnan, Viikan ja Kaskalan linnavuoret) näyttäisivät sijaitsevan kylänrajojen ja osittain jopa jakokuntarajojen tuntumassa. Koska linnavuoret näyttäisivät usein sijaitsevan vanhojen rajojen läheisyydessä, on niiden usein tulkittu viittaavan jonkinlaisen pitäjälaitoksen olemassaoloon. Taavitsainen (1990, 153-154) on kuitenkin huomauttanut, että paikat, jotka erottuvat ympäristöstään selvästi kuten linnavuoret, ovat olleet suosittuja rajamerkkejä kautta aikojen. Vaikka korkeilla kallioilla ja mäillä ei olisikaan ollut puo-

puolustusellista funktiota, voidaan olettaa, että ne ovat toimineet alueiden luonnollisina rajoina.

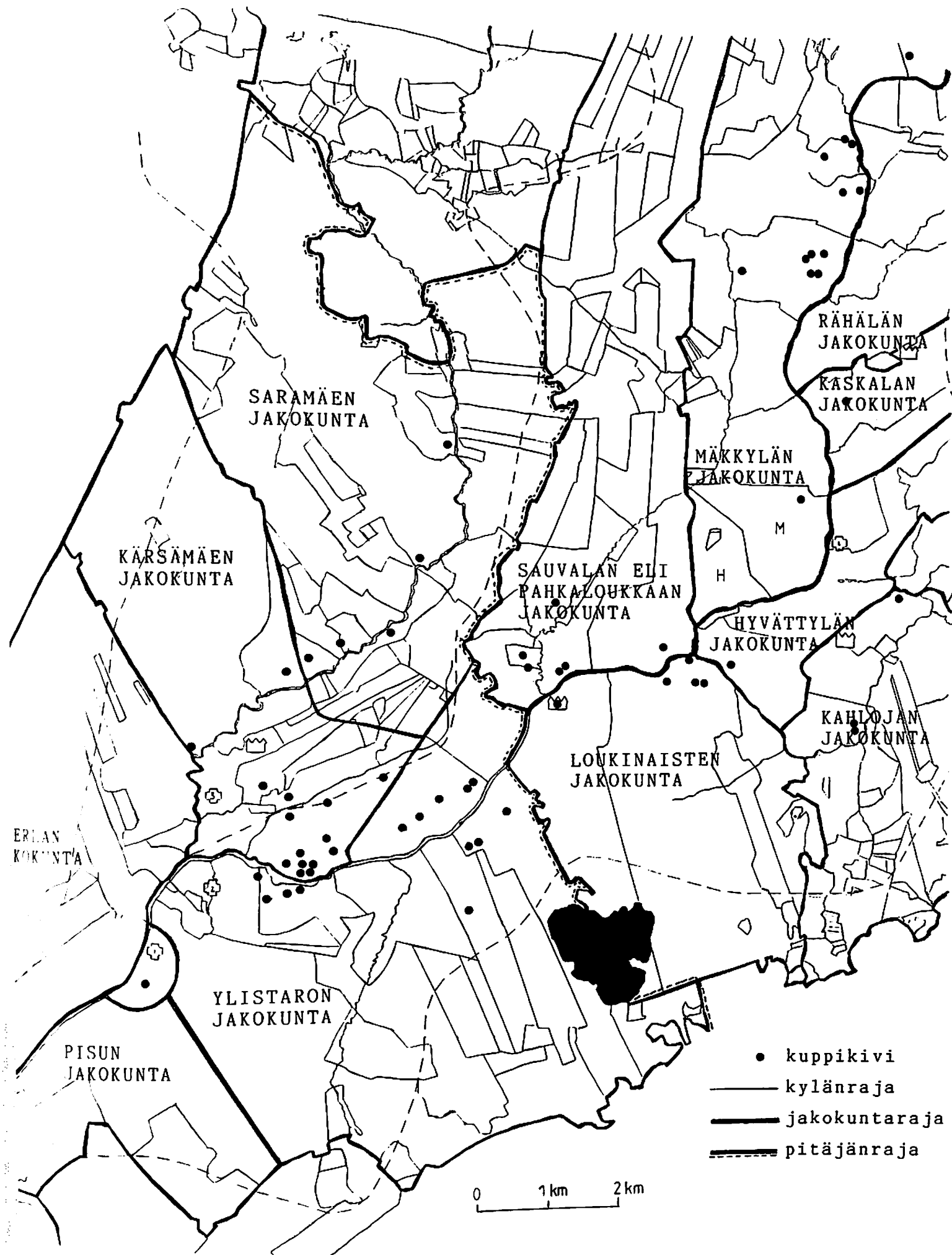
Saloranta (1994, 36) on Vähäjokilaaksossa todennut myös kuppikivien ja -kallioiden sijainnin kylien- ja jakokuntarajojen tuntumassa. Hänen mukaansa erityisen huomattavaa on se, että kivet joissa on runsaasti kuppeja sijaitsevat jakokuntien rajojen lähitöllä. Salorannan mukaan kuppikivien runsaus Halisten, Niuskalan sekä Ravattulan alueella kertoo maanvaltausvaiheen rajanmuodostuksesta. (Saloranta 1994, 36, 53.)

Kartassa 11 (s. 92) on tarkasteltu Aurajokilaakson kuppikivien suhdetta jakokunta- ja kylänrajoihin. Kartan perusteella ei voida tehdä yleistäviä johtopäätöksiä siitä, että kuppikivet sijaitisivat erityisesti kylän- tai jakokuntarajojen tuntumassa. Ero Vähäjokilaakson tuloksiin johtuu mielestäni aineiston koosta; Vähäjokilaaksossa tunnettuja kuppikiviä on yhteensä 20 kpl, Aurajokilaaksossa 53. Lisäksi näistä Vähäjokilaakson 20 kuppikivistä 13 sijaitsee nimenomaan Halisten ja Niuskalan alueella, joten mielestäni päätelmää kuppikivien sijoittumisesta kylän- ja jakokuntarajojen läheisyyteen ei voida sellaisenaan ulottaa koskemaan koko jokilaaksoa. Aurajokilaaksossa kuppikivet ovat sijoittuneet huomattavasti tasaisemmin usean kylän alueelle. Jos hyväksytään ajatus kuppikivien liittymisestä jonkinlaiseen rajojen merkitsemiseen, voisi ajatella että, ne liittyisivät pikemminkin yksittäisten talojen ja niiden lähialueiden rajojen merkitsemiseen kuin kylän- tai jakokuntarajoihin.

7.3. Yhteenveto

Tässä työssä rautakautiseksi kyläksi on siis määritelty (s. 8) sellaiset myöhemmän ajan kylät, joista tunnetaan kaksi tai useampia samanaikaisia kalmistoja, ja joissa asutus on jatkunut historialliseen aikaan. Kylää ei arkeologisessa mielessä tule ymmärtää pelkästään kiinteäksi fyysiseksi rakennuskokonaisuudeksi (Masonen 1989, 101, viite 7), vaan kylä voidaan määritellä alueelliseksi yksiköksi, jossa viljelysmaiden käyttö, niityt, kalavedet ja eräalueiden reitit tarvitsivat yhteistyötä (Taavitsainen 1990, 154).

C.F. Meinander (1980, 8) on tulkinut Lounais-Suomen laajat polt-

Kartta 11. Kuppikivien sijainti suhteessa jakokunta- ja kylänrajoihin.

tokenttäkalmistot kyläkalmistoiksi, ja siten kylän synnyn jo rautakautiseksi. Muutos yksinäistaloasutuksesta kyläasutukseen olisi alkanut 700-luvulla. Koska Aurajokilaaksossa tunnetaan samanaikaisia kalmistoja muutamista vanhoista kylistä useampia (esim. Kurala, Sauvala), on Ella Kivikoski (1971, 71) tulkinut alueen kalmistojen kuuluneen taloille. Kalmistot olisivat siis talokohtaisia sukukalmistoja, jolloin niissä kuvastuisi vain yhden talon kehityshistoria. Unto Salon (1995, 29) mukaan poikkeuksena olisivat olleet roomalaisajan Kärsämäki sekä ristiretkiajan kristilliset hautausmaat kuten mm. Ristinpelto.

Kulttuurimaantieteilijöiden mukaan esihistoriallinen kyläorganisaatio olisi ollut tulosta yksittäisten kalmistojen yhtymisestä saman yksikön alueella (esim. Lindquist 1968). Arkeologit ovat perinteisesti tulkinneet esihistoriallisen kylän syntyneen jakautumisen seurauksena (esim. Ambrosiani 1964). Kantatalo on voitu esim. perinnönjaon yhteydessä jakaa kahtia ja hajota siten kyläksi (Salo 1995, 29). Kahden tai useamman kalmiston olemassaolo saman asutusyksikön alueella merkitsisi siten esihistoriallista kyläorganisaatiota. Ilmeisesti kyläyhteisön perustana onkin ollut suku; tytärtalot ovat aikaa myöten muodostuneet kantatalojen sivuasutuksesta. Unto Salon (1995, 29) mukaan uudistalot saattoivat aluksi kuulua samaan kylään kuin kantatalo, mutta irtautua myöhemmin omaksi kyläkseen.

On oletettu, että kylänmuodostus alkoi Suomessa viimeistään nuoremalla rautakaudella (esim. Jutikkala 1983). Kyläasutukseen siirtymisen syynä on esitetty useita näkemyksiä. C.F. Meinanderin (1981) mukaan kyläasutukseen siirtyminen liittyisi elinkeinorakenteessa tapahtuneisiin muutoksiin, ts. syynä olisi ollut siirtymisen kaskiviljelystä peltoviljelyyn. Ambrosiani (1964) yhdistää kyläasutukseen siirtymisen demografisiin tekijöihin; väestömäärän kasvaessa vanhempien asutusyksiköiden jakaminen kävi välttämättömäksi. Marianne Schauman-Lönnqvistin (1988) mukaan Salon Isokylän alueella kylänmuodostus olisi seurausta yksittäisten talojen yhtymisestä. Hänen mukaansa väestömäärä olisi ollut siksi vähäinen, ettei talojen jakautuminen olisi tullut kysymykseen.

Sekä Aurajokilaakson että Vähäjokilaakson aineiston (Saloranta 1994, 64) perusteella rautakautisen asutuksen perusyksikkönä on ollut yksinäistalo. Kaksi- tai useataloisia kyliä on Aurajokilaak-

sossa ollut ainakin jo nuoremmalla rautakaudella. Nykyisin tunnetun aineiston perusteella vähintään kahden talon kyliä ovat olleet Nummi, Kurala ja Sauvala, mahdollisesti myös Kaskala ja Vintala. Asutus on sijainnut rautakaudella todennäköisesti vielä melko hajallaan; asutuksen siirtyminen lähemmäs kylämäkiä on alkanut ilmeisesti vasta rautakauden lopulla. Vanhemmalla rautakaudella kullakin talolla on ollut oma kalmistonsa, nuoremmalla rautakaudella ainakin joissakin tapauksissa ollut yhteinen kyläkalmisto (Kirkkomäki?, Ristinpelto). Jos kylällä tarkoitetaan fyysistä rakennuskokonaisuutta, ei sellaisen olemassaolosta ole Aurajoki-laaksossa ainakaan nykyisen aineiston valossa merkkejä.

8. RAUTAKAUTINEN ASUTUSKUVA

Sekä aikaisempien tutkimusten että tässä työssä saatujen tulosten perusteella voidaan Aurajokilaakson rautakautisesta asutuskehityksestä tehdä seuraavat päätelmät:

- 1.pronssikauden lopun asutuksen vähäisyys jatkuu esiroomalaisella ajalla -> löytöjen niukkuus
- 2.vanhemmalla roomalaisajalla siirtolaisasutus -> Kärsämäen tyyppin kalmistot
- 3.nuoremmalla roomalaisajalla asutuksen taantuma
- 4.kansainvaellusajalla tiukkoihin kaavoihin sidottu asehautaustapa, uusi väestöryhmä?
- 5.kansainvaellusajan ja merovinkiajan vaihteessa asutustaantuma/murros -> asutuksen uudelleen järjestäytyminen
- 6.merovinkiajan loppupuolella, 700-luvulta lähtien, asutuksen voimistuminen -> laajat polttokenttäkalmistot
- 7.viikinkiajalla asutuksen ekspansio jokilaakson sisällä
- 8.ristiretkiajalla kalmistojen väheneminen, siirtyminen ruumishautaukseen

Aurajokilaakson vanhemman roomalaisajan germaanisiirtolaisuuden vaikutus näkyy kalmistoissa vielä pitkään nuoremmalla rautakaudella. Roomalais- ja kansainvaellusajalla näyttävät ulkoiset kontaktit.

taktit olleen Aurajokilaaksossa tärkeitä, ja varsinkin roomalaisajalla asutus on keskittynyt rannikon tuntumaan. Merovinkiajan loppupuolella, 700-luvulla, hautaustavoissa on havaittavissa selvää yhdentymistä, ja voidaankin ajatella, että Aurajokilaakson talonpoikaiskulttuurin juuret ajoittuvat juuri tähän aikaan.

Asutusmalliltaan Aurajokilaakson asutusta voidaan luonnehtia pikemminkin ryväsmäiseksi kuin lineaariseksi; asutus on keskittynyt Aurajoen ja sen lasku-uomien yhtymäkohtiin muodostaen selviä asutuskeskittymiä tai -rypäitä. Asutuksessa on havaittavissa selvä aluejatkuvuus; vaikka kalmistoja tulee rautakauden kuluessa lisää tai kalmiston paikkaa on voitu siirtää, pysyy asutus koko rautakauden suunnilleen samoilla alueilla.

Ympäristöltään kalmistot sijaitsivat 1700-luvun isojakokartoissa useimmiten sarkajakoisten peltojen keskellä sijaitsevilla pienillä kalliomäillä ja kumpareilla, viljelykseen kelpaamattomalla maalla. Kalmistoilla on selvä yhteys kevyen saven alueisiin; todennäköisesti historiallisen ajan keskeiset peltoalueet olivat viljelyksessä jo rautakauden lopulla.

Vanhemman rautakauden asutuskuva on melko harva. Vasta kansainvaellusajalla Aurajokilaakson rautakautinen asutus alkaa muotoutua; merovinkiaikaan mennessä asutus on saavuttanut lähes myöhäisrautakautisen ulottuvuutensa. Vanhemman rautakauden asutusta on pidettävä melko vakiintumattomana; useimpia kalmistoja on käytetty varsin lyhyen aikaa. Merovinkiajan alun taantuma voisi liittyä siitepölyanalyysien antamiin tuloksiin peltoviljelyn alkamisesta samoihin aikoihin.

Nuoremmalla rautakaudella kalmistojen määrä kaksinkertaistuu, mikä kertoo asutuksen huomattavasta voimistumisesta. Asutuksessa on selvästi havaittavissa levittäytymistä rannikolle päin, lähemmäs jokisuistoa. Kalmistot seuraavat ajallisesti toisiaan ilman suu-rempia katkoksia, joten asutusta on pidettävä nuoremmalta rautakaudelta lähtien jatkuvana. Koska mikään seikka ei viittaa, että asutuksessa olisi ristiretkiajalla tapahtunut mitään dramaattisia muutoksia, on asutuksen katsottava jatkuneen historialliselle ajalle. Kalmistojen vähäisyys esihistoriallisen ajan lopulla voi johtua esim. muutoksista hautaustavoissa (vrt. ruumishautaus).

Asutus ei näyttäisi vielä rautakaudella olleen yksinomaan historiallisen ajan kylämälle keskittynyttä. Kalmistot sijaitsevat kylläkin kylämäkien läheisyydessä ja ympärillä, mutta eivät aivan suoranaisesti itse kylämällä. Viikinkiajalta lähtien on selvästi havaittavissa asutuksen siirtymistä lähemmäs kohti historiallisen ajan kyläasutusta. Kahden tai useamman talon muodostamia asutuskonaisuuksia on Aurajokilaaksossa jo nuoremmalla rautakaudella, merovinkiajalla, johon aikaan myös varhainen kylänmuodostus voidaan ajoittaa. Koska kaikki myöhemmän ajan keskeiset kylät ja jakokunnat ovat asuttuina jo kansainvaellusajan lopulla, on vanhemmalta rautakaudelta periytynyt maankäyttö todennäköisesti jossain määrin vaikuttanut myös vanhimpien kylien ja varhaisten jakokuntien muodostumiseen nuoremman rautakauden lopulla.

KÄYTETYT LYHENTEET

- FM = Finskt Museum
 KM = Museoviraston arkeologian osaston arkisto
 SM = Suomen museo
 SMYA = Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja
 TMM = Turun maakuntamuseo
 TYA = Turun yliopiston arkeologian osaston arkisto

ARKISTOLAHTEET

Museoviraston esihistorian toimisto

- BERGSTROM M. 1974, Turku (Kaarina) Kirkkomäki kaivauskertomus 1974.
 BERGSTROM M. 1975, Turku (ent. Kaarina), Kurala, Kylämäki. Kaivauskertomus.
 BERGSTROM M. 1975, Turku, Kirkkomäki, Kuikkulankadun alue kaivauskertomus 1975.
 CLEVE N. 1947, Kaarina, Ravattula, Pähkinämäki kaivauskertomus.
 CLEVE N. 1949, Lieto, Sauvala, Ristinpelto. Kertomus kaivauksista 1949 ja 1950.
 HACKMAN A. 1915, Fortsatt undersökning av brandgravfältet på Ristimäki back i Kurala by i Juni 1915.
 HACKMAN A. 1930, Undersökning av ett gravfält från järnåldern på Merola parcellsmark i Vintala by av Lundo socken 1930.
 HACKMAN A. 1931, Fortsatta grävningar på gravfältet vid Merola i Vintala by av Lundo Socken 1931.
 HIRVILUOTO A-L 1954, Kaarinan ja Kuusiston pitäjän kiinteät muinaisjäännökset. Inventointikertomus.
 HIRVILUOTO A-L 1956, Liedon Haimionmäen rautakautisen polttokenttäkalmiston tarkastuskaivaus 1956.
 HIRVILUOTO A-L 1956, Kaarinan Ristimäen polttokenttäruumiskalmiston tarkastuskaivaus 1956.
 HIRVILUOTO A-L 1957, Liedon Pettisen Pässimäen rautakautisen polttokalmiston kaivauskertomus 1957.
 HIRVILUOTO A-L 1957, Turun (ent. Kaarinan) Ristimäen rautakautisen polttoruumiskalmiston kaivauskertomus 1957.
 HIRVILUOTO A-L 1958, Turun (ent. Kaarinan) Kuralan Ristimäen rautakautisen polttoruumiskalmiston sekä asunnonpohjan kaivauskertomus 1958.
 HIRVILUOTO A-L 1962, Turun (ent. Kaarinan) Kirkkomäen rautakautisen ruumiskalmiston tarkastus 5.7.-11.7. 1962.
 HUURRE M. 1954, Kertomus Liedon pitäjän kiinteitten muinaisjäännösten inventoinnista kesällä 1954.
 KATISKOSKI K. 1984, Turku, Kaarina, Kirkkomäki. Rautakautisen kalmistoalueen kaivaus 9.-27.7. 1984.

- KATISKOSKI K. 1984, Turku Kaarina, Kirkkomäki. Rautakautisen kalmistoalueen koekaivaus 22.8.-21.9. 1984.
- KIVIKOSKI E. 1933, Tutkimus Liedon pitäjän Mäkkylän kylän Hulkkunanmäen rautakautisella kalmistolla.
- KIVIKOSKI E. 1934, Lieto Hulkkunanmäki, jatkokaivaus 1934.
- KIVIKOSKI E. 1935, Røykkiön tutkiminen Liedon Merolanmaan kalmistossa 1935.
- KIVIKOSKI E. 1935, Kertomus kaivauksesta Liedon Sauvalan Pitkäsmaen kalmistossa 23.-26.7. 1935.
- KIVIKOSKI E. 1936, Kertomus jatkokaivauksista Liedon Sauvalan Pitkäsmaen kalmistossa 2.-7.7. 1936.
- KIVIKOSKI E. 1941, Kertomus hautaraunion kaivauksesta Kaarinan pitäjän Ravattulan kylän Mattilan tilan Kotometsässä 16.-19.6. 1941.
- LEHTOSALO V. 1961, Kertomus Maarian pitäjän alueella kesällä 1961 suoritetuista kiinteitten muinaisjäännösten inventoinnista.
- MEINANDER C.F. 1953, Liedon Haimionmäen rautakautinen kenttäpolttokalmisto. Kaivaukset 1953 ja 1954.
- RAIKE E. 1994, Rähälän Ryökkään asuinpaikkakaivaukset 1994.
- SALMO H. 1951, Ruumiskalmisto Kaarinan Kirkkomäessä. Ruumiskalmiston tutkimus 1950.
- SALMO H. 1956, Rautakautinen polttokalmisto Pettisten kylän Metsärannan palstalla. Tarkastuskertomus.
- SOININEN T. 1990, Kaarina, Littoinen, Muikunvuori. Rautakautisen asuinpaikan koekuopitus 1.-8.10. 1990.
- TALLGREN A.M. 1913, Kertomus kaivauksista Liedon Sauvalan kylän Ylipään talon heinämakasiinin luona olevalla rautakautisella kalmistolla kesäkuussa 1913.
- TALLGREN A.M. 1914, Kertomus kaivauksista Kaarinan Ristimäen koulun rautakautisella kalmistolla lokakuussa 1914.
- TALLGREN A.M. 1915, Kertomus kaivauksesta Kaarinan Ristimäen kalmistossa 1915.
- TIITINEN T. 1992, Kaarina, Littoinen Muikunvuori. Kaivauskertomus.
- TIITINEN T. 1992, Lieto, Karvala, Alitalo. Arkeologisen kohteen tarkastus 8.5. ja 11.9. 1992.
- TUOMI L. 1990, Kasvistoinventointiraportti 1990.

Turun maakuntamuseo

- ASPLUND H. 1990, Turun seudun kuppikivet. Tarkastuskertomus 09.11.1990.
- ASPLUND H. 1991, Turku (ent. Kaarina), Kirkkomäki. Rautakautisen muinaisjäännösalueen kaivaus 13.5.-9.8. 1991. Kaivausraportti osa I (3). Yleiskatsaus. TMM/TYA.
- ASPLUND H. 1992, Turku (ent. Kaarina), Kirkkomäki. Rautakautisen muinaisjäännösalueen kaivaus 4.5.-30.6. 1992. Kaivausraportti osa 1(3). Yleiskatsaus. TMM/TYA.
- BRUSILA H. 1987, Turku, Kohmon kaupungin osa. Inventointikertomus 14.8. 1987.
- BRUSILA H. 1988, Kaarina, Kausela, Muikunvuori. Uhrikivi ja kalmisto. Tarkastuskäynti 28.4.1988.
- BRUSILA H. & IKÄHEIMO M. 1988, Kaarina, Ravattula, Suutela. Tarkastuskäynti 31.5. 1988.
- BRUSILA H. 1991, Liedon kuppikivet. Kuppikivien tarkastus 1991.
- BRUSILA H. 1991, Lieto, Iso-Heikkilä. Asuinpaikan tai kalmiston tarkastus 6.5. 1991.
- BRUSILA H. 1994, Turku, Paaskunta. Rautakautisen kalmiston ja/tai asuinpaikan tarkastus 17.5.-27.7. 1994.
- LAUKKANEN E. & VUORINEN J.-M. 1985, Turku, Kurala, Hannunniittu. Rautakautisen hautaröykkiön ympäristön tutkimukset 19.8.-30.9.

1985.

Turun yliopiston arkeologian osasto

- HAUTIO M. & LÄHDESMÄKI U. 1992, Lieto, Vanhalinna. Linnavuoren inventoinnista ja koetutkimuksista 1.5.-31.7. ja 13.-26.10. 1992.
- HAUTIO M. & LÄHDESMÄKI U. 1993, Lieto, Vanhalinna, Aittamäki. Myöhäisrautakautisen polttokenttäkalmiston tasokaivaus 30.6.-30.7. 1993.
- HONKA-HALLILA H. 1981, Lieto, Kaskala, Yli-Poro, Mäkinen. Tarkastuskertomus 1981.
- HONKA-HALLILA H. 1981, Lieto, Kaskala, Yli-Poro. Kertomus koekai-
vauksista 1981.
- JÄKÄRÄ T. 1994, Lieto, Vanhalinna, Aittamäki. Koekuopitus 6.6.-
-1.7. 1994.
- KORKEAKOSKI-VÄISÄNEN K. 1993, Lieto, Sauvala, Ylipää. Kaivaus
14.5.-17.6. 1993.
- LUOTO J. 1975-1979, Lieto, Pahka, Pahamäki. Kaivauskertomukset.
- PIHLMAN S. 1986, Kaarina, Ravattula Mattila. Hautaraunion rekiste-
röinti.
- SALMINEN S. & LÄHDESMÄKI U. 1993, Lieto, Vanhalinna, Aittamäki.
Koekai-
vaus 31.5.-2.7. 1993.
- SEPPÄNEN K. 1976, Turun Halisten alueen arkeologinen inventointi
kesällä 1976.
- SEPPÄNEN K. 1977, Turku, Nummi Isopelto. Kaivauskertomus
18.-31.5. 1977.
- SEPPÄNEN K. 1977, Turku, Nummi, Hallinkorvanpuistikko. Kaivaus-
kertomus 8.-16.8. 1977.
- SEPÄNMAA T. 1985, Ilmoitus asuinpaikkalöydöstä Kaarinan Ravattu-
lassa. 14.10.1985.
- TIITINEN T. 1988, Turku (Maaria) Halinen. Esihistoriallisen mui-
naisjäännösalueen inventointikertomus. TYA/TMM.
- TUPPURAINEN T. 1993, Lieto, Sauvala, Ylipää. Koetutkimukset 14.5.-
17.6. 1993.
- TUOVINEN T. 1987, Varhaismetallikautisten hautaraunioiden inven-
tointi. TYARKTIKA.

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

- KIRKINEN T. 1994, Etelä-Savon ja -Karjalan nuoremman rautakauden
asutuksen suhde luonnonympäristöön ja taloudelliseen ympäris-
töön. Suomalaisen ja vertailevan arkeologian pro gradu -tut-
kielma. Helsingin yliopisto.
- RAIKE E. 1991, Niitit Suomen nuoremman rautakauden polttohautauk-
sissa - Venepolttohautaukset ja niiden problematiikka. Pro gra-
du -tutkielma suomalaisen ja vertailevan arkeologian alalta.
Turun yliopisto.
- SALORANTA E. 1994, Rautakautinen kolonisaatio ja maankäyttö Turun
(Maarian) Vähäjokilaaksossa. Suomalaisen ja vertailevan arkeo-
logian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

PAINETUT LÄHTEET

- AMBROSIANI B. 1964, Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attun-

- dadahls och Södertörns förhistoria. Uppsala.
- AROALHO J. 1978, Lieto-Haimionmäki. Nuoremman rautakauden poltto-
kanttäkalmisto Aurajokilaaksossa. Karhunhammas 2.
- CALLMER J. 1986, To stay or to move. Some Aspects of the Settle-
ment Dynamics in Southern Scandinavia in the Seventh to Twelfth
Centuries A.D. with special Reference to the Province of Sca-
nia, Southern Sweden. Meddelanden från Lunds universitets his-
toriska museum 1985-1986. New Series Vol. 6.
- CLEVE N. 1952, En kyrkogård från korstågstiden. Corolla Archaeolo-
gica in honorem C.A. Nordman.
- FERENIUS J. 1971, Vårby och Vårberg. En studie i järnålderrns be-
byggelsehistoria. Acta universitatis Stockholmiensis. Studies in
North-European Archaeology B 1.
- FURINGSTEN A. 1985, Samhällsförändringar i ett långtidsperspektiv.
Ett exempel från södra Västergötland 1500 f-1000 eKr. Series B.
Gothenburg Archaeological Theses No 1.
- GLÜCKERT G. 1977, Itämeren rannansiirtymisestä Turussa ja sen lä-
hiympäristössä. Turun yliopiston maaperägeologian julkaisuja
21.
- GLÜCKERT G. 1995, Kalibroidut rannansiirtymiskäyrät Lounais-Suo-
mesta 4800 v. ajalta. Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö -pro-
jekti. Moniste.
- GLÜCKERT G., ILLMER K., KANKAINEN T., RANTALA P., RÄSÄNEN M. 1992,
Littoistenjärven ympäristön kasvillisuuden kehitys jääkauden
jälkeen ja järven luonnollinen happamoituminen. Turun yliopis-
ton maaperägeologian osaston julkaisuja 75.
- GÖRANSON U. 1984, Changes in Landscape & Society in Torstuna Pa-
rish, Uppland During Prehistoric Time. Settlement and Economy
in Later Scandinavian Prehistory. BAR International Series 211.
- HACKMAN A. 1906, Silfverspännet från Korpolaisudden vid Åbo. Åbo
stads historiska museum 1906.
- HAUTALA J. 1960, Itä-Suomen uhrikiviryhmistä. SM 67.
- HILTUNEN E. 1988, Ruotsin vallan aika. Liedon historia I. Turku.
- HIRVILUOTO A-L. 1960, Husgrunder från järnålder på Ristimäki bo-
plats i Kurala invid Åbo. FM LXVII.
- HIRVILUOTO A-L. 1976a, Ainolan aselöytö. SM 1976.
- HIRVILUOTO A-L. 1976b, Kurala esihistoriallisella ajalla. Turun
Kurala - kylämäki vai kerrostaloalue. Toim. Erämetsä - Hiek-
kanen - Seger - Suominen. Espoo.
- HUURRE M. 1976, Kuralan kylän vaiheita historiallisena aikana.
Turun Kurala - kylämäki vai kerrostaloalue. Toim. Erämetsä -
Hiekkänen - Seger - Suominen. Espoo.
- JUTIKKALA E. 1983, Tilusjaot ja tilusmittaukset ennen isojakoa.
Maanmittaus Suomessa 1633-1983. Helsinki.
- KATISKOSKI K. 1990, Kaarinan Kirkkomäen kalmisto. Pyhän Katariinan
pihoilta. Kaarinan seurakunnan vaiheita. Kaarinan seurakunta.
- KIVIKOSKI E. 1934, Liedon Hulkkunanmäen hautalöydöt. SMYA XL.
- KIVIKOSKI E. 1939, Die Eisenzeit im Auraflossgebiet. SMYA XLIII.
- KIVIKOSKI E. 1945, Hautaröykkiöitä Aurajoen laaksossa. SMYA XLV.
- KIVIKOSKI E. 1963, Kaarinan Nummen risti. Lounais-Hämeen kotiseu-
tu- ja museoyhdistyksen vuosikirja XXXII.
- KIVIKOSKI E. 1971, Turun seudun esihistoria kivikaudesta noin vuo-
teen 1150. Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366.
Turku.
- KURKI M. 1972, Suomen peltojen viljavuudesta II. Viljavuuspalvelu
Oy:ssä vuosina 1955-1970 tehtyjen viljavuustutkimusten tuloksia
Helsinki.
- LAUKKANEN E., VUORINEN J-M. 1987, Varhaisrautakauden jäljillä Tu-
run Hannunniitussa. ABOA 49.
- LIEDGREN L. 1992, Iron Age settlements in Hälsingland, Northern
Sweden. Archaeology and environment 2.

- LINDQIST S.-O. 1968, Det förhistoriska kulturlandskapet i östra Östergötaland. Stockholm.
- LUOTO J. 1980, Pari kansainvaellusajan aseistuksen erikoispiirrettä. Karhunhammas 4.
- LUOTO J., IKÄHEIMO M. & SALONEN V.-P. 1981, Rautakautisen ja historiallisen asutuksen ilmeneminen paleontologisin ja arkeologiasa. Turun yliopiston Kuoppajärven ympäristössä Lounais-Suomen 44/1981.
- LUOTO J. 1984a, Liedon Vanhanlinnan mäkilinna. SMYA 87.
- LUOTO J. 1984b, Keskiaikaista maisemakulttuuria valaisevia löytöjä Varsinais-Suomessa. Historiallisen ajan arkeologia Suomessa. Turun maakuntamuseon raportteja 6.
- LUOTO J. 1988, Liedon esihistoria. Liedon historia I. Turku.
- LÄHDESMÄKI U. 1995, An Early Roman Iron Age Urn Burial in Vanhalingna, Lieto. Karhunhammas 16.
- MANSIKKANIEMI H. 1988, Liedon maantieteelliset piirteet. Liedon historia I. Turku.
- MASONEN J. 1989, Hämeen Härkätie, synty ja varhaisvaiheet. Tie-museon julkaisuja 4.
- MEINANDER C.F. 1980, The Finnish society during the 8th-12th centuries. Fenno-ugri et slavi 1978. Helsingin yliopiston arkeologian laitos. Moniste n:o 22.
- OJA A. 1946, Kaarina keskiajalla ja 1500-luvulla. Kaarinan pitäjän historia I.
- ORRMAN E. 1987, OM geologiska faktorers inverkan på bebyggelsen i södra Finland mot slutet av järnåldern och tidig medeltid. Historisk tidskrift för Finland 1987/2.
- ORRMAN E. 1991, Geographical factors in the spread of permanent settlement in parts of Finland and Sweden from the end of the iron age to the beginning of modern times. Fennoscandia archaeologica VIII.
- PETRE B. 1981, Relationen mellan grav, gård och omland - expone-ring och kommunikation som funktion i förhistoriska gravar med exempel från Lövä. Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 2 1981. Umeå.
- PIHLMAN A. 1986, Aineiston hankinta. Analyysi. Keskiajan kaupungit 3. Turun maakuntamuseo.
- PIHLMAN S. 1980, Aurajokilaakson kansainvaellusaikaisen yhteiskunnan piirteitä kalmistolöytöjen valossa. Karhunhammas 4.
- PIHLMAN S. 1987, Turun seudun erityispiirteitä rautakaudella. ABOA 49/1985.
- PIHLMAN S. 1990, Kansainvaellus- ja varhaismerovinkiajan aseet Suomessa. ISKOS 10.
- ROECK-HANSEN B. 1991, Township and Territory. A Study of landuse and settlement patterns in Åland c. A.D. 500 - 1550. Stockholm.
- RÄSÄNEN M. - SALONEN V.-P. - TERHO A. 1983, Turun seudun asutushistoria paleoekologisin keinoin tutkittuna. B. Paleolimnologia. Karhunhammas 7.
- SALO U. 1968, Die frühromische Zeit in Finnland. SMYA 67.
- SALO U. 1981, Satakunnan pronssikausi. Satakunnan historia I,2.
- SALO U. 1982, Suomen kaupunkilaitoksen syntyjuuria ja varhaisvai- heita. Historiallinen arkisto 78.
- SALO U. 1985a, Vanhalinna ja muut Suomen muinaislinnat. Historiallinen aikakauskirja n:o 2/1985.
- SALO U. 1985b, Kaupunkilaitoksen varhaisvaiheet Aurajoen laaksos-sa. Turun seitsemän vuosisataa. Turun Historiallinen Yhdistys.
- SALO U. 1995, Aurajokilaakson pronssikautinen ja rautakautinen asutus. Tietoja, tulkintoja, kysymyksiä. Ihmisen maisema. Pro-jektin Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö julkaisuja.
- SALONEN V.-P. - VUORELA I. 1983, Turun seudun asutushistoria pa-

- leoekologisin keinoin tutkittuna. A. Siitepölyanalyysi. Karhunhammas 7.
- SCHAUMAN-LÖNNQVIST M. 1988, Iron Age Studies in Salo III. The Development of Iron Age Settlement in the Isokylä Area in Salo. SMYA 89:2. Helsinki.
- SELINGE K.-G. 1977, Järnålders bondekultur i Västernorrland. Västernorrlands förhistoria. Uppsala.
- SIMOLA H. - GRÖNLUND E. - HUTTUNEN P. 1984, Ovatko Kerimäen uhrikivet rautakautisia? Piirtoja itäsuomalaiseen menneisyyteen. Toim. A. Laine. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- SÖYRINKI-HARMO L. 1984, Problems of Research related to Cremation Cemeteries in Häme. Iskos 4.
- TAAVITSAINEN J.-P. 1987, Wide-Range Hunting and Swidden Cultivation as Prerequisites of Iron Age Colonization in Finland. Suomen Antropologi 4/1987.
- TAAVITSAINEN J.-P. 1990, Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen. SMYA 94.
- TAAVITSAINEN J.-P. 1991, Cemeteries or refuse heaps? Archaeological formation processes and the interpretation of sites and antiquities. SM 1991.
- TALLGREN A.M. 1914, Rautakauden polttokalmisto Liedossa. SM XXI.
- TALLGREN A.M. 1915a, Aurajoen suun esihistorialliset muistot. Kans. Val. Seur. Kotiseutukuvauksia 23-25.
- TALLGREN A.M. 1915b, Ristimäki gravfält i S. Karins. FM XX.
- TALLGREN A.M. 1929, Kiinteän asutuksen alku Aurajoen laaksossa. Turun historiallisen Yhdistyksen Julkaisuja III.
- TALLGREN A.M. 1931, Varsinais-Suomen esihistoria. Varsinais-Suomen historia I. Turku.
- UINO P. 1986, Iron Age Studies in Salo II. An Iron Age Community at Ketohaka in Salo and other Remains of Metal Period Buildings in Finland. SMYA 89:1.
- VAHTOLA J. 1990, Tvärvetenskaplig vägforskning. Historisk Tidskrift för Finland. 1/1990.
- WIDGREN M. 1979, A simulation model of farming systems and land use in Sweden during the early Iron Age, c. 500 B.C.-A.D. 550. Journal of Historical Geography 5.
- VUORINEN J.-M. 1994, Rautakauden kalmistojen ja asuinpaikkojen välisistä spatiaalisista suhteista pohjoisessa Varsinais-Suomessa. Projekti Muuttuva miljö - muuttuva yhteisö. Raportti.
- ÖRMA S. 1980, Lieto-Pettinen-Pässimäki. Keskisen rautakauden kalmisto Savijoen laaksossa. Karhunhammas 4.

KARTTALAhteet

Maanmittaushallituksen peruskartat 1:20 000

1043 09 TURKU
1043 12 LITTOINEN
1044 10 LIETO

Aarnio B. 1929, Agrogeologinen kartta. Turku II. 1:50 000.

Isojakokartat. Maanmittauskonttorin kartta-arkisto, Turku.

Kaarina:
KAIRINEN, tämän, Paaskunnan, Lausteen, Littoisten Ravattulan, Nummen, Kauselan ja Kuralan kylien isojaonkartta ja asiakirjat

(1792-94)

(Charta öfver Cairis, Nummis, Paskunda, Litos, Ravatula, Kaustela, Kurala och Laustis Byars få Enskilta som Samfälta Ägor uti Åbo Län, Pikie Härad och St Carins Sockn afmätte till Storskifte år 1793 af Carl Björckbom genom Zach. Ezelius).

KURALA, isojaonkartta ja asiakirjoja viljelysmaista (1781-83)
(Charta öfver Kurala Byfs Åkrar belägne i Snt Carins Socken, Pikie Härad och Åbo Höfdingedöme till Storskifte afmätt Åhr 1781 af Carl Björckbom).

NUMMI, isojaonkartta ja asiakirjoja pelloista (1789)
(Charta öfver Nummis Byfs Åkrar belägne uti Åbo Län, Pikie Härad och St Carins Sockn afmätte till Storskifte År 1787 af Jacob Stålström genom Zach. Ezelius).

RAVATTULA, isojaonkartta ja asiakirjoja viljeysmaista (1761-64)
(Geometrisk Charta öfver Ravattula Bys Åkrar och Ängar belägne uti Åbo Län, Pikie Härad och St Carins Sockn i anledning af Konungens Befallninghafvandes Förordnande af den 20 April 1759 till Storskifte författad Åren 1761, 1762 och 1764 af Jacob Stålström).

Lieto:

KASKALA, isojaonkartta ja asiakirjoja tämän ja Teijulan yksinäis-tilan tiluksista (1769)
(Charta öfver Kaskala och Teijula Byars Ägor uti Lundo Sockn, Masku Härad och Åbo Höfdingedöme belägne, Författad enligt det Högvällofs Lands höfdinge ämbetets förordnande under den 12 Julii 1769 af underskrefven Landtmätare Åhr 1769 Carl Hanneberg genom Georg Harttin).

KAHLOJA, tämän kylän sekä Karvalan, Viikan, Taatilan, Kärpijoen ja Ketolan yksinäistilojen isojaonkartta ja asiakirjat (1787-89, 1792, 1795)
(Charta öfver Kahloja Samfällighets Ägor i Åbo Län, Masku Härad och Lundo Soken Författad till Storskifte år 1787 af Johan Tillberg).

LOUKINAINEN, isojaonkartta ja asiakirjat (1799, 1803-1806)
(Charta öfver Loucknais Bys Åkrar och Tegskifts i Lundo Sockn, Masko Härad och Åbo Län afmätte Åhr 1799 af underskrifven ordinarie Landtmätare Johan Tillberg genom Johan Lönnmarck).

PAHKA, isojaonkartta ja asiakirjat Pahkaloukkaan jakokunnasta, johon kuuluvat Pahkan, Harviaisten, Pakurlan, Väantelän ja Sauvolan kylät (1781-86, 1789, 1791-92)
(Charta öfver Pahkaledka Samfällighets Ägor Belägne i Lundo Sockn, Masku Härad och Åbo Län enligt högvederborligt Jordärande afmätte och till Storskiftet beredde År 1786 af J.M. Gottskack).

PAHKA, karttaote peltojakokartasta (1798)
(Charta öfver Pahka Bys Åkrar belägne i Lundo Socken, Masku Härad och Åbo Län afmätte År 1781 af Extra Ordinarie Landtmätaren Carl Björckbom samt Renoverad år 1798 af Carl Johan Lindeström).

RÄHÄLÄ, tämän sekä Laukkaniitun, Kankareen, Lommolan, Tursaksen, Kaurinkosken, Kukkarkosken ja Vintalan kylien isojaonkartta ja asiakirjat (1780-84, 1798-99)
(Charta öfver Laukaniittu, Kangaris, Lommola, Tursas, Puniittu, Karinkoski, Kukkarkoski, Windala och Rähälä Byars Samfälla Ägor, Belägne i Lundo Sockn, Masku Härad och Åbo Län författad år 1780 af

Extra Ordinarie Landtmätaren C. Braxer. Storskiftad och Renoverad år 1798, 1799 af J. H. Rungius).

RAHÄLÄ, isojaonkartta ja asiakirjoja pelloista ja osa niityistä (1779)

(Charta öfver rähälä Byfs Åkrar och en del Ängar belägne i Lundo Sokn, Masku Härad och Åbo Höfdingedöme, författad till Storskifte Åhr 1779 Carl Björckbom).

TAMMENTAKA, isojaonkartta ja asiakirjoja tämän, Nautelan, Mäkkylän, Hakulan, Kurkelan ja Moision kylien sekä Hiiden yksinäistalon tiluksista (1777, 1780-89)

(Charta öfver Tammentaka, Nautela, Mäkkylä, Hakula, Kurkela, Moisio och Hidis Byars Ägor uti Åbo Län, Masku Härad och Lundo Sockn. Till åkrarne och tammentaka Bys Ängar afmätte Åhr 1777 och 1780 af Enl. Ord. Landmätaren Björckbom och till det öfriga år 1782 af Johan Tillberg).

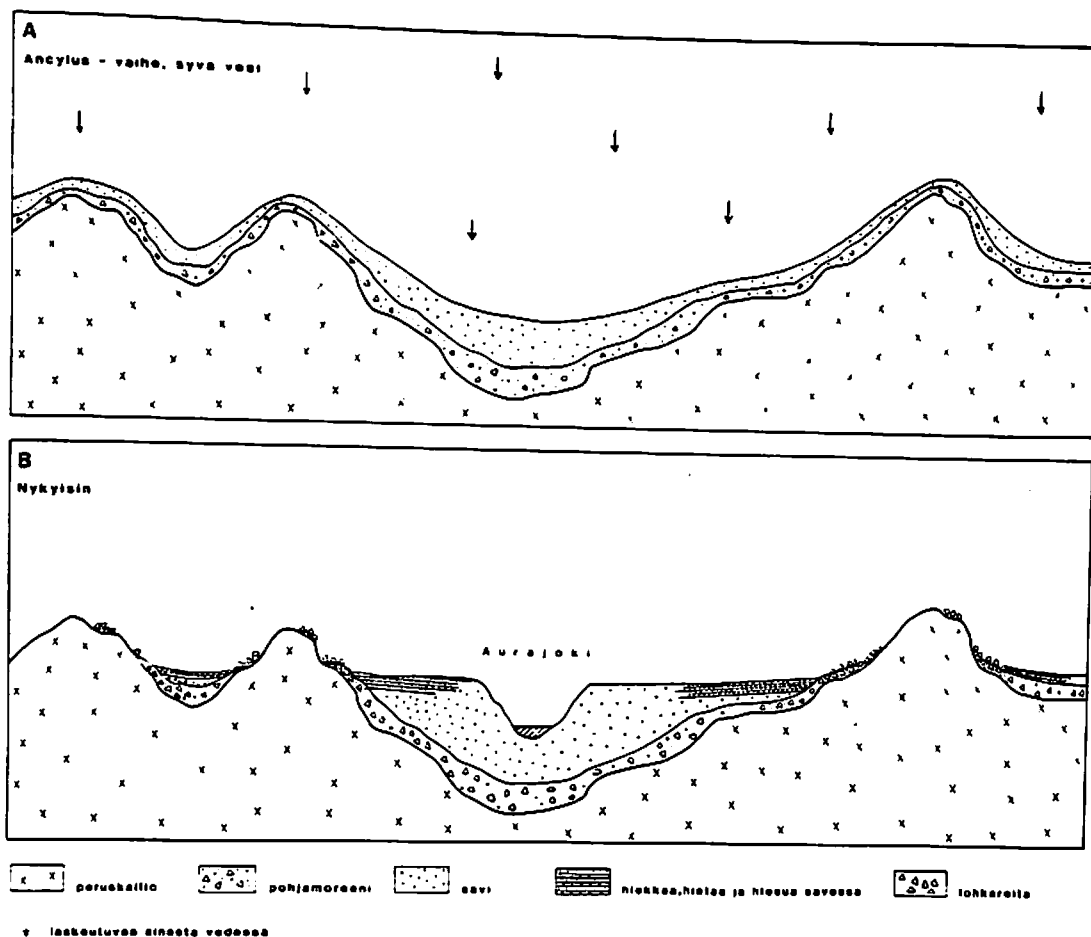
VINTALA, jakokartta ja asiakirjoja pelloista (1780-84)

(Charta öfver Windala Bys bohlåkrar belägne i Lundo Sockn, Masko Härad och Åbo Hofdingedöme författad år 1780 af C. Braxer).

Maaria:

RÄNTÄMÄKI, isojaonkartta ja asiakirjoja tämän ja Hallisten kylän, Hamaron, Pappilan, Niuskalan ja Koroisten yksinäistilujen tiluksista (1787-88, 1791-99, 1805-08)

(Charta öfver Rändämäki samfällighets en del åkrar och ängar samt utmark St Marie sokn Masku härad i Åbo län författad år 1787 af extra ord. landtmätaren Carl Fredr. Harman).

8. Kaavakuva Liedon maaperän eräästä kehitysvaiheesta (A) sekä nykyinen rakenne (B). Tapahtuman kulku selvitetään tarkemmin tekstissä.

Lähde: Hannu Mansikkaniemi, Liedon historia 1 (1988)

AURAJOKILAAKSON RAUTAKAUTISTEN KALMISTOJEN LÖYTÖ- JA TUTKIMUSHISTORIA

KALMISTO	LÖYTÖ- VUOSI	LÖYTÖ- HIST.		TUTKIMUS
		1	2	
Turku, (Kaarina), Korppolaismäki	1884		X	I 1954
Turku, (Kaarina), Vähä-Heikkilä	1920		X	I 1954
Turku, (Kaarina), Kirkkomäki	1950		X	K 1962, -73, -74, -83, -84, -91, -92
Turku, Hallinkorvanpuistikko	1976	X		K 1977
Turku, Paaskunta	1994	X		T 1994
Turku, (Maaria), Virnamäki	1977	X		I 1976, -77
Turku, (Maaria), Komonen	1961	X		I 1961, -76, -77
Turku, (Maaria), Frantsi	1986	X		I 1986, -88
Turku, Hannunniittu	1983		X	T 1983, K 1984, -85
Turku, (Kaarina), Lehtola	1947		X	I 1954
Turku, (Kaarina), Ristimäki I	1914		X	K 1914, -15
Turku, (Kaarina), Ristimäki II	1954	X		K 1956, -57, -58, -59
Turku, (Kaarina), Kylämäki	1973	X		K 1974
Turku, Huhko	1987	X		I 1987
Kaarina, Pähkinämäki, Kotometsä	1940		X	K 1941
Kaarina, Pähkinämäki, Kankare	1947		X	K 1947
Kaarina, Mattila (3kpl)	1954	X		I 1954
Kaarina, Mattila	1986	X		T 1987
Kaarina, Särvä, Ristimäki	1954	X		I 1954
Kaarina, Suutela	1988		X	T 1988
Kaarina, Muikunvuori	1988		X	T 1988, K1990, -91, -92
Lieto, Aittämäki	1992	X		K 1993, -94
Lieto, Pahämäki	1970	X		K 1975-82
Lieto, Pitkämäki	1935		X	K 1935, -36, -48
Lieto, Ristinpelto	1904		X	K 1905, -49, -50, -73
Lieto, Laurila, (Jokipelto)	1970	X		T 1970, -73
Lieto, Ylipää	1912		X	K 1913, -93
Lieto, Haimionmäki	1953		X	K 1953, -54, -56
Lieto, Kukonharju	1899		X	K 1899, 1900
Lieto, Koskela	1956		X	T 1956
Lieto, Alitalo	1992	X		T 1992
Lieto, Pässimäki-Ainola	1956		X	T 1956, K 1957
Lieto, Mäkinen	1981		X	T 1981
Lieto, Hulkkunanmäki	1932		X	K 1933, -34
Lieto, Kylätalo	1868		X	K 1929, -81
Lieto, Merola	1892		X	K 1930, -31, -35, -80
Lieto, Kuivurinmäki	1954	X		I 1954

 Löytövuosi: löytövuodella tarkoitetaan vuotta, jolta vanhin maastokohdetta koskeva kirjallinen tai suullinen tieto on peräisin.

Löytöhistoria:

1=ammattikoulutuksen saanut arkeologi on löytänyt maastokohteen
 2=maastokohde tullut esiin ei-ammattillisen henkilön löydettyä sen
 ja tehtyä siitä ilmoituksen

Tutkimus: I=inventointi T=tarkastus K=kaivaus

AURAJOKILAAKSON RAUTAKAUTISET MUINAISJÄÄNNÖKSET JA LÖYTÖPAIKAT
 Kuppikivet luetteloitu liitteessä 3.2.
 (Numero viittaa karttaliitteen 3.3. numerointiin)

1. TURKU (ent. Kaarina), VÄHÄ-HEIKKILÄ, KORPPOLAISMAKI
 1043 09 x=6703 20 y=1568 38 z= 30
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Hirviluoto 1954 s. 27
 Löydöt: TMM 318, 321, 334, 335
 Tulkinta: mahdollinen kalmisto; löytöinä hopeinen kaarisolki,
 rannerengas sekä pari keihäänkärkeä
 Ajoitus: kansainvaellusaika, n. 500 jKr.
 Kirjallisuus: Hackman 1906, s. 111-119.
 Kivikoski 1939, s. 3-4.
 Kivikoski 1971, s. 47.
2. TURKU (ent. Kaarina), VÄHÄ-HEIKKILÄ, KASARMI
 1043 09 x= 6702 40 y=1568 80 z=10
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Hirviluoto 1954 s. 27
 Löydöt: KM 7885:1-2; KM 7886:1-4
 Tulkinta: mahdollinen kalmisto; löytöinä 3 rapusolkea, kaari-
 solki, tasavartinen solki sekä ontto pronssisolki
 Ajoitus: nuorempi roomalaisaika (n. 300 jKr.), merovinkiaika
 Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 4.
 Kivikoski 1971, s. 43.
3. TURKU, NUOTTASAARENKATU
 1043 09 x=6703 26 y=1567 88 (summitt.)
 Löydöt: TMM 15876
 Tulkinta: irtolöytö; pyöreä D-tyypin kupurasolki
 Ajoitus: viikinkiaika
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 81, viite 47.
4. TURKU, SATAMA
 1043 09 x=6703 35 y=1567 80 z=alle 5 m
 Löydöt: TMM 351
 Tulkinta: irtolöytö; keihäänkärki
 Ajoitus: merovinkiaika
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 81, viite 44.
5. TURKU, ITÄINEN RANTAKATU
 1043 12 x=6705 02 y=1570 26 z=2
 Löydöt: TMM 14681: 2073, 2074
 Tulkinta: irtolöytö; keihäänkärki ja kenkään
 Ajoitus: kansainvaellusaika
 Kirjallisuus: Pihlman 1990, s. 77.
6. TURKU, LINNANKATU
 1043 12 x=6705 12 y=1570 20 (summitt.)
 Löydöt: esine kadoksissa
 Tulkinta: irtolöytö; kaularengas
 Ajoitus: viikinkiaika
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 81, viite 46.
7. TURKU (ent. Kaarina), NUMMI
 1043 12 x=6706 25 y=1571 30 z=15 (summitt.)
 Tutkimus: ei tutkittu
 Löydöt: KM 4189:5
 Tulkinta: mahdollinen kalmisto (gladiusmiekkä)

Ajoitus: vanhempi roomalaisaika
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 43.
Salo 1968, s. 124-127.

8. TURKU, NUMMI
1043 12 x=6706 25 y=1571 30 (summitt.)
Löydöt: TMM 16097
Tulkinta: irtolöytö; lyijyristi
Ajoitus: ristiretkiaika
Kirjallisuus: Kivikoski 1963, s. 13-18.
9. TURKU (ent. Kaarina), NUMMI, KIRKKOMÄKI
1043 12 x=6706 52-60 y=1571 38-44 z=13-17
Tutkimus: tark. Salmo 1951 KM; inv. Hirviluoto 1954 KM;
kaiv. Hirviluoto 1962 KM; Bergström 1973-74 KM; Katiskoski
1983-84 KM; Asplund 1991-92 TMM/TYA
Löydöt: KM 12687:1-20; KM 15807:1-35; KM 19272:1-292;
KM 19433:1-47; KM 22078:1-182; KM 22631:1-424; KM 27025
Tulkinta: ruumiskalmisto, polttokalmisto, asuinpaikka
Ajoitus: viikinkiajan loppu - ristiretkiaika
Kirjallisuus: Katiskoski 1990, s. 79-85.
Kivikoski 1971, s. 64.
10. TURKU, NUMMI, ISOPELTO
1043 12 x=6706 36 y=1571 75 z=16-17
Tutkimus: kaiv. Seppänen 1977 TYA
Löydöt: TYA 99:1-32
Tulkinta: mahdollinen asuinpaikka, (kalmisto?)
Ajoitus: nuorempi rautakausi (keramiikka)
11. TURKU, NUMMI, HALLINKORVANPUUSTIKKO
1043 12 x=6706 48 y=1571 88 z=17-20
Tutkimus: kaiv. Seppänen 1977 TYA
Löydöt: TYA 100:1-70
Tulkinta: polttokenttäkalmisto, (kuppikallio)
Ajoitus: merovinkiajan loppu - viikinkiaika (keramiikka)
12. TURKU, PAASKUNTA, HALISTEN VESILAITOS
1043 12 x=6706 42 y=1572 26 (summitt.)
Löydöt: TMM 15420:1
Tulkinta: irtolöytö; rautakautinen punnus
Ajoitus: viikinkiaika?
13. TURKU, NUMMI, PAASKUNTA
1043 12 x=6706 33 y=1572 33 z=20
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Brusila 1994 TMM
Tulkinta: mahdollinen asuinpaikka - kalmistoalue
Ajoitus: ei ajoitusta; rautakautinen
14. TURKU (ent. Maaria), HALINEN, FRANTSI
1043 12 x=6706 16 y=1572 70 (summitt.)
Tutkimus: inv. Lehtosalo 1961 KM; Tiitinen 1986 TYA/TMM
Löydöt: KM 12411
Tulkinta: irtolöytö; keihäänkärki
Ajoitus: viikinkiaika
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 81, viite 45.
15. TURKU (ent. Maaria), HALINEN, VIRNAMÄKI
1043 12 x=6706 70-88 y=1572 56-75 z=20-24
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Seppänen 1976-77 TYA
Löydöt: TYA 91:32; TYA 96:4-5; TYA 8-29,32-33

(TYA 91:30-31,33-35; TYA 96:6-7,30-31,34-35)
Tulkinta: asuinpaikka - kalmistoalue, (uhriröykkiö?)
Ajoitus: ei varmaa ajoitusta; kansainvaellusaika, nuorempi
rautakausi?

16. TURKU (ent. Maaria), HALINEN, KOMONEN
1043 12 x=6706 65 y=1572 85 z=10-15
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Lehtosalo 1961 KM; Seppänen
1976-77 TYA
Löydöt: KM 15302:1-2
Tulkinta: 2 mahdollista hautakumpua
Ajoitus: ei ajoitusta; rautakausi
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 65, viite 30.
17. TURKU (ent. Maaria), HALINEN, SIPIPELTO
1043 12 x=6707 02 y= 1573 05 z=22-27
Tutkimus: inv. Tiitinen 1988 TYA (asuinpaikka 4)
Löydöt: TYA 455:1-12,20,48-51; TYA 357
Tulkinta: mahdollinen asuinpaikka
Ajoitus: rautakauden loppu/keskiaika
18. TURKU (ent. Maaria), HALINEN, FRANTSI
1043 12 x=6707 80 y=1572 90 z=16-17
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Tiitinen 1986, 1988 TYA/TMM
Tulkinta: mahdollinen hautaröykkiö
Ajoitus: ei ajoitusta; mahdollisesti vanhempi rautakausi
19. TURKU (ent. Kaarina), KURALA, HANNUNNIITTU
1043 12 x=6705 84-86 y=1573 11-12 z=23
Tutkimus: tark. Glückert & Luoto 1983; Tuovinen 1983 TYA;
kaiv. Pihlman 1984 TMM; Laukkanen & Vuorinen 1985 TMM
Löydöt: KM 22909
Tulkinta: hautaröykkiö, tulisija, mahdollinen asuinpaikka
Ajoitus: esiroomalainen aika (1000 eKr.- 400 jKr.)
Kirjallisuus: Laukkanen & Vuorinen 1985, s. 40-52.
20. TURKU (ent. Kaarina), KURALA, RISTIMÄKI II
1043 12 x=6706 65 y=1573 35 z=20
Tutkimus: inv. Hirviluoto 1954 KM; kaiv. Hirviluoto 1956,-57,
-58,-59 KM
Löydöt: KM 13573:1; KM 13726:1-2; KM 13931:1-20; KM
14349:1-118; KM 14472:1-181; KM 14784:1-154; KM 15355:1-34
Tulkinta: polttokenttäkalmisto, ruumiskalmisto, asuinpaikka
Ajoitus: 800 - 1100 jKr.
Kirjallisuus: Hirviluoto 1960, s. 41-54.
Hirviluoto 1976b, s. 8-12.
Kivikoski 1971, s. 54-55, 65-66.
Uino 1986, s. 143-145.
21. TURKU (ent. Kaarina), KURALA, RISTIMÄKI, LEHTOLA
1043 12 x=6706 68 y=1573 34 z=25
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Hirviluoto 1954 KM
Löydöt: KM 13573:2-3; KM 13574:1
Tulkinta: mahdollinen kalmisto
Ajoitus: kansainvaellusajan alkupuoli, (mahdollisesti jo
300-luvun loppu)
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 46-47.
Pihlman 1980, s. 127.
Pihlman 1990, s. 75, 229.
22. TURKU (ent. Kaarina), KURALA, RISTIMÄKI I
1043 12 x=6706 76 y=1573 45 z=20

- Tutkimus: inv. Hirviluoto 1954 KM; kaiv. Tallgren 1914 KM;
 Tallgren 1915 KM; Hackman 1915 KM; Äyräpää 1915 KM
 Löydöt: KM 6746:1-167; KM 6751:1-17; KM 6753:1-67;
 KM 6869:1-57; KM 6913:1-458; KM 6942
 Tulkinta: polttokenttäkalmisto, asuinpaikka
 Ajoitus: 600-900 jKr., pääpaino 700-luvulla.
 Kirjallisuus: Hirviluoto 1976b, s. 7-10.
 Kivikoski 1939, s. 4-8.
 Kivikoski 1971, s. 53-54.
 Tallgren 1915, s. 46-61.
 Uino 1986, s. 141-142.
23. TURKU (ent. Kaarina), KURALA, VAHA-RASI
 1043 12 x=6706 58 y=1573 38 z=20
 Löydöt: KM 14086
 Tulkinta: irtolöytö; keihäänkärki
 Ajoitus: merovinkiaika
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 81, viite 44
24. TURKU (ent. Kaarina), KURALA, KYLAMÄKI
 1043 12 x=6706 42-55 y=1573 70-90 z=n. 20-25
 Tutkimus: ei tutkittu; tark. Hirviluoto 1973 KM; koekaiv.
 Bergström 1974 KM; pintapöiminta Karivieri 1988 TMM; viemäri-
 ja vesijohtotyömaa Lähdesmäki & Söderholm 1989 TMM
 Löydöt: KM 14086; KM 19444:1-80; KM 19591; TMM 20662:1-113;
 TMM 20795:1-12
 Tulkinta: polttokenttäkalmisto, hautaröykkiö, asuinpaikka
 Ajoitus: merovinkiaika - ristiretkiaika, 650-1150 jKr.
 Kirjallisuus: Hirviluoto 1976b, s. 6-21.
 Uino 1986, s. 161.
25. TURKU, KURALA, ISOKOHMO
 1043 12 x=6706 52 y=1574 05 z=16
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Brusila 1987 TMM
 Löydöt: TMM 20483:1-3
 Tulkinta: 2 saviastian palaa, mahd. värttinänpyörän katkelma,
 ja savitiivisteen pala
 Ajoitus: ei ajoitusta; rautakausi (keramiikka)
26. TURKU, KURALA, RASI
 1043 12 x=6706 38 y=1574 15 z=17-18
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Brusila 1987 TMM
 Löydöt: TMM 20483:5-9
 Tulkinta: saviastianpaloja, piitä, kuonaa
 Ajoitus: ei ajoitusta; rautakausi (keramiikka)
27. TURKU, KOHMO, HUHKO
 1043 12 x=6705 78 y=1573 85 z=20
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Brusila 1987 TMM
 Tulkinta: mahdollinen hautaröykkiö
 Ajoitus: ei ajoitusta; mahdollisesti vanhempi rautakausi
28. KAARINA, RAVATTULA, PÄHKINÄMÄKI, KANKARE
 1043 12 x=6707 04 y=1573 46 z=30
 Tutkimus: inv. Hirviluoto 1954 KM no 16; Tuovinen 1987 TYA no
 20; kaiv. Cleve 1947 KM
 Löydöt: KM 11677:1-3
 Tulkinta: hautaröykkiö
 Ajoitus: kansainvaellusaika, 400-luvun jälkipuoli - 500-luku
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 46.
 Pihlman 1980, s. 127-128.
 Pihlman 1990, s. 73, 226-229.

29. KAARINA, RAVATTULA, PAHKINAMAKI, KOTOMETSA
 1043 12 x=6707 20 y=1573 50 z=30
 Tutkimus: tark. Cleve 1940 KM; inv. Hirviluoto 1954 KM no 15;
 Tuovinen 1987 TYA no 19; kaiv. Kivikoski 1941 KM;
 Löydöt: KM 11286:1-36
 Tulkinta: hautaröykkiö, kätkölöytö
 Ajoitus: kansainvaellusaika, 400-luvun jälkipuoli - 500-luku
 Kirjallisuus: Kivikoski 1945, s. 137-145.
 Kivikoski 1971, s. 45-46.
 Pihlman 1980, s. 127.
 Pihlman 1990, s. 73, 188-189, 226-229.
30. KAARINA, RAVATTULA, MATTILA
 1043 12 x=6707 15 y=1573 63 z=22,5
 Tutkimus: ei tutkittu; tark. Sepänmaa 1985
 Löydöt: 22936:1-5
 Tulkinta: asuinpaikkalöytöjä; rautakautista keramiikkaa
 Ajoitus: nuorempi rautakausi
31. KAARINA, RAVATTULA, MATTILA
 1043 12 x=6707 20-30 y=1573 64-67 z=25
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Hirviluoto 1954 KM no 17:I-III;
 Tuovinen 1987 TYA no 21-23
 Tulkinta: kolme mahdollista hautaröykkiötä
 Ajoitus: ei ajoitusta; mahdollisesti kansainvaellusaika
32. KAARINA, RAVATTULA, MATTILA
 1043 12 x=6707 55 y=1573 82 z=25-30
 Tutkimus: ei tutkittu; tark. Tiitinen & Pihlman 1986 TYA;
 inv. Tuovinen 1987 TYA no 18
 Tulkinta: mahdollinen hautaröykkiö.
 Ajoitus: ei ajoitusta; mahdollisesti kansainvaellusaika
33. KAARINA, RAVATTULA, MATTILA
 1043 12 x=6707 56 y=1573 87 z=15
 Tutkimus: ei tutkittu, inv. Hirviluoto 1954 s. 35
 Löydöt: TMM 13424
 Tulkinta: irtolöytö; miekka
 Ajoitus: viikinkiaika
34. KAARINA, RAVATTULA, SÄRVÄ, RISTIMÄKI
 1043 12 x=6707 25 y=1573 95 z= n. 30
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Hirviluoto 1954 KM no 18;
 Tuovinen 1987 TYA no 24
 Tulkinta: mahdollinen hautaröykkiö.
 Ajoitus: ei ajoitusta; mahdollisesti kansainvaellusaika
35. KAARINA, RAVATTULA, SUUTELA
 1043 12 x=6707 86 y=1574 78 z=20
 Tutkimus: ei tutkittu; tark. Brusila & Ikäheimo 1988 TMM
 Tulkinta: mahdollinen hautaröykkiö, (2 kuppikiveä)
 Ajoitus: ei ajoitusta; mahdollisesti kansainvaellusaika
36. KAARINA, LITTOINEN, MUIKUNVUORI
 1043 12 x=6707 08 y=1574 72 z=21-25
 x=6707 13-17 y=1574 78-88 z=22-28
 Tutkimus: tark. Brusila 1988 TMM; inv. Hirviluoto 1954 KM;
 kaiv. Soininen 1990-91 KM; Pukkila 1992 KM
 Löydöt: KM 26223:1-54; KM 27056:1-138; KM 27503:1-8; KM
 27592:1-85
 Tulkinta: kalmisto-asuinpaikka-alue, (kuppikivi)

Ajoitus: vanhempi rautakausi, viikinkiaika

37. LIETO, VANHALINNA, MÄKILINNA
1043 12 x=6709 20 y=1575 90 z=55
ks. Luoto 1984a
38. LIETO, VANHALINNA, AITTAMAKI
1043 12 x=6709 36 y=1576 12 z=30-31
Tutkimus: inv. Hautio & Lähdesmäki 1992 TYA; kaiv. Salmi-
nen 1993 TYA; Hautio 1993 TYA; Jäkärä 1994 TYA
Löydöt: TYA 552:1-200; TYA 597:1-1052; TYA 606:1-34; TYA
614:1-5
Tulkinta: polttokenttäkalmisto, 2 kärsämäentyypin hautausta
Ajoitus: vanhempi roomalaisaika, viikinkiaika
Kirjallisuus: Lähdesmäki 1995, s. 77-82.
39. LIETO, PAHKA, PAHAMAKI
1043 12 x=6709 64 y=1575 50 z=20
Tutkimus: tark. Hirviluoto 1970 KM; kaiv. Luoto 1975,-76,-77,
-78,-79 TYA; Salmio 1980 TYA; Luoto & Honka-Hallila 1981 TYA;
Korkeakoski-Väisänen 1982 TYA
Löydöt: TYA 83:1-443, 87:1-3, 90:1-357, 98:1-522, 101:1-2,
104:1-900, 160:1-744, 173:1-495, 187:1-711, 219:1-176
Tulkinta: polttokenttäkalmisto, asuinpaikka
Ajoitus: 300-luku, 700-1150 jKr.
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 109-113.
40. LIETO, SAUVALA, PITKÄSMÄKI
1043 12 x=6709 95 y=1575 30 z=20
Tutkimus: inv. Huurre 1954 KM s. 9; kaiv. Kivikoski 1935-36 KM;
Leppäaho 1948 KM;
Löydöt: KM 9718, 9887, 9347:5(?), 10112:1-195, 10118:1-12,
10370:1-238, 10546:1-2, 12157:1-4, 12179:1-9
Tulkinta: polttokenttäkalmisto
Ajoitus: 700-900 jKr.
Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 18-19.
Kivikoski 1971, s. 58-59.
Luoto 1988, s. 114-116.
41. LIETO, SAUVALA, SAKARI
1043 12 x=6709 86 z=1575 24 z=20
Löydöt: TMM 12800
Tulkinta: irtolöytö; kierteinen kaularengas
Ajoitus: viikinkiaika
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 117.
42. LIETO, SAUVALA, SAKARI, KUKONHARJA
1043 12 x=6710 08 y=1575 55 z=20
Tutkimus: ei tutkittu; koekaiv. Luoto 1980
Löydöt: TYA 183:1-11
Tulkinta: mahdollinen kalmisto/asuinpaikka; löytöinä
rautakautista keramiikkaa
Ajoitus: ei ajoitusta; rautakautinen
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 113-114.
43. LIETO, SAUVALA, RISTINPELTO
1044 10 x=6710 02 y=1576 05 z=30
Tutkimus: tark. Kivikoski 1936 KM; tark. Cleve 1947 KM; tark.
Hirviluoto 1970 KM; tark. Drake & Koivunen 1973 TMM; tark. Luho
1973 KM; inv. Huurre 1954 KM s. 9.; kaiv. Appelgren-Kivalo
1905 KM; kaiv. Cleve 1949-50 KM; koekaiv. Lönnberg 1973 KM
Löydöt: KM 4448:1-2; KM 4634:1-18; KM 5009:1-6; KM hist. os.

- 49/112, 50/92; KM 19136; KM 50109:1-160; KM 73106:1-127
Tulkinta: ruumiskalmisto, rakennuksen jäännös
Ajoitus: ristiretkiaika 1050-1150 jKr.
Kirjallisuus: Cleve 1952, s. 159.
Kivikoski 1939, s. 20-21.
Kivikoski 1971, s. 99.
Luoto 1988, s. 124-129.
44. LIETO, SAUVALA, KARHUNLAHTENPELTO
1044 10 x=6710 02 y=1576 05 z=30
Löydöt: KM 11782
Tulkinta: irtolöytö; varsiputkellinen keihäänkärki
Ajoitus: roomalaisaika?
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 43.
Luoto 1988, s. 128.
45. LIETO, SAUVALA, ANTTILA
1043 12 x=6709 95 y=1576 02 z=35
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Huurre 1954 KM s. 13
Löydöt: KM 3574:341-344; KM 3630:1-3
Tulkinta: hopea-aarre
Ajoitus: kätköaika n. 1060 jKr.
Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 21.
Kivikoski 1971, s. 90-91.
Luoto 1988, s. 129.
46. LIETO, SAUVALA, PELTO
1043 12 x=6709 50 y=1575 80 (summitt.)
Löydöt: KM 5765
Tulkinta: irtolöytö?; pronssisormus
Ajoitus: rautakausi
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 123.
47. LIETO, SAUVALA, LAURILA, (JOKIPELTO)
1043 12 x=6709 80 y=1576 00 z=25
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Hirviluoto 1970,-73 KM;
tark. Brusila, Ikäheimo, Kostet & Sala TMM
Löydöt: KM (5765); KM 5890:1-2; KM 10246:1-3; KM 18192:1-7;
KM 18193
Tulkinta: mahdollinen polttokenttäkalmisto
Ajoitus: viikinkiajan loppupuoli
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 123.
48. LIETO, SAUVALA, YLIPÄÄ
1043 12 x=6709 96 y=1576 25 z=25
Tutkimus: inv. Huurre 1954 KM; kaiv. Tallgren 1913 KM;
Tuppurainen 1993 TYA; Korkeakoski-Väisänen 1993 TYA
Löydöt: KM 6164:1-8; KM 6366:1-329; TYA 595:1-43;
TYA 596:1-590
Tulkinta: polttokenttäkalmisto
Ajoitus: 500-900 jKr.
Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 21-22.
Kivikoski 1971, s. 59, 71, 81.
Luoto 1988, s. 117-123.
Pihlman 1980, s. 126.
Pihlman 1990, s. 75, 228-229.
Tallgren 1914, s. 30-38.
49. LIETO, LOUKINAINEN, HAIMIONMAKI
1043 12 x=6709 60 y=1577 62 z=25-30
Tutkimus: inv. Huurre 1954 KM; kaiv. Meinander 1953, -54 KM;
Hirviluoto 1956 KM

- Löydöt: KM 13204:1-395; KM 13225; KM 13705:1-599; KM 13932:1-446; KM 14402
Tulkinta: polttokenttäkalmisto
Ajoitus: 600-luvun loppu/700 jKr. - 1100 jKr.
Kirjallisuus: Aroaho 1978, s. 1-85.
Kivikoski 1971, s. 59.
Luoto 1988, s. 30-132.
50. LIETO, LOUKINAINEN, ISO-HEIKKILÄ
1043 12 X=6709 44 y=1578 02 z=20
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Brusila 1991 TMM
Tulkinta: asuinpaikkalöytöjä; saviastianpaloja, savitiivistettä, kuonaa, (kuppikivi)
Ajoitus: rautakautinen
51. LIETO, LOUKINAINEN, KATINKALMA
1043 12 x=6709 74 y=1577 72 z=20
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Huurre 1954 KM
Tulkinta: mahdollinen kalmisto
Ajoitus: ei ajoitusta; todennäköisesti rautakautinen
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 65, viite 30.
Luoto 1988, s. 132.
52. LIETO, LOUKINAINEN, KUKONHARJU
1043 12 x=6709 92 y=1577 78 z=20
Tutkimus: tark. Hirviluoto 1960 KM; inv. Huurre 1954 KM;
kaiv. Heikel 1899 KM; Appelgren-Kivalo 1900 KM
Löydöt: KM 2799; KM 3776:1-8; KM 3860:1-4
Tulkinta: polttokalmisto (kiven- ja maansekaisia röykkiötä)
Ajoitus: kansainvaellusaika 400-550 jKr.
Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 26.
Kivikoski 1971, s. 46.
Luoto 1988, s. 130.
Pihlman 1980, s. 126.
Pihlman 1990, s. 73, 75, 228-229.
53. LIETO, LOUKINAINEN, KOSKELA
1044 10 x=6710 56 y=1578 22 z=25
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Hirviluoto 1956 KM
Löydöt: KM 14092
Tulkinta: mahdollinen hautaröykkiö
Ajoitus: ei ajoitusta; rautakautinen
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 132.
54. LIETO, VÄHA-VANKIO, OJALA
1043 12 x=6708 38 y=1578 50 z=30
Löydöt: KM 14090
Tulkinta: irtolöytö; hevosenkenkäsolki
Ajoitus: viikinkiaika
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 132.
55. LIETO, KARVALA, ALITALO
1044 10 x=6711 04 y=1580 76 z=30-31
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Tiitinen 1992 KM
Löydöt: KM 27591:1-25
Tulkinta: polttokenttäkalmisto, (kuppikivi)
Ajoitus: viikinkiaika
56. LIETO, KARVALA, ALITALO
1044 10 x=6710 70 y=1580 78 z=25-26
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Brusila 1991 TMM
Tulkinta: asuinpaikka; saviastianpaloja, savitiivistettä,

palanutta luuta
Ajoitus: rautakausi

57. LIETO, VIIKKA, LINNAVUORI
1044 10 x=671035 y=1581 05 z=40-50
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Huurre 1954 KM s. 13
Tulkinta: mahdollinen linnavuori
Ajoitus: rautakausi
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 164-165.
58. LIETO, PETTINEN, PASSIMAKI-AINOLA
1044 10 x=6711 48 y=1581 88 z=30
Tutkimus: tark. Salmo 1956 KM; kaiv. Hirviluoto 1957 KM
Löydöt: KM 12518; KM 13968:1-5; KM 14447:1-52; KM 18835:1-25
Tulkinta: hautaröykkiö, aselöytö
Ajoitus: 400-800 jKr.
Kirjallisuus: Hirviluoto 1976a, s. 59-67.
Kivikoski 1971, s. 42.
Luoto 1988, s. 132-134.
Pihlman 1980, s. 125-126.
Pihlman 1990, s. 75, 193, 228.
Örma 1980, s. 195-215.
59. LIETO, RAUKKALA, NIEMENPELLONMAKI
2022 01 x=6712 88 y=2418 40 z=
Tutkimus: ei tutkittu, inv. Huurre 1954 KM s. 13
Löydöt: KM 10966:1-3
Tulkinta: kätkölöytö (kolme massiivista päihin levenevää, D-leimakoristeista rannerengasta).
Ajoitus: 900-1050 jKr.
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 134.
60. LIETO, KASKALA, MÄKINEN
1044 10 x=6713 18 y=1579 90 z=25
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Honka-Hallila 1981 TYA
Löydöt: Mäkisen kokoelmat
Tulkinta: mahdollinen kalmisto
Ajoitus: n. 1000 jKr.
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 135.
61. LIETO, KASKALA, YLI-PORO
1044 10 x=6713 72 y=1580 04 z=30
Tutkimus: kaiv. Honka-Hallila 1981 TYA
Löydöt: TYA 189:1-41
Tulkinta: mahdollinen asuinpaikka, (kuppikivi)
Ajoitus: rautakauden loppu
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 135-136.
62. LIETO, KURKELA, KAUPPI
1044 10 x=6713 20 y=1579 42 z=22 (summatt.)
Löydöt: KM 14331
Tulkinta: irtolöytö; tasavartinen solki
Ajoitus: viikinkiaika
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 136.
63. LIETO, HAKULA, JONKARI
1044 10 x=6713 86 y=1578 16 (summatt.)
Löydöt: KM 10610
Tulkinta: irtolöytö; soikea tuluskivi
Ajoitus: rautakausi
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 136-137.

64. LIETO, KASKALA, LINNAMAKI
 1044 10 x=6714 60 y=1580 66 z=35
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Huurre 1954 KM s. 12
 Tulkinta: linnavuori
 Ajoitus: rautakausi
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 70.
 Luoto 1988, s. 164-165.
65. LIETO, RAHALA, RYÖKÄS
 1044 10 x=6715 33-70 y=1579 87-97 z=25
 Tutkimus: kaiv. Raike 1993 KM
 Löydöt: KM 15650:1-6; KM 16879:1-20; KM 25850:5-8;
 KM 28215:1-632
 Tulkinta: asuinpaikka, (mahdollinen kalmisto)
 Ajoitus: rautakauden loppupuoli, viikinkiajalta eteenpäin
 Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 65, viite 30.
 Luoto 1988, s. 137.
66. LIETO, MAKKYLA, HULKKUNANMAKI
 1044 10 x=6715 75 y=1579 45 z=30-32,5
 Tutkimus: tark. Purhonen & Taavitsainen 1981 KM; inv. Huurre
 1954 KM; kaiv. Kivikoski 1933, -34 KM
 Löydöt: KM 9562:1-7; KM 9695:1-52; KM 9870:1-2
 Tulkinta: ruumiskalmisto
 Ajoitus: n. 1050 jKr.
 Kirjallisuus: Kivikoski 1934, s.193-200.
 Kivikoski 1939, s.22-23.
 Kivikoski 1971, s. 63.
 Luoto 1988, s. 146-148.
67. LIETO, MAKKYLA, KANERVA
 1044 10 x=6715 85 y=1579 70 z=25 (summitt.)
 Löydöt: KM 8695
 Tulkinta: irtolöytö; keihäänkärki
 Ajoitus: 1000-luku
 Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 149.
68. LIETO, MAKKYLA, TUOMOLA, JOKIPELTO
 1044 10 x=6715 85 y=1579 35 z=35 (summitt.)
 Löydöt: Lauri Nautelan kokoelmat
 Tulkinta: irtolöytö; hopearaha
 Ajoitus: 1000-luku
 Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 149-150.
69. LIETO, MAKKYLA, TUOMOLA, TUULIMYLLYMAKI
 1044 10 x=6715 90 y=1579 42 z=30-32,5
 Tutkimus: ei tutkittu; tark. Purhonen & Taavitsainen 1981 KM
 Tulkinta: mahdollinen kalmistoalue
 Ajoitus: ei ajoitusta; rautakausi
 Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 145-146.
70. LIETO, NAUTELA, KARTANO
 1044 10 x=6716 64 y=1579 74 z=40
 Tutkimus: ei tutkittu; inv. Huurre 1954 KM s. 11
 Löydöt: KM 10278; KM 10413; KM 13611
 Tulkinta: mahdollinen kalmisto
 Ajoitus: viikinkiaika, (roomalaisaika?)
 Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 145.
71. LIETO, NAUTELA, PELTO
 1044 10 x=6716 60 y=1579 88 z=35
 Tutkimus: ei tutkittu

Löydöt: KM 25912:72-99
Tulkinta: mahdollinen kalmisto
Ajoitus: merovinkiaika?, viikinkiaika
Kirjallisuus: Luoto 1988, s. 145.

72. LIETO, NAUTELA, KUIVURINMAKI
1044 10 x=6716 62-88 y=1579 70-85 z=40
Tutkimus: ei tutkittu; inv. Huurre 1954 KM s. 10-12
Löydöt: KM 13612:1-7; KM 14320:1-2
Tulkinta: polttokalmisto, asuinpaikka, (kuppikivi)
Ajoitus: viikinki- ja ristiretkiaika
Kirjallisuus: Kivikoski 1971, s. 43, 64.
Luoto 1988, s. 143-145.

73. LIETO, VINTALA, KYLÄTALO
1044 10 x=6716 18 y=1580 z=30
Tutkimus: inv. Huurre 1954 KM; kaiv. Salmo 1929 KM;
Honka-Hallila 1981 TYA
Löydöt: KM 801; KM 1858:4-5; KM 9025:1-4; TYA 188:1-5
Tulkinta: mahdollinen ruumiskalmisto
Ajoitus: 800-1150 jKr.
Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 25.
Kivikoski 1971, s. 64.
Luoto 1980, s. 89-95.
Luoto 1988, s. 137-140.

74. LIETO, VINTALA, MEROLA
1044 10 x=6716 72 y=1580 40 z=30-35
Tutkimus: inv. Huurre 1954 KM; kaiv. Hackman 1930, -31 KM; Kivikoski 1935 KM; Torvinen 1980 KM
Löydöt: KM 2835:1; KM 2913:2-3; KM 9222:2-506; KM 9366:1-239; KM 9433:1-2; KM 10078:1-45; KM 20960:1-23
Tulkinta: polttokenttäkalmisto, röykkiö
Ajoitus: 400-550 jKr., 800-1050 jKr.
Kirjallisuus: Kivikoski 1939, s. 24-25.
Kivikoski 1971, s. 43-45, 59.
Luoto 1988, s. 140-143.
Pihlman 1980, s. 124-125.
Pihlman 1990, s. 73, 75, 189, 226-227.

75. LIETO, VINTALA, TÄPERÄ
1044 10 x=6716 70 y=1580 25 z=30
Tutkimus: ei tutkittu; tark. Torvinen 1980 KM
Löydöt: KM 15642:1-2; KM 20967:11-13
Tulkinta: mahdollinen asuinpaikka/kalmisto; löytöinä keramiikkaa, savikiekon pala ja savitiivistettä
Ajoitus: ei ajoitusta; rautakausi

KOHDE	KOORDINAATIT			ALUSTA 1	ALUSTA 2	KUPPIEN LUKUMAARA		SIJAINTI			ILMAN- SUUNTA	LAHIN KALMISTO	KALMISTON AJOITUS
	x	y	z			Varmat	Yht.	1	2	3			
1. Turku, Luostarinmäki	6704	68	1570	50	30							2000 m	va-rra
2. Nummi, Hallinkorvanpuistikko	6706	50	1571	88	15							50 m	ma-va
3. Nummi, kortteli 33	6706	22	1572	06	15							300 m	ma-va
4. Paaskunta, RN:o 1:102	6706	34	1572	34	20							500 (50) m	ma-va
5. Paaskunta, Nummen kortteli 40	6706	39	1572	51	15							600 (200)m	ma-va
6. Halinen, Tätilä	6706	66	1572	32	20							300 m	kva?, nuor.rk?
7. Halinen, Virnamäenpuisto	6706	76	1572	46	30							150 m	kva?, nuor.rk?
8. Halinen, Virnamäenpuisto	6706	66	1572	55	20							150 m	kva?, nuor.rk?
9. Halinen, Virnamäenpuisto	6706	63	1572	60	20							150 m	kva?, nuor.rk?
10. Halinen, Virnamäki	6706	59	1572	54	20							150 m	kva?, nuor.rk?
11. Halinen, Virnamäki	6706	56	1572	51	15							200 m	kva?, nuor.rk?
12. Halinen, Frantsinpuisto	6707	33	1572	35	20							250 m	kva?, nuor.rk?
13. Halinen, Etuperkko	6707	47	1572	62	15							600 m	kva?, nuor.rk?
14. Halinen, Erik Julinin puisto	6707	12	1572	80	22							400 m	kva?, nuor.rk?
15. Halinen, Sipiharju	6706	95	1572	90	20							350 m	kva?, nuor.rk?
16. Halinen, Komonen	6707	90	1573	44	17							300 m	kva?, nuor.rk?
17. Ravattula, Mattila	6707	44	1573	89	20							500 m	vanh.rk?
18. Ravattula, Mattila	6707	52	1574	06	25							100 m	kva
19. Ravattula, Uotila	6707	72	1574	41	25							100 m	kva
20. Ravattula, Keeterinmäki	6707	83	1574	70	20							350 m	vanh.rk?, kva?
21. Ravattula, Keeterinmäki	6707	98	1574	77	25							50 m	vanh.rk?, kva?
22. Kausela, Espola	6706	05	1574	81	30							100 m	ma-rra
23. Littoinen, Muikunvuori	6707	09	1574	73	20							1150 m	vanh.rk?, va
24. Littoinen, Muikunvuori	6707	10	1574	73	20							50 m	vanh.rk?, va
25. Littoinen, Kalla Vähätalo	6707	54	1575	37	20							800 m	ma-va?
26. Loukinainen, Vanhalinna	6709	88	1575	22	50							200 m	vra, va
27. Pahka, Pahamäki	6709	60	1575	50	20							0 m	nra, ma-rra
28. Sauvala, Laitio	6709	94	1575	50	18							200 m	ma-va
29. Sauvala, Laurila	6709	83	1576	06	25							50 m	va
30. Sauvala, Laurila	6709	86	1576	10	25							100 m	va
31. Harviainen, Siniskankare	6710	85	1575	90	30							800 m	rra
32. Väntelä, Uotila	6710	00	1577	34	20							350 m	kva
33. Loukinainen, Vakoinen	6709	50	1577	35	20							300 m	ma-rra
34. Loukinainen, Sormuskuja	6709	49	1577	93	20							300 (100)m	ma-rra
35. Loukinainen, Iso-Heikkilä	6709	44	1578	02	25							400 (0) m	ma-rra
36. Loukinainen, Kukonharja	6709	91	1577	77	20							10 m	kva
37. Sillilä, Jokila	6709	82	1578	42	20							700 m	kva
38. Kärpijoki, Myllykylä 1	6709	01	1580	22	20							2000 m	va
39. Kärpijoki, Myllykylä 2	6709	07	1580	22	20							2000 m	va
40. Karvala, Alitalo	6710	92	1580	82	25							100 m	va
41. Moisio, Ylitalo	6712	29	1579	32	35							1050 m	va
42. Kaskala, Yli-Poro	6713	63	1579	92	25							450 (150)m	nuor.rk, va
43. Mäkkylä, Kärkkänä	6715	68	1578	34	30							1100 m	rra, (kivik.)
44. Mäkkylä, Hulkkunanmäki	6715	70	1579	28	30							150 m	rra
45. Mäkkylä, Hulkkunanmäki	6715	68	1579	34	30							100 m	rra
46. Mäkkylä, Tuomola	6716	07	1579	26	40							350 m	rra
47. Mäkkylä, Vuorela	6716	03	1579	25	40							300 m	rra
48. Mäkkylä, Veijula	6716	04	1579	46	35							300 m	rra
49. Nautela, Kuivurinmäki	6716	78	1579	87	35							50 m	nuor.rk, va
50. Nautela, Knaapi	6716	82	1580	12	20							250 m	nuor.rk, va
51. Nautela, Pahkamäen pelto	6717	20	1579	54	35							500 m	nuor.rk, va
52. Nautela, Nautelanmylly	6717	51	1579	95	35							700 m	nuor.rk, va
53. Tammentaka, Nautelanmylly	6717	55	1579	94	35							700 m	nuor.rk, va
54. Sikilä, Kivikko	6718	92	1580	67	40							2200 m	rra

Selitykset: ALUSTA 1=kallio 2=irtokivi SIJAINTI ks. s. 59

Seuraavissa liitekartoissa 4.1. - 4.14. on esitetty muinaisjään-
nösten sijainti suhteessa historiallisen ajan (1700-luvun) asu-
tukseen. Mittakaavat ovat kaikki noin arvioita.

 = tontti

 = niitty

 = tie, polku

 = vesi

 = kylänraja

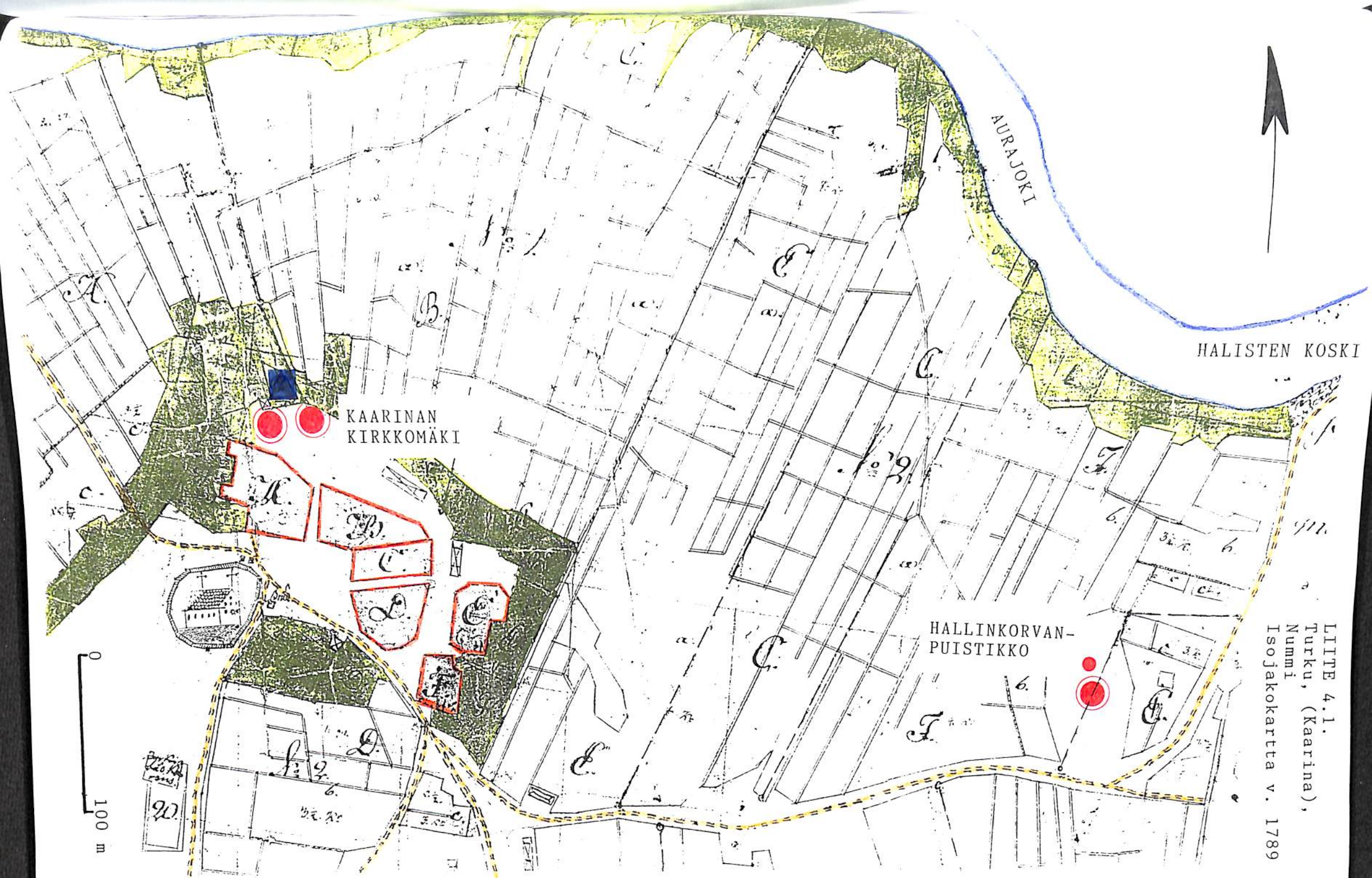
 = vanhemman rautakauden kalmisto

 = nuoremman rautakauden kalmisto

 = rautakautinen asuinpaikka

 = viitteitä rautakautisesta asuinpaikasta

 = kuppikivi/kallio

AURAJOKI

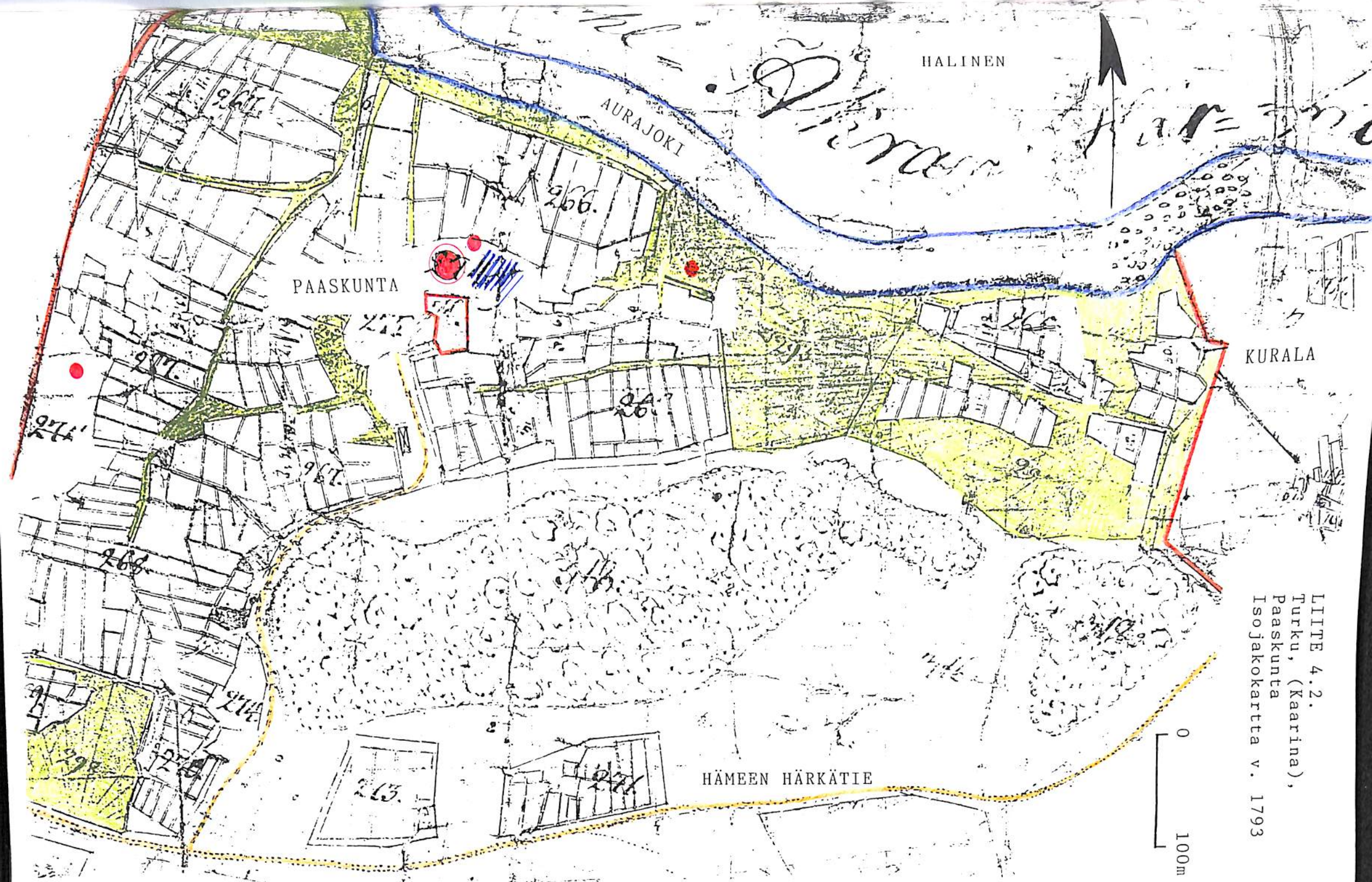
HALISTEN KOSKI

KAARINAN
KIRKKOMÄKI

HALLINKORVAN-
PUUSTIKKO

0
100 m

LITTE 4.1.
Turku, (Kaarina),
Nummi
Isojakokartta v. 1789

HALINEN

AURAJOKI

PAASKUNTA

KURALA

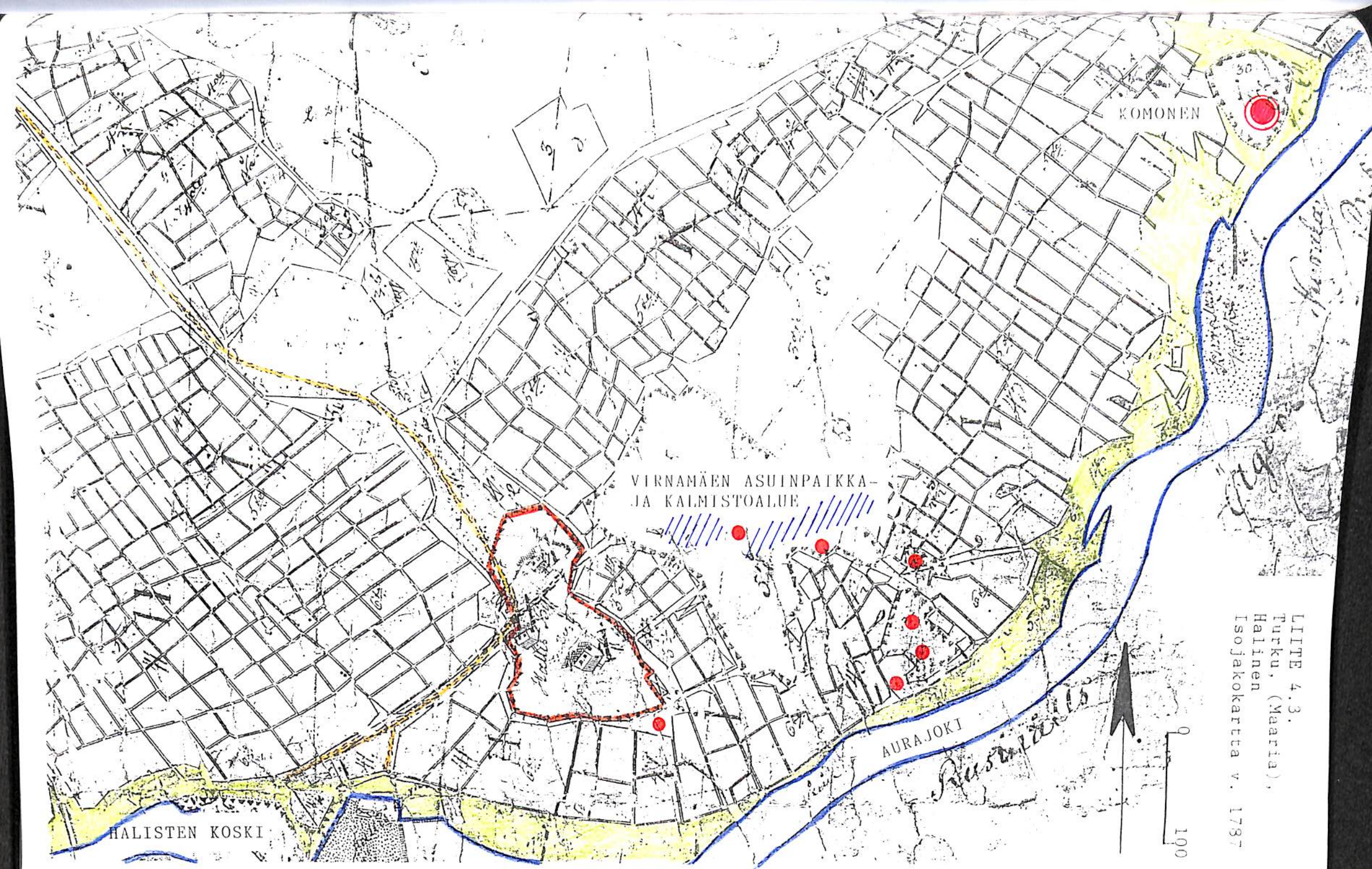
HÄMEEN HÄRKÄTIE

0
100m

LITTE 4.2.
Turku, (Kaarina),
Paaskunta
Isojakokartta v. 1793

Pääranta

Handwritten annotations on the map include various numbers such as 967, 266, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500.

KOMONEN

VIRNAMÄEN ASUINPAIKKA-
JA KALMISTOALUE

AURAJOKI

HALISTEN KOSKI

LIITE 4.3.
Turku, (Maaria),
Halinen
Isojakokartta v. 1787

AURAJOKI

RISTMÄKI I-II

HÄMEEN HÄRKÄTIE

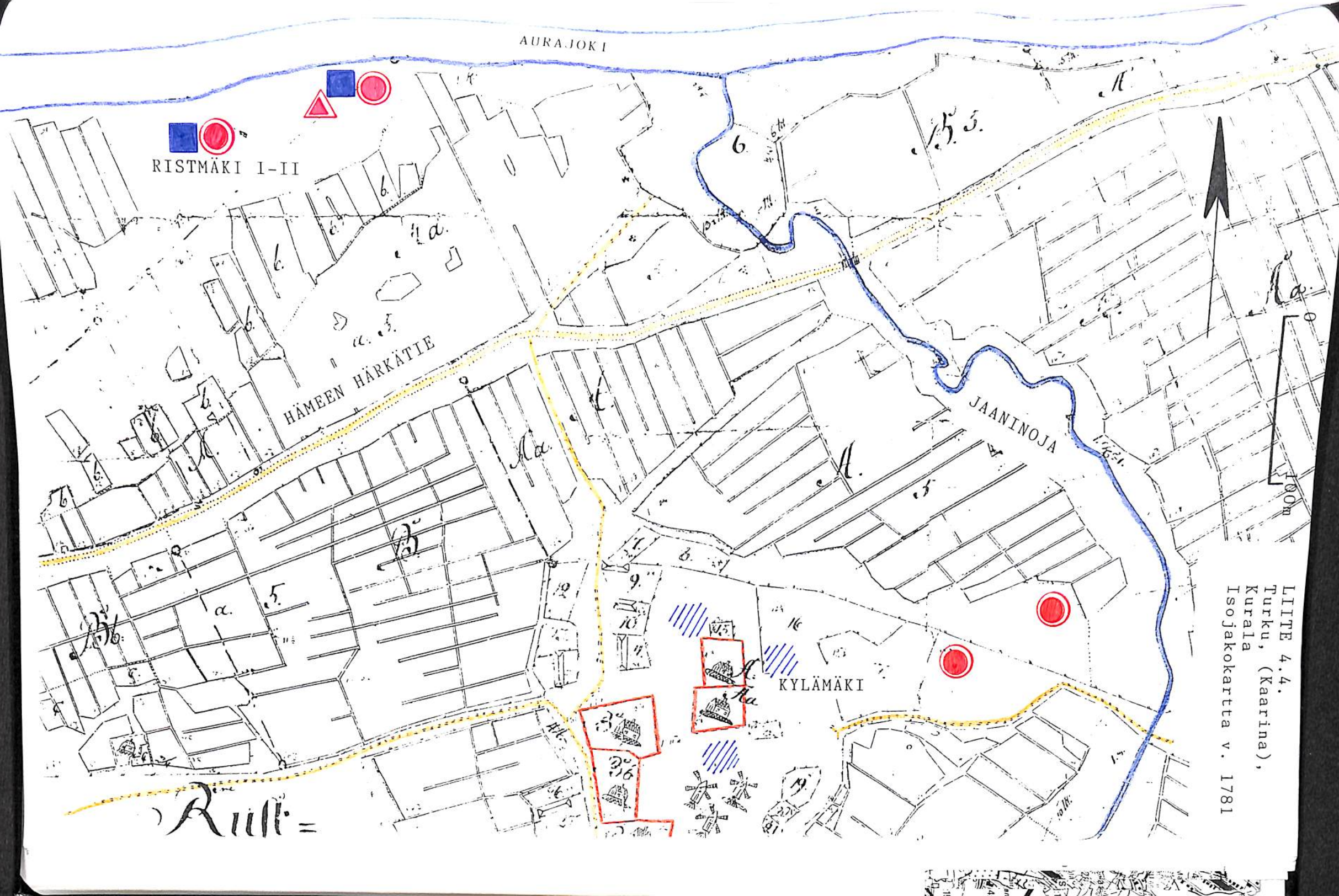
JAANINOJA

KYLÄMÄKI

Rist =

LIITE 4.4.
Turku, (Kaarina),
Kurjala
Isojakokartta v. 1781

100m

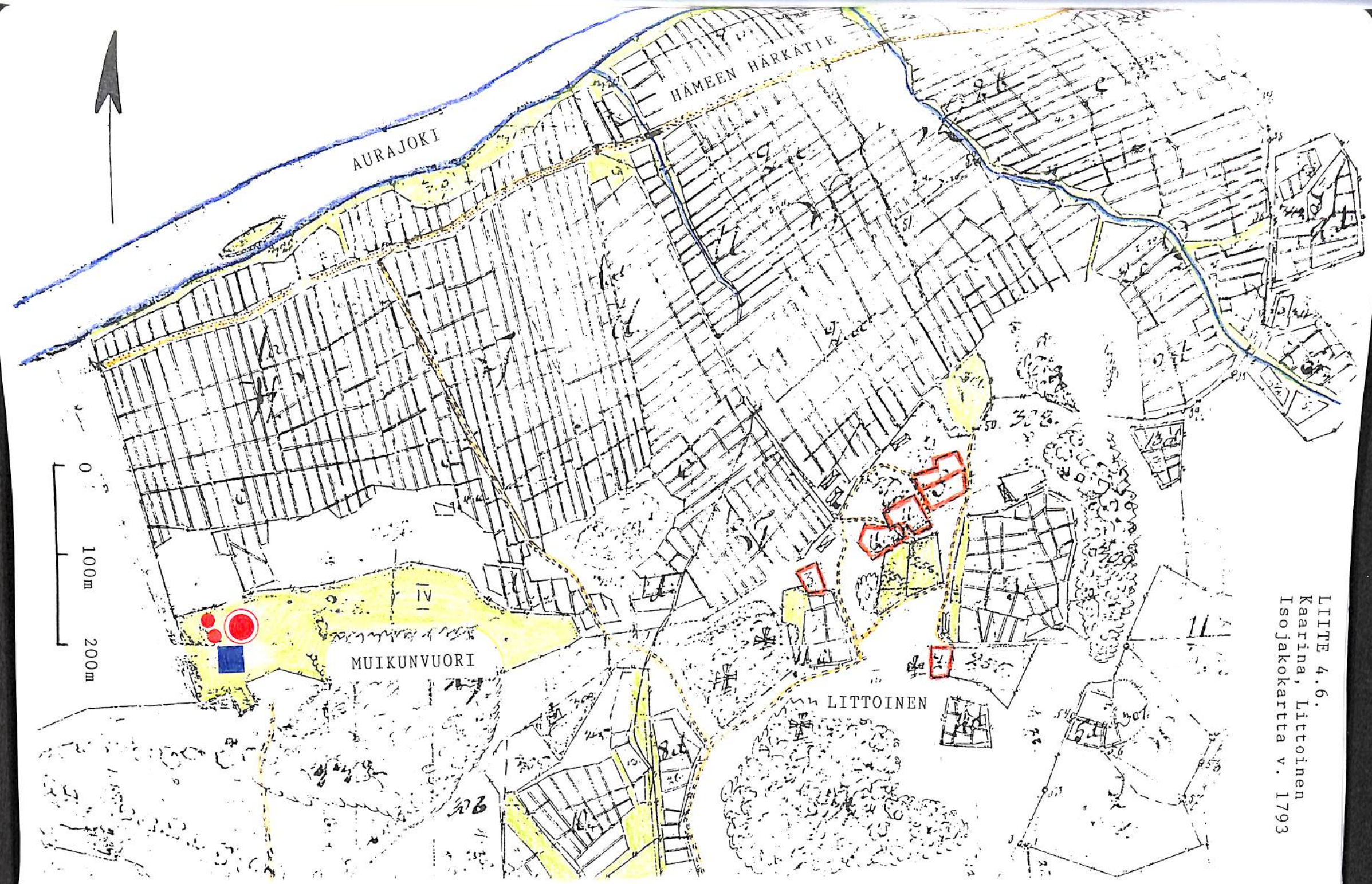

PÄHKINÄMÄEN KOTOMETSÄN,
KANKAREEN JA MATTILAN
RÖYKKIÖT

*Seuranne kirjasto
on Särviä n. 1761
den arina Sörl
lätens nyk. k
och före i r. n. d.
s. i. n. d. f. l. u. i. t.*

LIITE 4.5.
Kaarina, Ravattula
Isojakokartta v. 1761

AURAJOKI

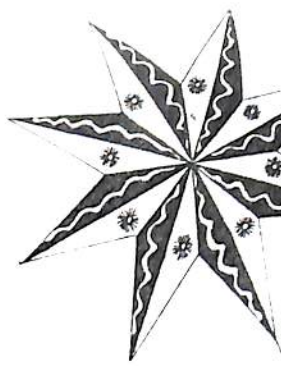
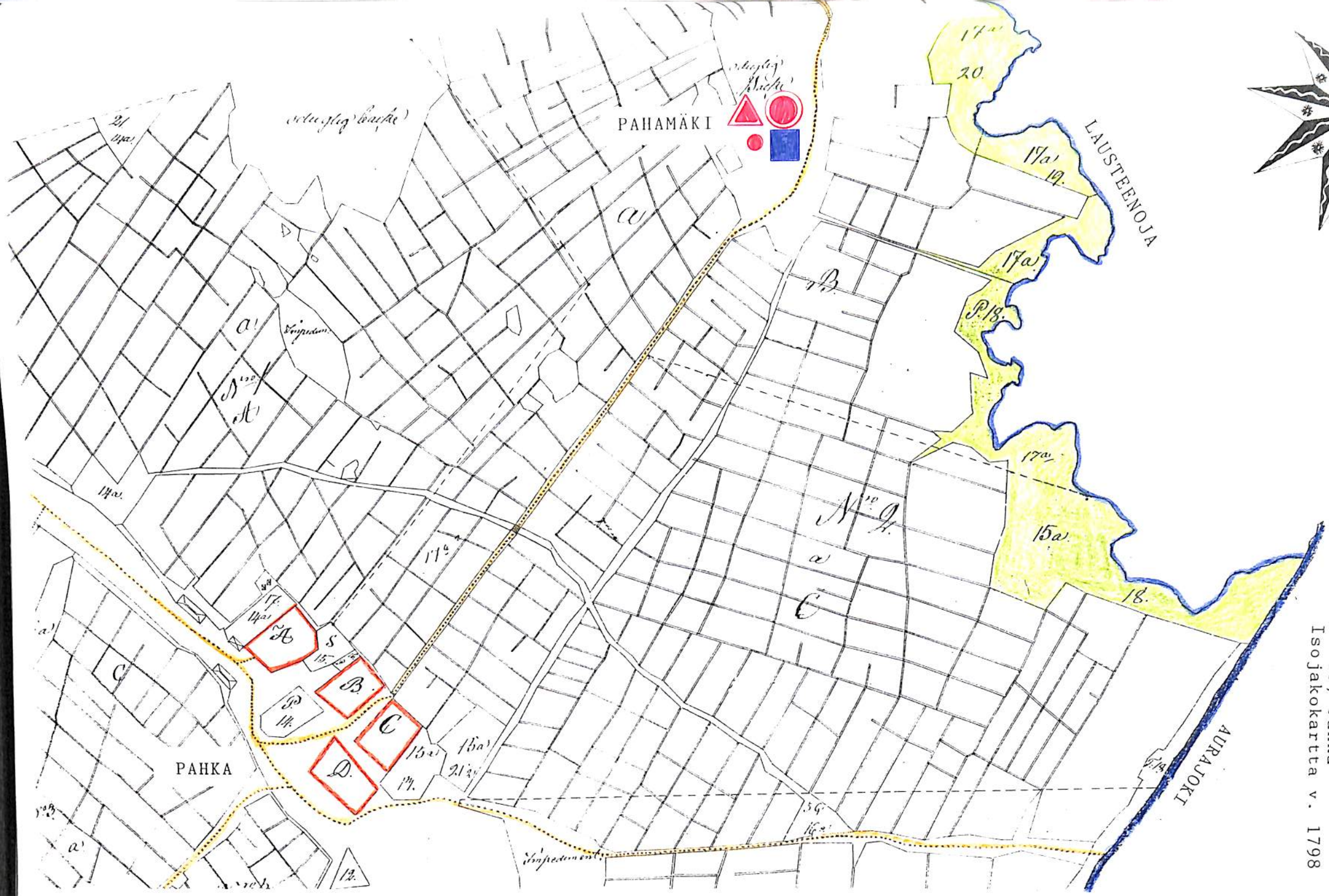
HÄMEEN HAKKATIE

MUIKUNVUORI

LITTOINEN

0
100m
200m

LITTE 4.6.
Kaarina, Littoinen
Isojakokartta v. 1793

0
100 m

LIITE 4.7.
Lieto, Pahka
Isojakokartta v. 1798

PAHAMÄKI

LAUSTEENOJA

PAHKA

AURAJOKI

N° 9.

21
14a

17a
20

17a
19

17a

P. 18.

17a

15a

18.

selvitys (kauppa)

selvitys

selvitys

a

B.

a

N° 10.
A

14a

17a

17a
14a

A

B

C

P. 14.

D

15a

17a

21a

Ba

59
16a

a

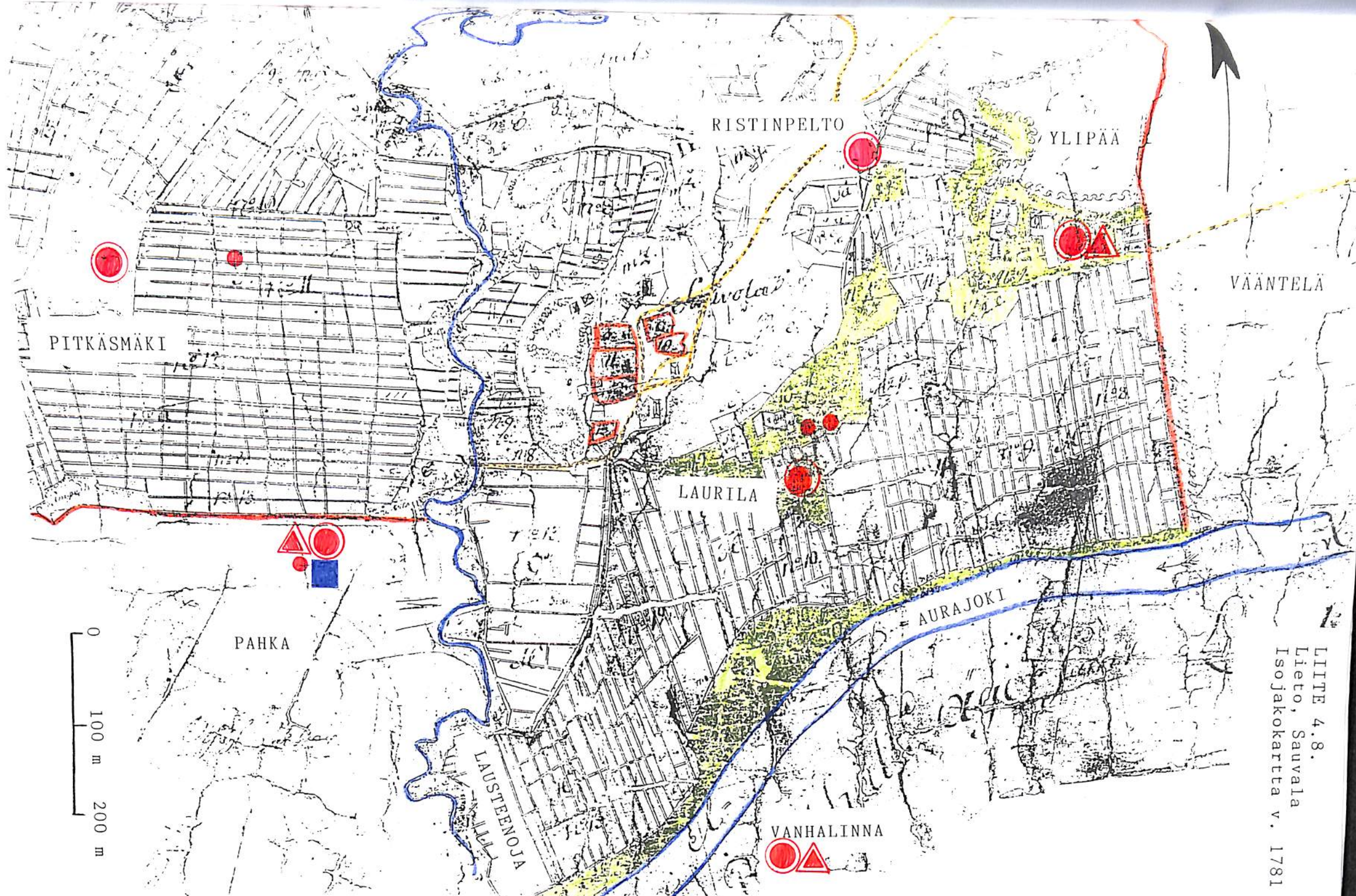
C

a

a

12.

PITKÄSMÄKI

RISTINPELTO

YLIPÄÄ

VÄÄNTELEÄ

LAURILA

PAHKA

AURAJOKI

LAUSTENOJA

VANHALINNA

0
100 m
200 m

LIITE 4.8.
Lieto, Sauvala
Isojakokartta v. 1781

Luoto, John. Karta över Åbo Län 1799
Åbo 1799

*Hänrik...
Björ...*

LIITE 4.9.
Lieto, Loukinainen
Isojakokartta v. 1799

Marintil. No. 10

LIITE 4.10.
Lieto, Karvala
Isojakokartta v. 1787

Pettis

Bys

Aike

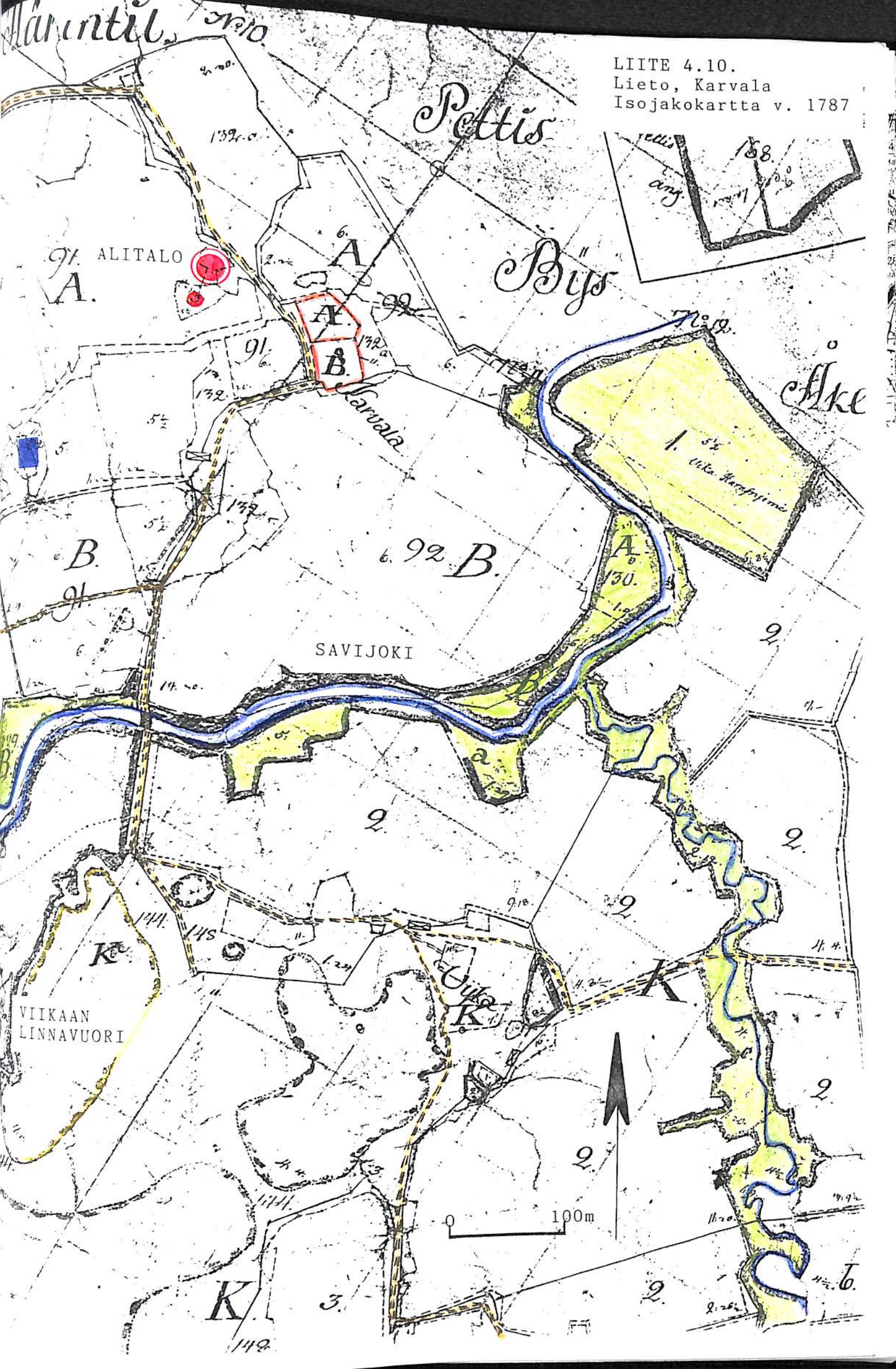
91. ALITALO
A.

Karvala

SAVIJOKI

VIIKAAN
LINNAVUORI

0 100m

LIITE 4.11.
Lieto, Kaskala
Isojakokartta v. 1769

*eläkö
No 3 Jtu.*

No 4

No 2

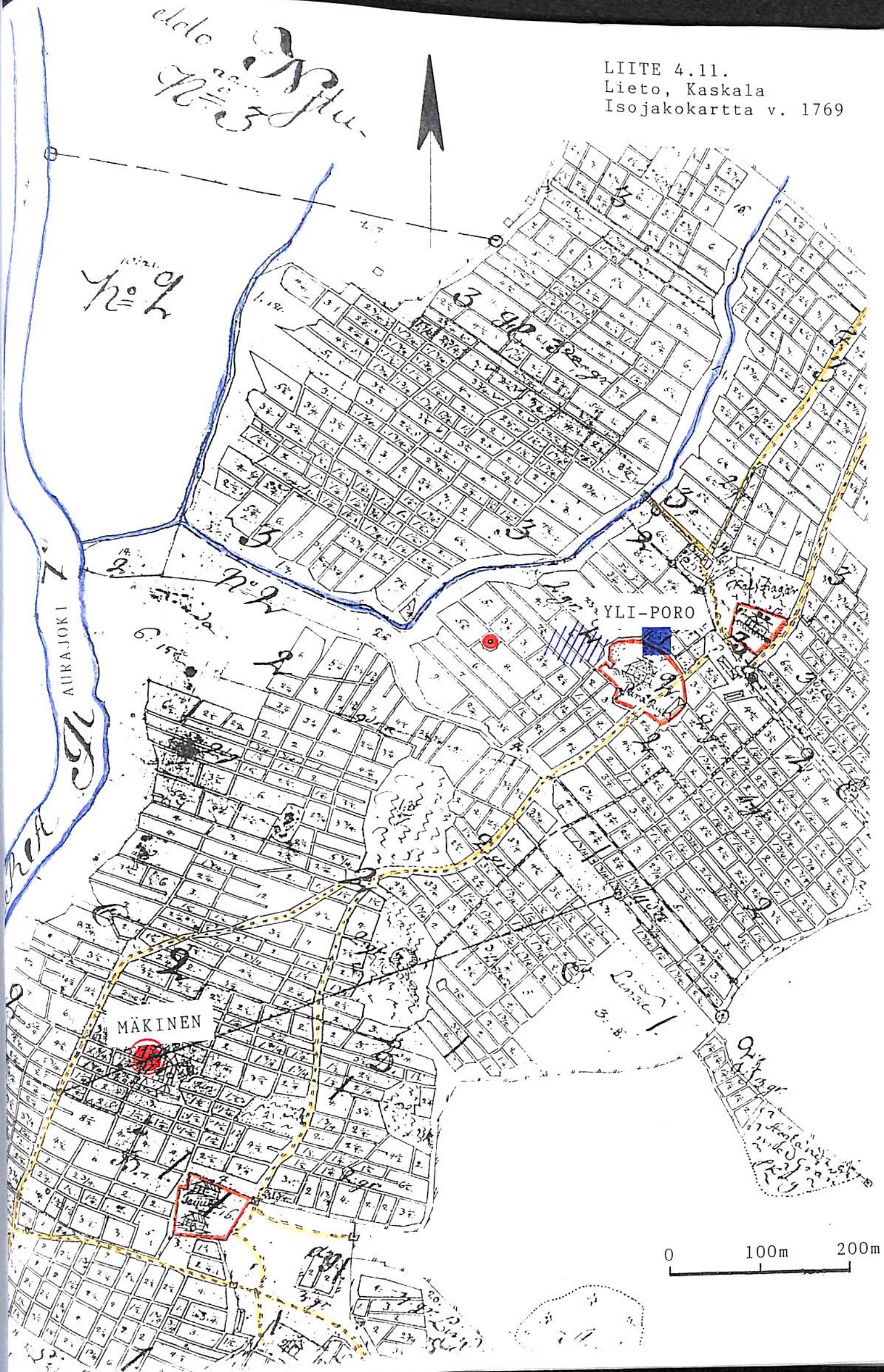
6.15

YLI-PORO

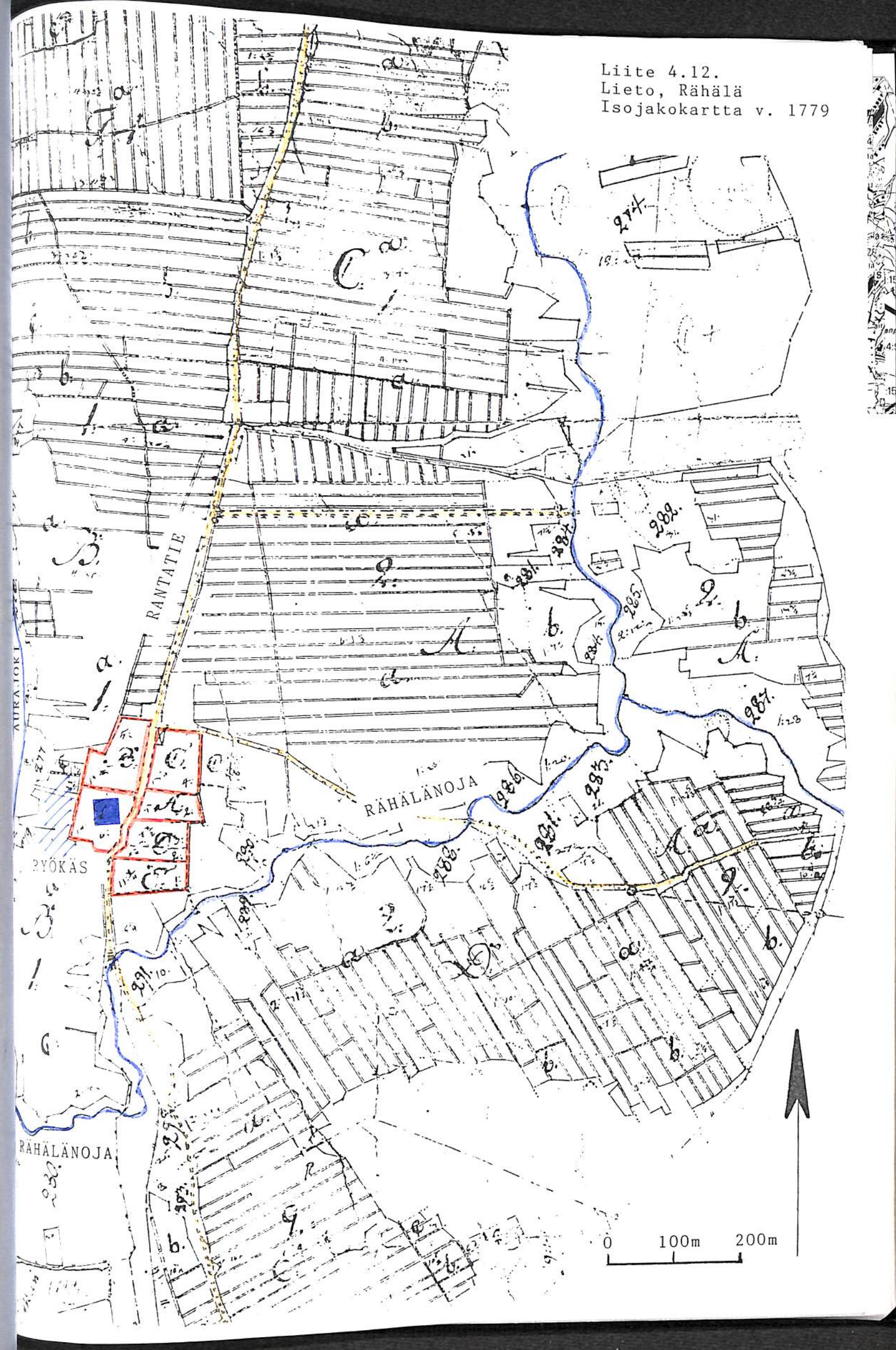
MÄKINEN

16

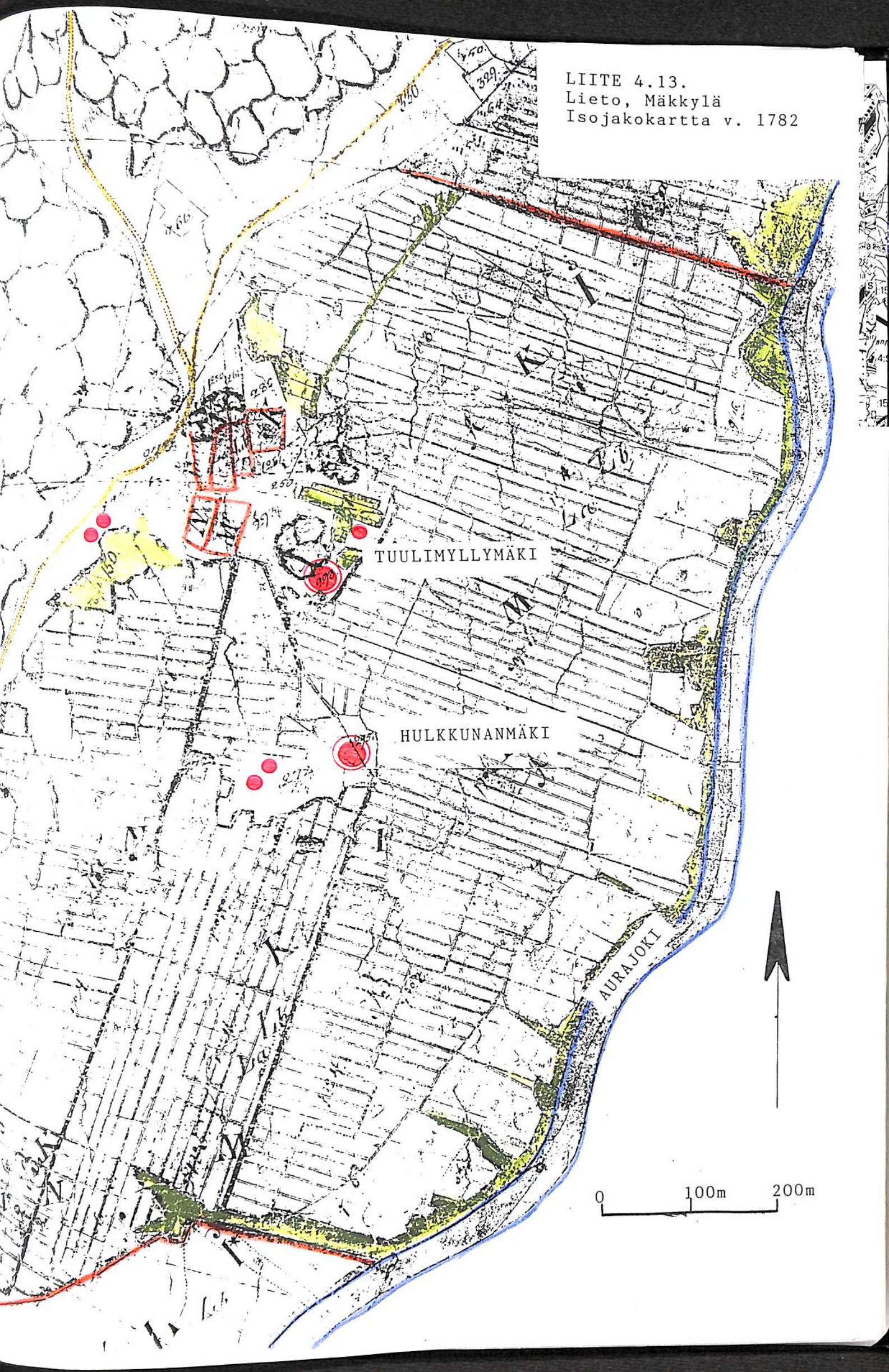
0 100m 200m

Liite 4.12.
Lieto, Rähälä
Isojakokartta v. 1779

LIITE 4.13.
Lieto, Mäkkylä
Isojakokartta v. 1782

LIITE 4.14.
Lieto, Nautela
Isojakokartta v. 1782

